ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HADİS METİNLERİ

YAZAR
Prof. Dr. Zekeriya GÜLER

.........................., 2022

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI NO...7031
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ NO..1184

EDİTÖR
Ömer ÖZDİLEK

DİL UZMANI
Arzu DEMİR

GÖRSEL TASARIM
Emre ANDER

ÖLÇME-DEĞERLENDİRME UZMANI
Mehmet Akif KARAKUŞ

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI
Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI
Esra DEMİR

ISBN 978-975-11-5005-9

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 16.05.2019 gün ve 9668534 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

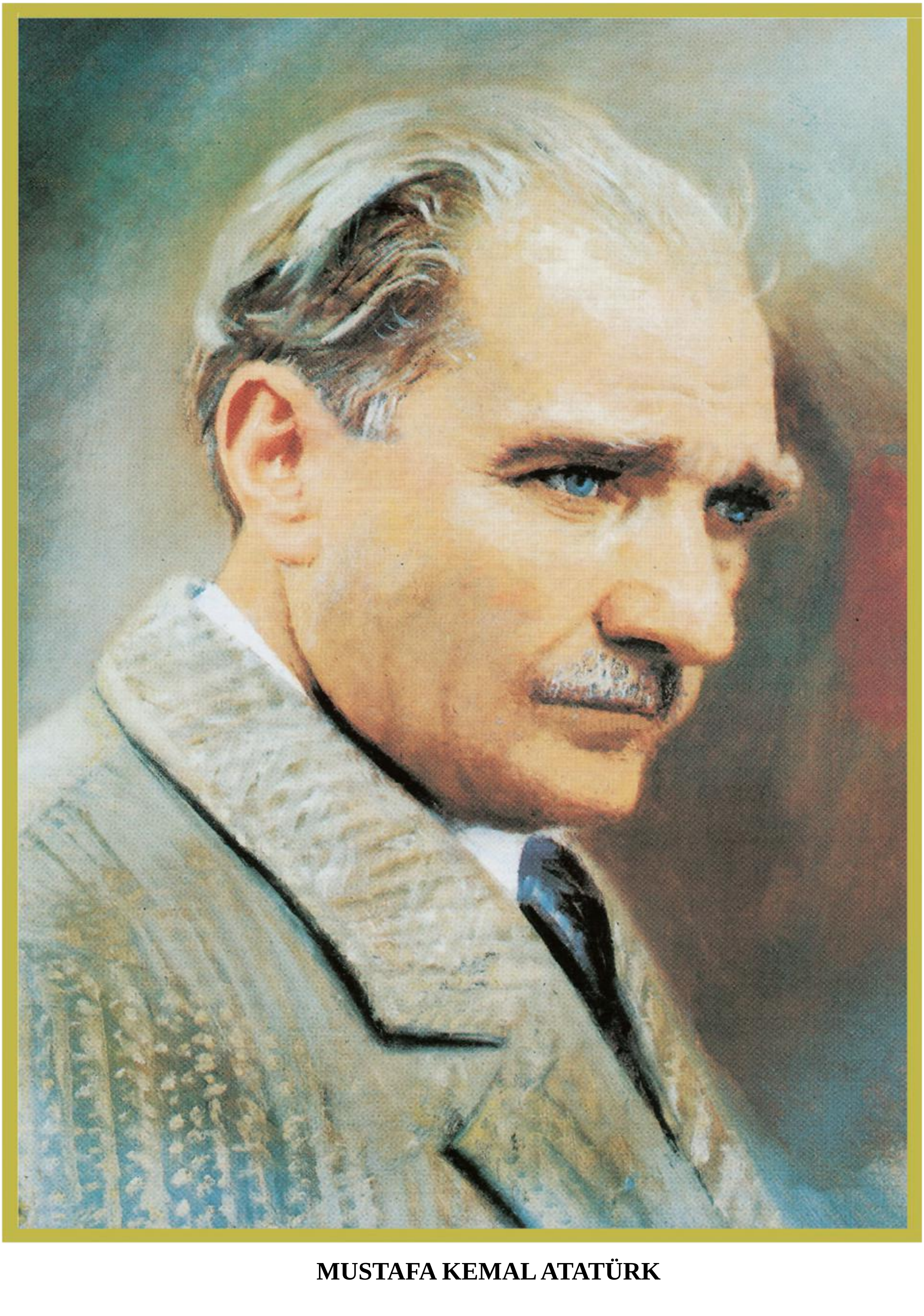
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. HADİSLERİ ANLAMA VE YORUMLAMA

2. İMANLA İLGİLİ HADİSLER

3. İLİMLE İLGİLİ HADİSLER

4. İBADETLE İLGİLİ HADİSLER

5. AHLAKLA İLGİLİ HADİSLER

6. SOSYAL İLİŞKİLERLE İLGİLİ HADİSLER

1. ÜNİTE

HADİSLERİ YORUMLAMA VE ANLAMA

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1)Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadis ve uygulamalarını öğrenmek bize ne gibi faydalar sağlar? Açıklayınız.

2)Bir olayın gerçekleşme sebebini bilmenin o olayı yorumlama etkisi nedir? Açıklayınız.

3)Temel hadis kaynakları nelerdir? Araştırınız.

4) Hz. Ebû Hureyre'nin (r.a) hadis ilmindeki yeri nedir? Araştırınız.

1. İSLAM DİNİNDE HADİSLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Sözlükte "haber, yeni, sonradan olan" anlamına gelen hadis, terim olarak "Rasûlullah'ın (s.a.v) sözü, fiili ve takriri ile ilgili intikal eden her türlü bilgi" diye tarif edilir. Hadis kelimesinin çoğulu ehâdîstir. Hadis ilmi ile meşgul olan kimselere "muhaddis, hadisçi, hadis âlimi, ehl-i hadis" gibi adlar verilir.

Hadis ilminin konusu Hz. Peygamber (s.a.v), amacı ise Rasûlullah'ın (s.a.v) söz, fiil ve takrirlerinin doğru tespit edilip sonraki kuşaklara aktarılmasıdır.

Sözlükte "yol, çığır, tavır, davranış biçimi, hayat tarzı, gidişat, hâl, âdet, teamül ve uygulama" anlamına gelen sünnet ise Peygamberimiz (s.a.v) tarafından izlenen yol haritası, tabiat ve alışkanlık hâline getirilen hayat tarzı demektir. Bununla beraber hadis ile sünnet yaygın olarak birbirinin yerine kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen iktiba ve iktida kavramları, Rasûl-i Ekrem'i (s.a.v) rehber edinerek onun izinden gitmek ve bilinçli olarak ona uymak anlamına gelir. Allah'a (c.c) ve Rasûlüne (s.a.v) itaati emreden ayetlerin gereğini yerine getirmek, Kur'an ile birlikte hadis ve sünnete uymakla mümkündür. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), yaşayan Kur'an, evrensel rol model ve etrafını aydınlatan bir ışık (sirâc-i münîr) olarak gönderilmiştir. Ayrıca "üsve" kökünden gelen "teessî", Hz. Peygamber'in (s.a.v) fiil, hareket ve davranışlarını sebep, hikmet ve maksatlarını bilerek yapmak ve onu örnek almak demektir. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"Andolsun ki Allah'ın Rasûlü'nde, Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve onu sürekli anan sizler için en güzel bir örneklik vardır."**[1]

Hz. Peygamber (s.a.v) yaşayan Kur'an'dır. Dinî hayat, Kur'an'ı en doğru anlayıp yorumlayan Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadis ve sünnetlerini öğrenmekle mümkündür. Hadis ve sünnetiyle, örnek şahsiyetiyle ve eşsiz uygulamalarıyla Rasûl-i Ekrem (s.a.v), rahmet ve şifa kaynağı olan "en güzel söz" (ahsenü'l-hadis) Kur'an-ı Kerim'den yararlanma yöntemini gösterir. **"...Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi, sana bilmediklerini öğretti..."**[2] ve **"Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayıp düşünün..."**[3] ayetlerinde geçen hikmet, pek çok âlim tarafından sünnet diye yorumlanır.

TARTIŞALIM

Aşağıdaki hadiste vurgulanan noktaları arkadaşlarınızla tartışınız.

"En hayırlı söz, Allah'ın kitabıdır. En hayırlı yol, Muhammed'in (s.a.v) yoludur."

(Buhârî, Edeb, 70)

1 Ahzâb suresi, 21. ayet.
2 Nisâ suresi, 113. ayet.
3 Ahzâb suresi, 34. ayet.

Esasen şu ayetler, sünnetin bir bütün olarak bağlayıcılığını ifade eder: **“Ama hayır, Rabbine andolsun ki onlar, aralarında anlaşmazlığa düştükleri konularda seni hakem yapmadıkça ve sonra da senin hükmüne içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle tabi olmadıkça iman etmiş olmazlar.”**[4]

“Allah ve Rasûlü bir konuda hüküm verdikten sonra artık mümin bir erkek ve mümin bir kadının, kendileriyle ilgili hususlarda başka seçenekleri yoktur. (Bu hakkı kendinde görerek) Allah’a ve Rasûlü’ne isyan eden kimse şüphesiz apaçık bir sapkınlığa düşmüş olur.”[5]

Bu sebeple Hz. Peygamber’in (s.a.v) dindeki yerini ve konumunu tanımamak veya önemsememek, Allah’a (c.c) isyan etmek demektir. İslamiyet’i anlama ve yaşama hususunda hadis ve sünneti dikkate almaksızın yalnız Kur’an ile yetinme iddiası, yanlış ve gerçekçi olmayan bir düşüncedir. Çünkü vahyin başlangıcından günümüze kadar karşılaşılan problemlerin çözümü için Kur’an ve sünnetin dışında kıyas, istihsan, kamu yararı, örf gibi ilkelerle içtihatta bulunulmuştur. Kur’an’ı yorumlama ve çözüm üretme hakkını Hz. Peygamber’e (s.a.v) tanımamak, yaşayan Kur’an ahlakından ve hikmet pınarından nasipsiz kalmak demektir. Doğrusu Kur’an bir anayasa ise hadis ve sünnet onu açıklayan, yorumlayan ve ek hükümler getirebilen kanun ve yönetmelik maddeleri konumundadır. Yönetmelik maddelerinin anayasaya aykırı olmadığı ve olmaması gerektiği açıktır.

DEĞERLENDİRELİM

“Biz her peygamberi Allah’ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik...”

(Nisâ suresi, 64. ayet.)

“Kim Rasûl’e itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur...”

(Nisâ suresi, 80. ayet.)

Yukarıdaki ayetlerin ışığında Hz. Peygamber’e (s.a.v) itaati konuşunuz.

Rasûlullah (s.a.v), Muâz b. Cebel’i Yemen’e görevlendirmek istediğinde aralarında geçen konuşma, Kur’an, sünnet ve ictihadın yerini ve önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle sorar:

–Ey Muâz, önüne bir dava geldiğinde nasıl hüküm verirsin, vereceksin?

-Allah’ın kitabı ile hüküm veririm.

-Peki, Allah’ın kitabında bulamazsan?

-Rasûlullah’ın sünnetiyle...

-Peki, Allah’ın kitabında da Rasûlullah’ın sünnetinde de bulamazsan?

-O zaman reyimle ictihat ederim ve bundan geri durmam.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), onun göğsüne vurarak şöyle buyurur:

-Rasûlullah’ın elçisini, Rasûlullah’ı hoşnut eden şeye muvaffak kılan Allah’a hamdolsun![6]

4 Nisâ suresi, 65. ayet.
5 Ahzâb suresi, 36. ayet.
6 Ebû Dâvud, Akdıye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3; Dârimî, Mukaddime, 20; Ahmed b. Hanbel, V, 230.

2. HADİSLERİ ANLAMA VE YORUMLAMADA TEMEL İLKELER

2.1. Rivayet-Dirayet Bütünlüğü

Bir hadisin Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olduğunun tespit edilmesi ile onun doğru anlaşılıp yorumlanması hadis ilminin iki temel unsurudur. Bu iki unsurdan birincisi rivayet, ikincisi ise dirayet adını alır. Buhârî'nin hocası Ali İbnü'l-Medînî'nin (ö. 234/848) ifadesiyle "Hadislerin mana ve maksatlarını gereği gibi anlamak ilmin yarısıdır. Ricâl bilgisi ve hadislerin ravilerini tanımak ise ilmin diğer yarısıdır." Başka bir deyişle buna rivayet-dirayet bütünlüğü ve dengesi diyebiliriz.

Hadis metinlerinin analizinde temel bir ilke olarak nakil-akıl ve hadis-fıkıh işbirliği son derece önemlidir. Nitekim ilk hadis usulü yazarlarından biri sayılan Râmehürmüzî (ö.360/970) el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî adlı eserinin yazılış gerekçesini şöyle açıklar: "Hadis ile fıkıh (ince anlayış ve hüküm çıkarma) birlikte oldukları zaman tam olur, birbirlerinden ayrıldıkları zaman ise noksan kalırlar".

Bu demektir ki rivayet-dirayet bütünlüğü ilkesi gözetilmeyen bir hadisin analizi eksik kalacağından bu hadisten sağlıklı sonuç alınamaz. Bu ilkenin uygulanmasında da Kur'an-sünnet bütünlüğü, hadislerde konu bütünlüğü ve hadislerin söylendiği şartlar gibi unsurlara ihtiyaç duyulur.

BİLGİ KUTUSU

Hadis öğrenmek, raviyi tanımak, hadisi bizzat sahabeden almak gibi sebeplerle yapılan ilim yolculuklarına "rıhle" ismi verilir. İlim yolculukları tabiin döneminde artmıştır. Bu da hadislerin tedvinini (toplanıp kayıt altına alınmasını) hızlandırmıştır.

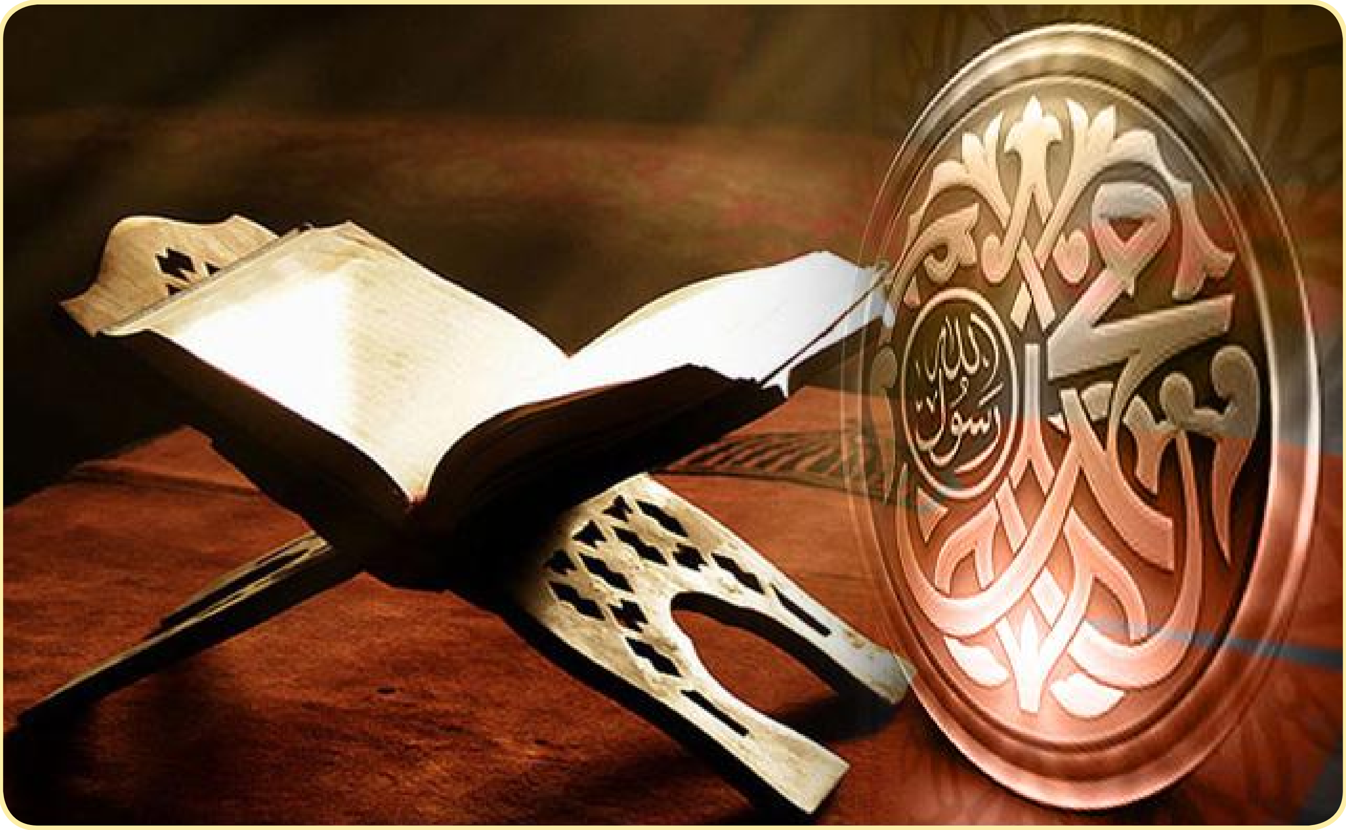

2.2. Kur'an-Sünnet Bütünlüğü

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'an'ın temel ilke ve esaslarına ters düşecek bir beyanda bulunması ve hüküm koyması söz konusu olamaz. Rasûlullah (s.a.v) Kur'an ile o kadar içli dışlıdır ki isnadı kesin olarak bilinen, mana ve maksadı tam olarak ortaya konulan bir hadis veya sünnetin, Kur'an'la çelişmesi düşünülemez. Görünüşte aralarında zıtlık bulunan ayet ve hadislerin, mana ve maksatlarının anlaşılmasıyla birlikte onların problem olmaktan çıktıkları görülür. Tabii bu problemin çözümü, derin bir Kur'an ve sünnet bilgisiyle beraber güçlü sentez yeteneği ile mümkündür.

Yüce İslam'ın hüküm ve değerlerinin iki ana kaynağı Kur'an ve sünnettir. Kur'an'ı sünnetten ve sünneti Kur'an'dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Her iki kaynağın tabii bir bütünlük içinde algılanıp değerlendirilmesi ve korunup kollanması gerektiği açıktır. Şu ayetler, tartışmalı bir konunun çözümünün Kur'an ve sünnetin ilkelerinde aranması gerektiğini öğretir: **"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan yetkililere, yöneticilere itaat edin. Ve bir konuda anlaşmazlığa düştüğünüzde eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Elçisi'ne götürün. Şüphesiz bu, en hayırlısı ve sonuç olarak en güzelidir."**[7], **"Allah ve Elçisi bir konuda hüküm verdikten sonra mümin bir erkek**

7 Nisâ suresi, 59 ayet.

ve mümin bir kadının, kendileriyle ilgili hususlarda artık başka seçenekleri yoktur. (Bu hakkı kendinde görerek) Allah'a ve Elçisi'ne isyan eden kimse şüphesiz apaçık bir sapkınlığa düşmüş olur."[8]

Hz. Peygamber (s.a.v); vahyi Allah'tan (c.c) alan, onu ümmetine ulaştıran (tebliğ), açıklayan (tebyin-tefsir), öğreten (talim) ve uygulayan (tatbik) bir elçidir. O hâlde onun, Kur'an karşısında tekit-teyit, tebyin, teşri ve tatbik gibi görevleri vardır:

a) Tekit-teyit: Pekiştirmek ve desteklemek anlamına gelen bu özelliğiyle sünnet, Kur'an'da zikredilen bir hüküm ve muhtevayı aynı veya benzer manaya gelen ifadelerle vurgular.

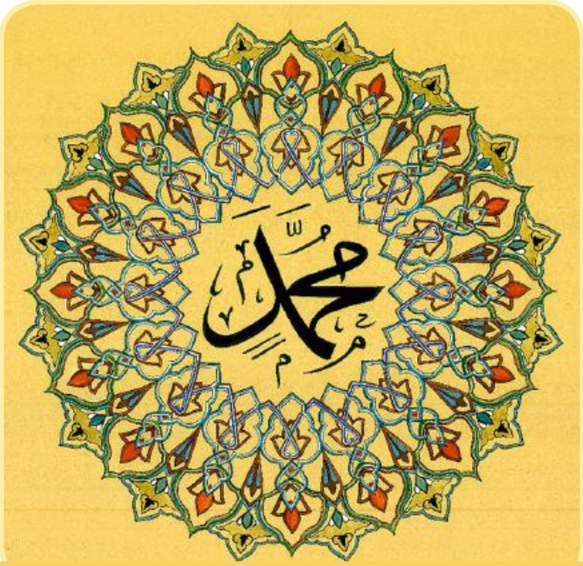
Örneğin **"Birbirinizin mallarını haksız şekilde yemeyin..."**[9] ayeti, şu hadisle tekrar vurgulanır: *"Hiçbir Müslüman'ın malı, kendi gönül rızası olmadan helal olmaz"*[10].

b) Tebyin: Kur'an-ı Kerim pek çok konuda genel ilkeler koymakla yetinir. Namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin yerine getiriliş şekli, boy abdestinin (gusül) nasıl alınacağı gibi pek çok bilgi ise hadis ve sünnet kaynaklarından öğrenilebilir. Ayrıca sosyal ve ekonomik ilişkileri düzenleyen ilkeler, mutlu bir yaşam biçiminin ölçüleri ve davranış örnekleri detaylı olarak yine hadis ve sünnet kanalıyla elde edilebilir.

c) Teşri: Kur'an'ın hiç temas etmediği, herhangi bir hüküm veya düzenleme getirmediği bir konuda sünnetin hüküm ortaya koyması demektir. Nineye ve baba tarafından akrabaya düşecek miras, alkollü içki kullanana verilecek ceza, yırtıcı hayvanların ve tırnaklı kuşların etlerinin haram olması gibi hükümler Kur'an'da yer almamasına rağmen bizzat sünnet tarafından belirtilmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v) bu yetkisi şu ayete dayanır: **"...(O Peygamber) onlara temiz ve hoş şeyleri helal, pis ve çirkin şeyleri haram kılar..."**[11]

8 Ahzâb suresi, 36. ayet.
9 Bakara suresi, 188. ayet.
10 Ebû Dâvud, Menâsik, 56.
11 A'râf suresi, 157. ayet.

d) Tatbik: Hz. Âişe'nin (r.a) ifadesiyle "ahlakı Kur'an olan Hz. Peygamber"[12], hep Kur'an ile hemhâl olmuş; onun inanç, ibadet ve ahlak esaslarını kişisel ve sosyal hayatında uygulamış ve ümmetine örnek olmuştur. Daha önce geçen şu ayet, burada tekrar düşünülmelidir: **"Andolsun ki Allah'ın Rasûlü'nde, Allah'ı ve ahiret gününü hesaba katan ve onu sürekli anan sizler için en güzel bir örneklik vardır."[13]**

وَ اِنَّكَ لَعَلَي خُلُقٍ عَظِيمٍ

"Elbette sen yüce bir ahlak üzeresin."
(Kalem suresi, 4. ayet.)

Muallim Nâcî (1849-1893), Rasûlullah'ın (s.a.v) Kur'an'la olan güçlü münasebetini şöyle anlatmıştır:

Hüsn-i Kur'an'ı görür insan olur hayran sana,

Dest-i kudretle yazılmış hilyedir Kur'an sana.

Ziya Paşa (1825-1880) ise duygularını şöyle dile getirmiştir:

Öyle bir mektebe oldu ki daim

Cenâb-ı Hak oldu zatına muallim.

2.3. Hadislerde Konu Bütünlüğü

Hadislerde konu bütünlüğü, ilgili hadis metinleri arasında anlam bütünlüğünün sağlanması demektir. Bu yüzden aynı konuya dair hadislerin bir kısmını dikkate alıp diğerlerini terk etmek, eksik ve yanlış sonuçlara götürür. Sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için ilke olarak külli yaklaşım yani konuyla ilgili hadisleri bütün tarikleriyle bir araya getirmek, iç bütünlüğü içinde okumak ve değerlendirmek gerekir. Bu bütünlüğün dikkate alınmaması hâlinde, özden uzaklaşılması, din ve toplum eksenli birtakım problemlerin yaşanması kaçınılmazdır.

BİLGİ KUTUSU

Hadis âlimlerine göre hadis ve sünnetin dört işlevi vardır:

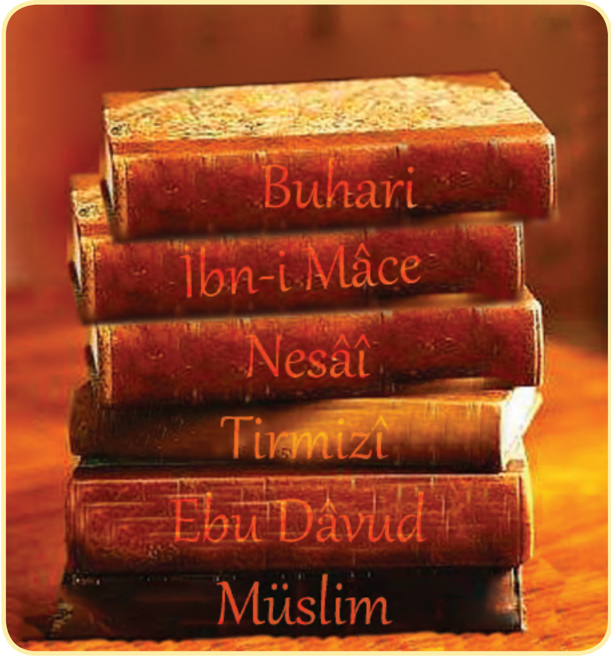
1.Kur'an çerçevesinde yeni hükümler getirmek
2.Kur'an'ı açıklamak
3.Kur'an'ın hükümlerini pekiştirmek
4. Kur'an'ı tatbik etmek

Örnekğin "İslam garip olarak başladı. Başladığı gibi yine garip olarak dönecektir. Öyleyse ne mutlu o gariplere! (بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ)"[14] hadisinin Müslim rivayetinde müjdelenen "garipler" hakkında bilgi geçmez. Ancak hadisin diğer tariklerinde, sayıları az olan o "garipler" şu şekilde açıklanır: "Onlar benden sonra halkın bozduğu yol ve yöntemimi (sünnet) düzeltirler." [15] veya "İnsanlar bozulduklarında (onları) düzelten kimselerdir."[16]

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi aynı konuyla ilgili hadislerin tamamı bir bütünlük içinde değerlendirilmediği zaman Rasûlullah'ın (s.a.v) mesajı tam ve doğru anlaşılmamış olur.

12 Müslim, Müsâfirîn, 139.
13 Ahzâb suresi, 21. ayet.
14 Müslim, İman, 232.
15 Tirmizî, İman, 13.
16 Ahmed b. Hanbel, IV, 73.

2.4. Hadislerin Söylendiği Şartlar (Vürud Sebebi)

Vürud sebebi; hadisin söylenmesine sebep olan olay, onun doğru anlaşılmasına vesile olan durum-bağlam, söylendiği yer, zaman ve ortama dair bilgi demektir. Hadis ilim dalları arasında bu bilgi, esbâb-ı vürûdi'l-hadîs ilmi diye bilinir.

Hadisin söylendiği şartların yani vürud sebebinin bilinmesi, onunla kastedilen mana ve maksadın anlaşılmasına yardımcı olur. Kur'an için nüzul sebebi neyi ifade ederse hadis için de vürud sebebi onu ifade eder. Sahabe, ayetlerin nüzulüne ve hadislerin vüruduna sebep olan şeyleri bizzat yaşadığından veya gördüğünden onları kavrama konusunda daha avantajlı bir kuşaktır.

Örnekğin Enes b. Mâlik (r.a) diyor ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kim benim sünnetimden, (dinde izlediğim yol ve hayat tarzımdan) yüz çevirirse benden değildir* (مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي)"[17]. Bu hadisin vürud sebebi şu olaydır: Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) huzuruna üç sahabe gelir. Onlardan birincisi "Ben bütün gece namaz kılıyorum.", ikincisi "Ben yıl boyu oruç tutuyorum.", üçüncüsü "Ben de aile hayatından uzak duruyorum ve asla evlenmeyeceğim." der. Onlar kendi ibadetlerini azımsayıp daha dindar bir yaşam tarzı adına bunu söyleyince Hz. Peygamber (s.a.v) "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir." diye onları uyarmıştır. Bu hadisiyle Rasûlullah (s.a.v) onlara aşırıya kaçmayıp orta yolu izlemeleri gerektiği mesajını vermiştir.

Vürud sebebi konusunda en meşhur kaynak kitap, Celâleddîn es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) Esbâbu Vürûdi'l-Hadîs diğer adıyla ev el-Lüma' fî Esbâbi'l-Hadîs adlı eseridir.

ARAŞTIRALIM

"Hangi amel Allah'a daha sevimlidir?" sorusuna Hz. Peygamber'in (s.a.v) farklı cevaplar vermesinin sebepleri neler olabilir?

....

....

....

....

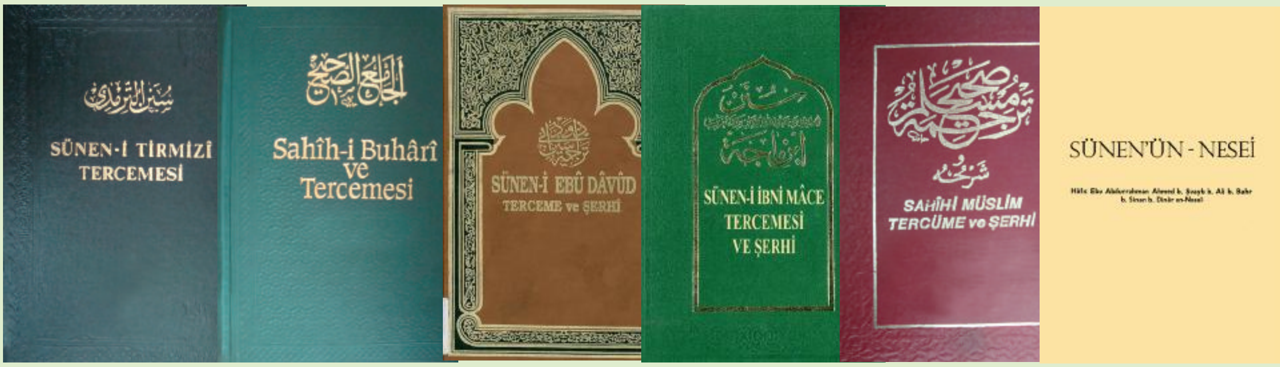
17 Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5; Ebû Dâvud, Tatavvu', 27; Nesâî, Sıyâm, 76; Dârimî, Nikâh, 3; Ahmed b. Hanbel, II, 158.

3. HADİSLERİN KAYNAĞININ TESPİTİ VE TEMEL HADİS KAYNAKLARI

Tabiin dönemi hadis âlimlerinden Muhammed İbn Sîrîn'in (ö. 110/728) şu sözü, hadislerin sıhhatini tespit işinin ve onların dayandığı kaynakların ne denli önemsendiğini gösterir: "Hakikaten bu hadis ilmi, dindir. O hâlde dininizi kimlerden alıp naklettiğinize iyi bakın (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ فَانْظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ)"[18].

Tebe-i tabiin âlimlerinden Abdullah İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797) diyor ki: "Bana göre isnad dindendir. Eğer isnad olmasaydı isteyen istediğini söylerdi."[19] Onun şu uyarısı da meşhurdur: "Dininin hüküm ve meselesini isnadsız olarak talep eden kimse, çatıya merdivensiz olarak çıkmak isteyene benzer." Demek oluyor ki isnadı olmayan bir hadisin kıymeti yoktur. Gayrimenkul bir mülk için tapu ne ise hadis için de senet odur.

Öte yandan Yahya b. Maîn (ö. 233/847), "Eğer sahanın otoriteleri olmasaydı şeriatın naklinde geçersiz ve asılsız haberler, bilgiler çok olurdu." der. Gerçekten de tarih boyunca alanın otoriteleri tarafından sened ve metin tetkiki yapılarak ravilerin güvenilir olup olmadıkları ele alınmıştır. Böylece hadislerin sübut ve sıhhat durumları hakkında hüküm verilmiştir.

Senedleriyle birlikte hadis metinlerini ihtiva eden ve Kütüb-i Sitte (altı ana kitap) adıyla bilinen temel hadis kitapları ve müellifleri şunlardır:

1. Buhârî (ö.256/869), el-Câmiu's-Sahîh: Asıl adı, el-Câmiu's-Sahîh e1-müsned min hadîsi Rasûlullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih olan eserde, tekrarlar hariç 4.000 hadis mevcuttur. Kitap, sekiz cilt halinde basılmıştır.

2. Müslim (ö.261/874), Sahîh: Asıl adı el-Müsnedü's-Sahîh olan eser, Sahîh-i Müslim diye meşhur olmuştur. Tekrarlar hariç 4.000 kadar hadis içeren Sahih, beş cilt hâlinde basılmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Buhârî ve Müslim'in eserleri, sahih hadislerden oluştuğu için "Sahîhayn" diye isimlendirilir. Bu iki âlime hadis ilmindeki yerlerinden dolayı "Şeyhayn", eserlerindeki ortak hadislere de "Müttefekun aleyh" denilir.

3. Ebû Davut (ö.275/888), Sünen: 4.800 hadis içeren eser, beş cilt halinde basılmıştır.

4. Tirmizi (ö.279/892), Sünen: Bu kitap el-Câmiu's-Sahîh adıyla da bilinir. Yaklaşık 4.000 hadis içeren Sünen, beş cilt hâlinde basılmıştır.

18 Müslim, Mukaddime, 7.
19 Müslim, Mukaddime, 5; Tirmizî, Sünen, V, 740.

5. Nesai (ö.303/915), Sünen: el-Müctebâ adıyla bilinen eserde 5758 hadis vardır ve sekiz cilt hâlinde basılmıştır.

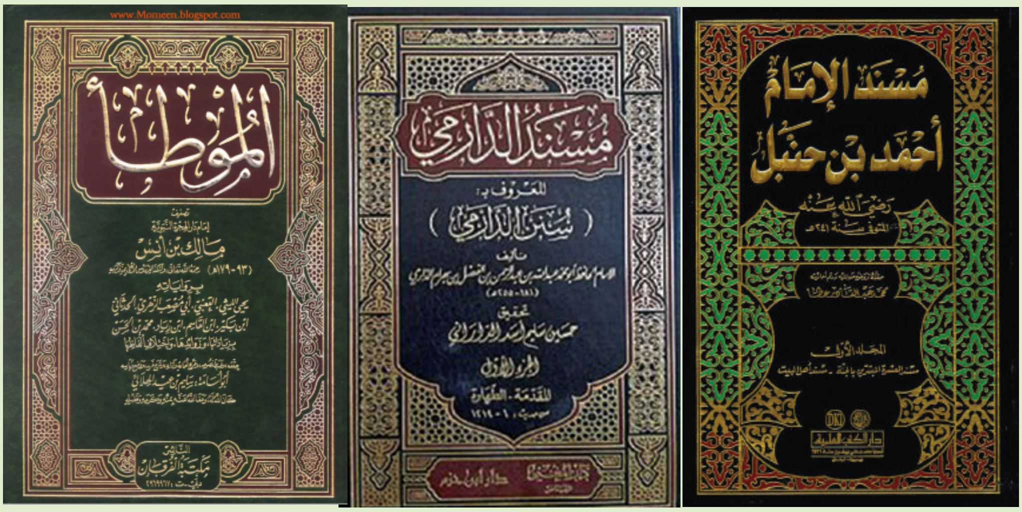
6. İbn Mace (ö.273/886), Sünen: 4341 hadis içeren eser, iki cilt hâlinde basılmıştır.

Yukarıda söylendiği gibi bu altı kitap, tarihsel süreç içinde Kütüb-i Sitte adını almıştır. Kütüb-i Sitte, şu üç temel eserin eklenmesiyle Kütüb-i Tis'a'ya yani dokuz ana kitaba dönüşmüştür:

1. Mâlik b. Enes (ö.179/795), Muvatta': Mevkuf (sahabeden rivayet edilen söz ve fiil) ve maktu (tabiinden rivayet edilen söz ve fiil) olanlar dahil toplam 1720 hadis ve haber içeren eser, iki cilt halinde basılmıştır.

2. Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) Müsned: Eserin altı ciltlik baskısı yaygındır. Şuayb el-Arnavut ve diğerleri tarafından tahkik ve tahrici yapılan elli ciltlik (son beş cildi fihristtir) Müsned yeni baskısına (Beyrut, 1416-1421) göre 27647 hadis ihtiva eder.

3. Dârimî (ö.255/868), Sünen: 3506 hadis içeren eser, iki cilt hâlinde basılmıştır.

Şüphesiz temel hadis kitapları, söz konusu Kütüb-i Tis'a'dan ibaret değildir. Bunlar hadis tarihinin altın çağı kabul edilen hicri üçüncü asrın eserleridir. Onlardan sadece Mâlik, hicri ikinci asrın ikinci yarısında vefat etmiştir. Ayrıca Abdürrezzâk İbn Hemmâm es-San'ânî'nin (ö.211/826) on bir cilt hâlinde basılan Musannef' ve Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe'nin (ö.235/849) yirmi altı cilt hâlinde basılan Musannef' adlı eserleri, iki önemli temel kaynaktır.

Burada, Kütüb-i Tis'a üzerine yapılan Concordance adlı indeks (fihrist) çalışmasına işaret etmekte fayda vardır. Concordance (Konkordans), bir hadisin Kütüb-i Tis'a'da olup olmadığını öğrenmek ve hadisin geçtiği yerleri bulmak için kolaylık ve pratiklik sağlayan önemli bir kaynaktır. Müsteşrikler tarafından sekiz cilt hâlinde hazırlanan bu çalışma; Fransızca olarak Concordance et Indices de la Tradıtıon Musulmane, Arapça olarak da el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Hadîsi'n-Nebevî adını alır. Eser, kısaca **Concordance** veya **Mu'cem** diye bilinir.

4. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: EBÛ HUREYRE (R.A)

Asıl adı Abdurrahman b. Sahr'dır. Yemen'de yaşayan Ezd kabilesinin Devs koluna mensuptur. Koyun otlatırken bulduğu kedi yavrularını elbisesinin eteğine koyup onlarla oynadığı için kendisine Ebû Hureyre (r.a) dendiği rivayet edilir.[20] İlk karşılaşmada Rasûlullah'ın (s.a.v) ona böyle hitap etmesi, bu künyenin ona Peygamberimiz (s.a.v) tarafından verilmediğini gösterir. Aslında Hureyre kelimesi, kedi anlamıma gelen hirr kelimesinin ism-i tasğîridir (küçültme ismi). Buna göre Ebû Hureyre (r.a), "kedicik sahibi, küçük kedili" demek olur.

Ebû Hureyre (r.a), hicretin yedinci yılında (miladi 628) Müslüman olarak, kısmen Hayber Savaşı'na ve daha sonra yapılan gazvelerin hepsine katılmıştır. O, Rasûlullah'ın (s.a.v), düşman kuvvetlerine karşı oluşturduğu bazı askerî faaliyetlerde görev almıştır. [21] Ali b. Ebî Tâlib ile Muâviye b. Ebî Süfyân arasında çıkan savaşlarda Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Ömer ve diğer bazı sahabeler (r.a) gibi hiçbir tarafı tutmamış, gelişen siyasî olaylara karışmamış ve olanları üzülerek geriden takip etmiştir.

Ebû Hureyre (r.a) gecenin üçte birinde uyur, üçte birinde ibadet eder, üçte birini de hadis müzakere ederek geçirirdi [22]. O, Ashab-ı Suffe'den biri olarak geçmiş yıllarını telafi edebilmek için Mescid-i Nebî'deki Suffe'de kalıp Rasûlullah'ın (s.a.v) yanından hiç ayrılmamıştır. 5374 hadis rivayetiyle çok sayıda hadis rivayet eden yedi sahabe arasında ilk sırayı almıştır.

BİLGİ KUTUSU

Binden fazla hadis rivayet eden sahabelere "muksirûn" denir. Muksirûndan olan sahabiler ve rivayet ettikleri hadis sayıları şöydir.

- Ebû Hureyre: 5374
- Abdullah b. Ömer: 2630
- Enes b. Mâlik: 2286
- Hz. Âişe: 2210
- Abdullah b. Abbâs: 1660
- Câbir b. Abdullah: 1540
- Ebû Saîd el-Hudrî: 1170

Ebû Hureyre'nin (r.a), aralarında Hz. Ebû Bekir (r.a), Muâz b. Cebel (r.a) ile Enes (r.a) gibi büyük sahabilerin de bulunduğu orta derecede fetva veren on üç kişiden biri olduğu ve Abdullah b. Abbâs (r.a) gibi âlim bir sahabinin, onun fetva ve görüşlerine değer verdiği bilinmektedir. Abdullah b. Ömer'in (r.a), Ebû Hureyre'ye (r.a) hitaben "Rasûlullah'ın sohbetine en fazla devam edenimiz, onun hadislerini en iyi ezberleyenimiz sensin." demesi onun hadis ilmine olan düşkünlüğünü gösterir. Onun çok hadis rivayet etmesi, bazı sahabeler tarafından tenkit konusu olmuştur. Duyduğu hadisleri başkalarına öğretmeyi meslek edinen Ebû Hureyre (r.a), çok hadis rivayet etmesinden dolayı kendisine yöneltilen tenkitlere şu şekilde cevap vermek durumunda kalmıştır: "Halk, 'Ebû Hureyre (r.a) çok hadis rivayet ediyor, deyip duruyor. Halbuki Allah'ın (c.c) Kitabı'nda şu iki ayet olmasaydı tek bir hadis rivayet etmezdim: **"İndirdiğimiz açık delilleri ve Kitap'ta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve hakikati açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esir-**

20 Tirmizî, Menâkıb, 46.
21 Ebû Dâvud, Cihâd, 112.
22 Dârimî, Mukaddime, 27.

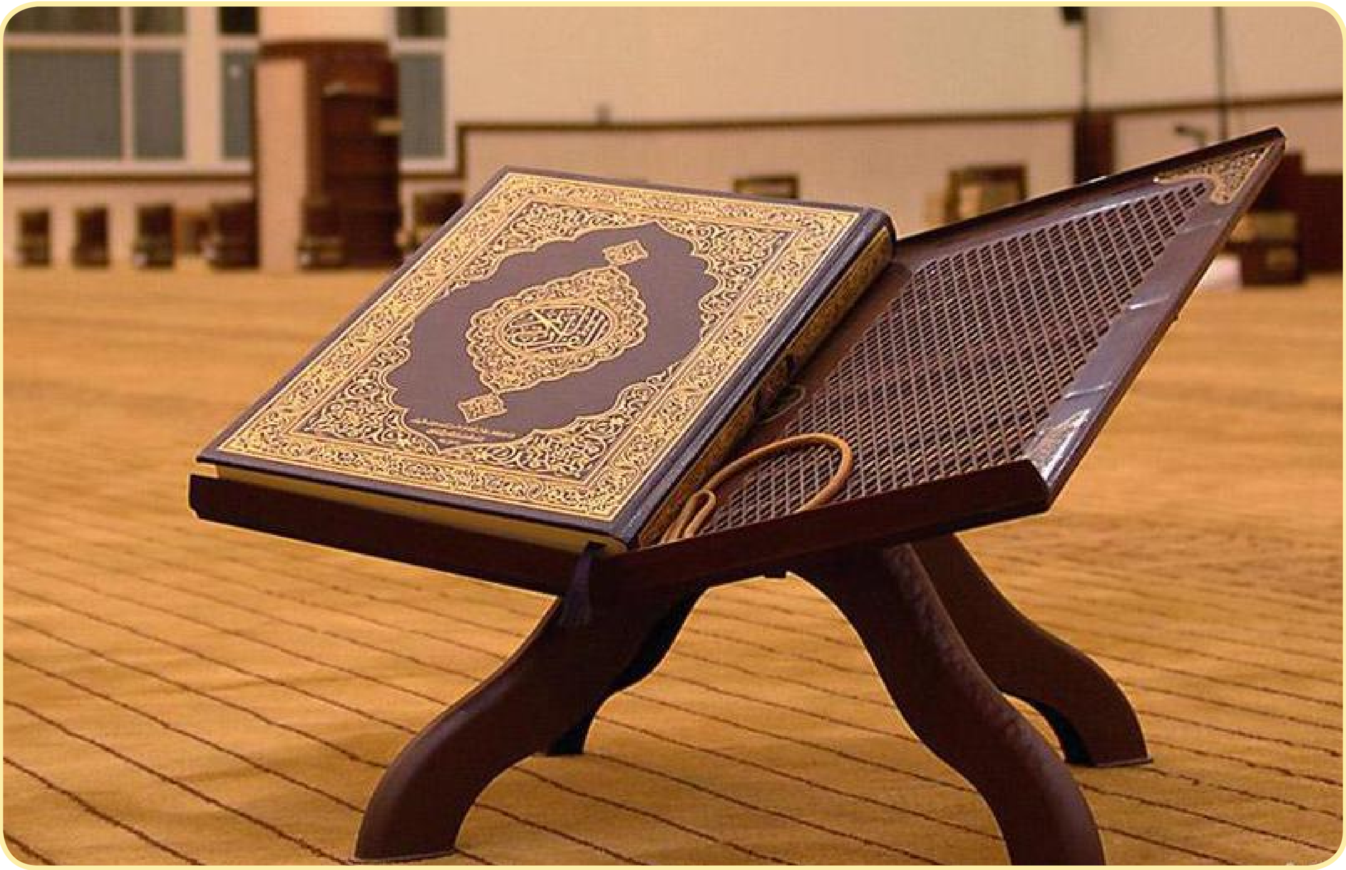
geyenim."[23] Muhacir kardeşlerimiz çarşı-pazarda alım satımla, ensar kardeşlerimiz de bağ-bahçeleriyle uğraşırken Ebû Hureyre (r.a) boğaz tokluğuna Rasûlullah (s.a.v) ile beraber olur, onların bulunamadıkları meclis ve sohbetlerde bulunur, onların öğrenemediklerini öğrenirdi."[24]

Güçlü bir hafızaya sahip olan Ebû Hureyre'nin (r.a), duyduklarını unutmama hususunda Hz. Peygamber'in (s.a.v) özel duasına mazhar olduğunu da öğrenmekteyiz. Zeyd b. Sâbit (r.a) anlatıyor: "Ben, Ebû Hureyre (r.a) ve bir arkadaşım, Peygamber'in (s.a.v) huzurunda bulunuyorduk. Peygamber (s.a.v), 'Haydi dua edin!' buyurdu. Bunun üzerine ben ve arkadaşım birlikte dua ettik. Peygamber de (s.a.v) yaptığımız duaya amin dedi. Sonra Ebû Hureyre (r.a), 'Allahım, ben iki arkadaşımın arzu ve taleplerinin aynısını senden diliyorum. Ayrıca senden unutulmayan ilim (sağlam hafıza) istiyorum!' diye dua etti. Peygamber (s.a.v) bu duaya da amin dedi. Bunun üzerine biz 'Biz de öyle isteriz yâ Rasûlallah!' deyince, Peygamber (s.a.v), 'Devsli genç (Ebû Hureyre) sizden önce davrandı ve sizi geçti.'[25] buyurdu."

Hz. Ömer (r.a), Ebû Hureyre'yi (r.a) Bahreyn'e önce namaz kıldırıp kaza (hukuk ve dava) işlerine bakmakla görevlendirmiş, sonra da aynı yere vali olarak tayin etmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v) devrinde evlenme imkânı bulamayan Ebû Hureyre (r.a), daha sonra Hz. Osman'ın (r.a) baldızı Büsre (r.a) ile evlenmiştir. Dördü erkek, biri kız olmak üzere beş çocuk sahibi olmuştur. Meşhur hadis ve fıkıh âlimi Saîd b. Müseyyib, Ebû Hureyre'nin (r.a) damadı olmuştur.

Hicri 58 (miladi 678) yılında yetmiş sekiz yaşında iken vefat eden Ebû Hureyre'nin (r.a) cenaze namazı, Medine valisi Velîd b. Utbe tarafından kıldırıldı ve Cennetü'l-Bakî kabristanına defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

23 Bakara suresi, 159-160. ayetler.
24 Buhârî, İlim, 42; Müslim, Fedâilu's-sahâbe, 159, 160; Ahmed b. Hanbel, II, 240.
25 İbn Hacer, el-İsabe, c.7, s.204

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1) Hadis ilminin konusu ve amacı nedir? Açıklayınız.

....

....

2) Hz. Peygamber'e (s.a.v) itaat etmek ve onu örnek almakla ilgili hangi ayetleri biliyorsunuz? Yazınız.

....

....

3) Hadislerde konu bütünlüğüne niçin dikkat edilmesi gerektiğini açıklayınız.

....

....

4) Muksirûn ne demektir? Yazınız.

....

....

B. Boşlukları aşağıdaki ifadelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(Hz. Peygamber (s.a.v), tebliğ, ittiba-iktida, Muâz b. Cebel, teşri, tebyin, talim)

1) Hz. Peygamber'i (s.a.v) rehber edinerek izinden gitmeye ve bilinçli olarak ona uymaya .... denir.

2) "Yaşayan Kur'an" olarak nitelenen kişi .... dir.

3) Hz. Peygamber'in (s.a.v) vahyi insanlara ulaştırması .... sözlü ve uygulamalı açıklaması ise ....dır.

4) Kur'an'da bulunmayan bir konuda Hz. Peygamber'in (s.a.v) hüküm koyması .... terimi ile ifade edilir.

C. Boşlukları doldurunuz.

1) Sahîh-i Buhârî'de tekrarlar hariç .... hadis bulunur.

2) Kütüb-i Sitte'ye ilave edilerek Kütüb-i Tis'a'yı oluşturan kaynaklardan İmam Mâlik'e ait olan eser ....dır.

3) Ebu Hureyre'den (r.a) .... hadis rivayet edilmiştir.

4) Hadislerin söylenmesine sebep olan olayla ilgili bilgiye .... denir.

2. ÜNİTE

İMANLA İLGİLİ HADİSLER

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1) İmanın temel esasları ile ilgili ayet ve hadisleri araştırınız.

2) İman, niyet ve amel arasında nasıl bir ilişki vardır? Araştırınız.

3) “Müminin temel özellikleri” sizce neler olmalıdır? Yazınız.

4) Abdullah b. Mes’ûd’un (r.a) hayatını araştırınız.

1. İMANIN TEMEL İLKELERİ

İNCELEYELİM

İsnat, “bir hadis metnini nakleden ravileri rivayet sırasına göre zikretmek ve onu ilk söyleyenine ulaştırmak” diye tarif edilir. Ravi zinciri anlamındaki isnada bir örnek olması açısından yukarıdaki hadisin senedini inceleyiniz.

1- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَبُو حَيَّانَ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَارِزًا يَوْمًا لِلنَّاسِ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ مَا الْإِيمَانُ قَالَ: ”الْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَبِلِقَائِهِ وَرُسُلِهِ وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ “ قَالَ مَا الْإِسْلَامُ قَالَ ”الْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ“ قَالَ مَا الْإِحْسَانُ قَالَ ” أَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ قَالَ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ“ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ وَسَأُخْبِرُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا إِذَا وَلَدَتْ الْأَمَةُ رَبَّهَا وَإِذَا تَطَاوَلَ رُعَاةُ الْإِبِلِ الْبُهْمُ فِي الْبُنْيَانِ فِي خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللّٰهُ ” ثُمَّ تَلَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ{إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ... }“ الْآيَةَ. ثُمَّ أَدْبَرَ فَقَالَ رُدُّوهُ فَلَمْ يَرَوْا شَيْئًا فَقَالَ: ” هَذَا جِبْرِيلُ جَاءَ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ .“

BİLGİ KUTUSU

Hadisin iman bölümünde zikredilen inanç esasları, klasik İslam kültürümüzde “Amentü” kavramı ile ifade edilmiştir. Bu anlamda Amentü, İslam dininin iman esaslarını ana hatlarıyla ifade eden terim olarak kabul edilir.

Bize Müsedded rivayet etti, dedi ki bize İsmail b. İbrahim rivayet etti, dedi ki bize Ebû Hayyân et-Teymî Ebû Zür'a'dan, o da Ebû Hureyre'den (r.a) haber verdi.

Ebu Hureyre (r.a) şöyle dedi: Bir gün Peygamber (s.a.v) sahabeden bir grubun yanına çıkageldi.

Derken Cebrail ona gelerek: "İman nedir?" dedi.

Peygamber (s.a.v): *"Allah'a, meleklerine, ona kavuşmaya, peygamberlerine inanman, dirilişe inanmandır."* buyurdu.

Cebrail (a.s.): "İslam nedir?" dedi.

Peygamber (s.a.v): *"Allah'a ibadet etmen ve ona şirk koşmaman, namaz kılman, farz kılınan zekâtı vermen, Ramazan orucu tutmandır."* buyurdu.

Cebrail (a.s.): "İhsan nedir?" dedi.

Peygamber (s.a.v): **"***Allah'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir, her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görmektedir."* buyurdu.

Cebrail (a.s.): "Kıyamet ne zaman?" dedi.

Peygamber (s.a.v) şöyle cevap verdi: *"O konuda kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir. Ben sana onun alametlerini haber vereceğim: O (kıyamet) kadın kölenin/cariyenin kendi efendisini doğurduğu (yani annelerin, kendilerine köle kadın muamelesi yapacak asi ve edepsiz çocuklar dünyaya getirdiği) ve yoksul, kimlik ve kişilikten mahrum deve çobanlarının binalar yapmakta birbirleriyle yarıştıkları zaman, beş şey var ki onları ancak Allah bilir."*

ARAŞTIRALIM

Bazı hadisler içeriği açısından veya söylenmesine sebep olan olay ya da sahabe açısından özel bir isimle zikredilir. Cibril hadisi de bunlardan biridir.

Siz de bu şekilde özel bir isimle anılan hadisleri araştırınız.

Sonra Peygamber (s.a.v) şu ayetleri okudu: **"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru o yağdırır, rahimlerde olanı o bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."**[1] Sonra Cebrail (a.s.) oradan ayrıldı. Peygamber (s.a.v), *"Onu çağırın (getirin)."* dedi ama onlar hiçbir şey görmediler.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"O Cebrail'dir, insanlara dinlerini öğretmek üzere geldi."*[2]

AÇIKLAYALIM

Birinci ünitede geçtiği gibi, Kur'an-sünnet ilişkisi çerçevesinde Hz. Peygamber (s.a.v) ve sünnetinin te'kîd-te'yid (pekiştirmek ve desteklemek), tebyin (açıklamak), teşri (hüküm ortaya koymak ve düzenleme yapmak) ve tatbik (uygulama) olmak üzere dört görevi, işlevi vardır.

Cibril hadisi ile aşağıdaki ayet arasındaki ilişkinin, sünnetin hangi işlevine işaret ettiğini açıklayınız.

"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti; müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler..."

(Bakara suresi, 285. ayet.)

1 Lokmân suresi, 34. ayet.
2 Buhârî, İman, 1; Müslim, İman, 1.

2- عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. "

Osman b. Affân'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kim, lâ ilâhe illallâh deyip Allah'tan başka bir ilah olmadığını bilerek ölürse cennete girer."*[3]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ " قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَكَيْفَ نُجَدِّدُ إِيمَانَنَا قَالَ: " أَكْثِرُوا مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ. "

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İmanınızı yenileyin."* Denildi ki "İmanımızı nasıl yenileyeceğiz ya Rasûlallah?" O da şöyle buyurdu: "*Lâ ilahe illallah sözünü çok söyleyin!*[4]"

Açıklama

Ebû Hureyre (r.a), Ömer b. el-Hattâb (r.a), Abdullah b. Ömer (r.a), Ebû Zerr (r.a), Enes b. Mâlik (r.a), İbn Mes'ûd (r.a), İbn Abbâs (r.a), Cerîr b. Abdillah el-Becelî (r.a) gibi sahabe ravilerden gelen Cibril hadisi manen mütevatir kabul edilir.

"Nerede olursanız olun O (Allah) sizinle beraberdir."
(Hadîd Suresi, 4. ayet.)

Bu hadiste, vahiy meleği Cebrail'in (a.s.) önce sorup sonra cevabını onayladığı iman, İslam ve ihsanın tarifi, bizzat Peygamberimiz (s.a.v) tarafından yapılır. Kelime ve kavram olarak iman ile İslam'ın birbirinden farklı olup olmadığına dair kaynaklarda tartışmalar görülmekle birlikte çoğunluğu oluşturan ulemaya göre ikisi birbirlerinin yerine kullanılabilir.

"Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah (Allah'tan başka ilah yoktur; Muhammed, Allah'ın elçisidir.)" cümlesinden ibaret olan Kelime-i Tevhid, imanın temel ilkelerini özetler. İmanın sözlü ifadesi olan Kelime-i Tevhid (Allah'ın birliği ve Rasûl-i Ekrem'in nübüvveti), insanın iç dünyasını dışarıya yansıtır ve onun inancına tanıklık eder. Bu yüzden İslam dinine girmek isteyen kimsenin, her şeyden önce içerik olarak Kelime-i Tevhid ile Kelime-i Şehadeti kabul etmesi (ikrar ve tasdik) gerekir. Ancak dinin özünü oluşturan Kelime-i Tevhidin anlamını içtenlikle benimsemek çok önemlidir. Zira "içtenlik ve şüpheden uzak olarak bilmek" anlamındaki ihlas ve yakin ile Kelime-i Tevhidi söylemek; itikadi, amelî ve ahlaki hükümlere inanmakla yetinmeyip onların gereklerini yerine getirmeyi ifade eder.

3 Müslim, İman, 43.
4 Ahmed b. Hanbel, II, 359.

DEĞERLENDİRELİM

Kelime-i tevhid ile 'Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah' cümlesi kastedilir. Söz konusu hadisin doğru anlaşılması için Hz. Peygamber'in (s.a.v) muhatapların Müslümanlar olduğu ve bu tür müjdelerin de Müslümanlar'ı ilgilendirdiği gerçeği unutulmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayet Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) iman edip itaat etmeyi emretmektedir:

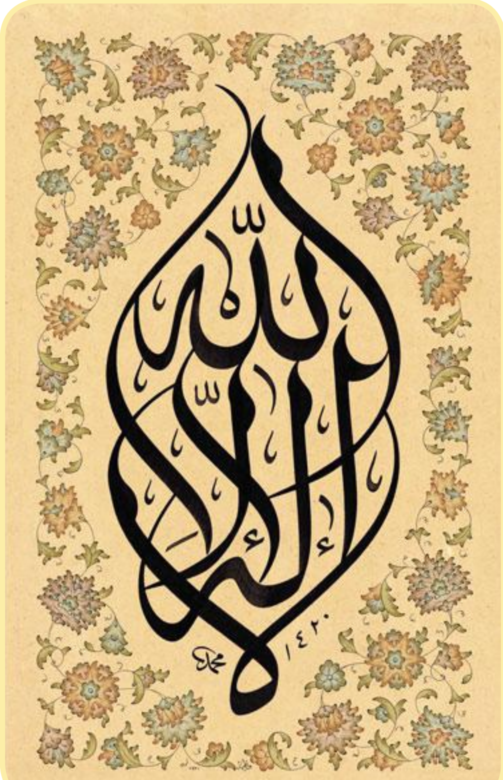
"Kim Allah'a ve Rasûlüne iman etmezse şüphesiz ki biz, kâfirler için çılgın/alevli bir ateş hazırlamışızdır."

(Fetih suresi, 13. ayet.)

"...Allah'a ve Rasûlüne itaat eden, en büyük kurtuluşa ermiştir."

(Ahzâb suresi, 71. ayet.)

Ayrıca Âl-i İmrân 3/32, Nisâ 4/13-14 ve 150-151, Enfâl 8/13, Nûr 24/51, Ahzâb 33/36 gibi ayetler de bu konuya dikkat çekmektedir.

"Lâ ilâhe illallâh"
"Allah'tan başka ilâh yoktur"

Yüce Rabbimiz, Bakara suresinin ilk beş ayetinde, Kur'an'ı kendilerine bir rehber olarak gönderdiği müttaki (görev ve sorumluluk bilincine sahip) kullarını şöyle tanıtır:

"Onlar gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar. Sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler, ahirete kesin olarak inanırlar. Rablerinden gelen doğru yol üzerinde olanlar ancak onlardır ve kurtuluşa erenler de yalnızca onlardır."[5] Bu ayette geçen gayb alemine iman, aslında bir bütün olarak İslam'ı kapsar.

NOT EDELİM

"İman içerikli hadislerde genellikle üç hususa dikkat çekilir."

Allah'a imanın ilk aşaması kalp ile tasdiktir. İkinci aşama dil ile ikrar, üçüncü aşama ise imanın gereklerini yerine getirmek yani imana uygun yaşamaktır. Hadislerde vurgulanan 'kâmil iman' ancak bu aşamaların beraber olmasıyla oluşur.

Ayrıca Rasûlullah (s.a.v), imanın yenilenip güçlü ve etkili olması için çeşitli dua ve zikirler de tavsiye etmiştir.

İman bir bütündür. Parçalanma (tecezzi) kabul etmez. Söz konusu iman esaslarından birine dahi inanmayan kimse mümin olamaz. İman ve tevhidin korunması, her türlü şüpheden ve şirke düşmekten uzak durmakla mümkündür. Yüce Yaratıcı ile alakasını kesen insan mutlaka sapar ve hem kendini hem de içinde yaşadığı toplumu tüketir. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'ine, Peygamber'ine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır."**[6]

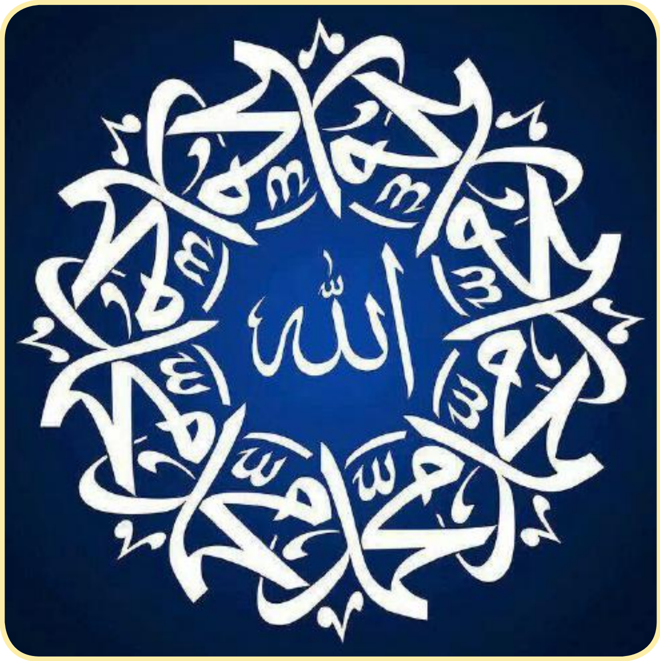
5 Bakara suresi, 3-5. ayetler.
6 Nisâ suresi, 136. ayet.

BİLGİ KUTUSU

İman yenilemek ölüm döşeğinde son demlerini yaşayan kimselere telkin edileceği gibi sağlık ve afiyetle geçirilen normal zamanlarda da yapılmalıdır.

Cibril hadisinin bazı sahih tariklerinde "bir de hayır ve şerriyle kadere inanman" ve "güç ve imkân bulduğunda Beytullah'ı haccetmen" cümleleri vardır. Hadis metninde iman esaslarını belli bir rakamla sınırlamaktan ziyade, eğitim ve öğretimde kolaylık sağlama amacına yönelik bir üslup söz konusudur. Nitekim İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe, kendisine nisbet edilen el-Fıkhu'l-Ebsat adlı eserinde "İman nedir?" sorusuna şu cevabı verir:

"İman; Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna ve ortağı bulunmadığına, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, cennetine, cehennemine, kıyamete, hayır ve şerrine, hiçbir kimseye kendi amelini yaratma gücünün verilmediğine, her insanın bir kaderinin olduğuna ve yaratıldığı neticeye ulaşacağına şehadet etmek ve bunları kalben tasdik edip dil ile ikrar etmektir."

Allah / Muhammed

Hadisin sonunda yer alan "O Cebrail'dir, insanlara dinlerini öğretmek üzere geldi." cümlesiyle dinin iman, İslam ve ihsan, yani inanç, amel ve ahlak gibi üç temel unsurdan oluştuğu, amelden ve ahlaktan yoksun bir dinin olamayacağı vurgulanır.

İlk bakışta "lâ ilâhe illallâh" diyen kimsenin cennete gireceğini bildiren hadis, salih amel olmaksızın sırf iman ile yetinerek ahiret saadetine erişilebileceği izlenimini verir. Ancak bu hadisin, ihlas ve yakin kayıtlarının bulunduğu diğer hadislerle birlikte düşünülmesi gerekir. Yani Kelime-i Tevhidin genel olarak zikredildiği hadisler cennete girebilmek için iman ile birlikte ihlas ve sıdkın (sadâkât) olması gerektiğini bildiren hadisler gibi anlaşılmalıdır. Nitekim İbn Şihâb ez-Zührî, "Kim, lâ ilâhe illallah derse cennete girer." hadisi kendisine sorulduğunda bu durumun henüz farzların, emir ve yasakların söz konusu olmadığı İslam'ın ilk yılları için geçerli olduğunu söylemiştir.

BİLGİ KUTUSU

Yakin, kesinlik derecesinde kabul edilen, sağlam ve güvenilir bilgi demektir. Bir Müslüman'ın yakin bilgiye ulaşması, iman ve ibadetteki samimiyetine bağlıdır.

Yakinin üç mertebesi vardır:

- İlme'l-yakin, bilgi derecesindeki kesinliktir. Okuyarak, düşünerek, duyarak öğrenilir.
- Ayne'l-yakin, görerek ve gözlem yaparak öğrenilen bilgidir.
- Hakka'l-yakin, bilme ve görmenin yanında bizzat olayın içinde olarak ulaşılan bilgidir.

Bu demektir ki ihlas yani dini Allah'a özgü kılma düşüncesi ve hayata geçirme endişesi olmayan bir iman anlayışı yeterli değildir. İhlas, haramdan kaçınıp salih amel işlemeyi zorunlu kılar. Doğrusu umursanmayan günahların giderek küfür ve dalalete götürme riski vardır. Bununla beraber, hadis âlimi Tirmizî'nin de belirttiği üzere günahları sebebiyle azap görseler de tevhit ehli cehennemde ebedî olarak kalmayıp cennete gireceklerdir.

2. NİYET-AMEL İLİŞKİSİ

1- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ ."

Ömer b. el-Hattâb'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Ameller, niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kim elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa onun hicreti hicret ettiği şeye göre değerlenir."[7]

2- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللهُ بِهِ وَمَنْ رَاءَى رَاءَى اللهُ بِهِ ."

İbn Abbâs'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Kim şöhret peşinde olma niyetiyle yaptığı iyiliği duyurursa (süm'a) Allah da onun gizli işlerini duyurur. Kim gösteriş yaparsa Allah da onun riyakârlığını açığa vurur."[8]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ ."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Teâlâ suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."*[9]

7 Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1; Müslim, İmâret, 155; Ebû Dâvûd, Talâk, 11; Tirmizî, Fezâilü'l-Cihâd, 16; Nesâî, Tahâret, 60; İbn Mâce, Zühd, 26.
8 Buhârî, Rikak, 36; Müslim, Zühd, 47-48; Tirmizî, Zühd, 48; İbn Mâce, Zühd, 21. Hadisin senedi Müslim'e aittir. Buhârî, hadisi Cündeb b. Abdullah'dan rivayet eder.
9 Müslim, Birr, 34; Ahmed b. Hanbel, II, 539; İbn Mâce, Zühd, 9.

Açıklama

Niyet hadisinin vürud sebebi şudur: Bir sahabi, Medine'ye hicret etmek isteyen Ümmü Kays adlı bir hanımla evlenmek ister. Ümmü Kays, kendisiyle evlenmek isteyen sahabiye Medine'ye hicret edeceğini ve orada evlenebileceğini ifade eder. Sahabi, bu kadınla evlenmek arzusuyla Medine'ye hicret eder. Bu durumu bilen sahabiler, ona Ümmü Kays'ın muhaciri anlamında "Muhâciru Ümmü Kays" diye lakap takarlar ve onun hicret sevabı kazanıp kazanmadığını konuşurlar. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v), herkesin niyetine göre sevap kazanacağını belirterek meseleye açıklık getirir.

Hadisin bazı tariklerinde "Kimin niyeti Allah'a ve Rasûlü'ne varmak, onlara hicret etmekse eline geçecek sevap da Allah'a ve Rasûlü'ne hicret sevabıdır." diye ziyade bir cümle mevcuttur.

İmam Şâfiî'nin hocası Abdurrahman İbn Mehdî, "Kim bir kitap yazmak isterse buna niyet-amel hadisiyle başlasın." der. Nitekim Buhârî el-Câmiu's-Sahîh adlı eserine bu hadisle başlar. Böylelikle yazar, kitabını dünyevi bir maksatla değil, samimi ve halis niyetle yazdığını ima eder.

Niyet, amel ile ibadeti âdetten ve alışkanlıktan ayıran temel ölçüdür. Niyet, bir işi Allah (c.c) rızası için yapmayı kalpten geçirmek demektir. Niyet kalbin işidir ve merkezi kalptir. Kalbin katılmaması durumunda bir amelin yalnız dil ile telaffuz edilmesi kabul edilmez. Zira Allah (c.c) şekil ve kalıba, mal ve servete değil; kalbe ve amele bakar. Bu hadisiyle Peygamber Efendimiz (s.a.v), halis niyete dayanmayan bir ibadetin Allah (c.c) nezdinde hiçbir değer ifade etmediğini açıklar. Yapılan işten sevap kazanabilmek için samimi niyetle işe başlamak ve Allah (c.c) rızasını gözetmek şarttır. Dünyevi-maddi bir çıkar için dinî değerler istismar edilemez, edilmemelidir. Aslında doğrudan ibadet olmayan bir iş, iyi niyet ve samimi duygularla yapıldığı takdirde ibadete dönüşür. Mesela yemek yerken bundan elde edilecek güç ve kuvvetle kulluk ve iyilikte bulunmayı düşünmek sevap kazandırır.

DEĞERLENDİRELİM

Rasûlullah (s.a.v), *"Gerçek muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçınan kimsedir."* buyurdu.

(Buhârî, İman, 4)

Bir kişi, "Hangi hicret daha faziletlidir?" diye sorduğunda Rasûlullah (s.a.v *"Allah'ın yasakladığı şeyleri terk etmendir."* diye cevep verdi.

(Nesâî, Bey'at, 12)

Siz de bunlara benzer hicretle ilgili hadisleri düşünerek zihninizde hicret tanımı oluşturunuz.

BİLGİ KUTUSU

Zahitlerden Fudayl b. Iyâz diyor ki: "Kınanma kaygısıyla ameli terk etmek riya, insanlara gösteriş olsun diye amel etmek şirk, bu iki kusurdan kurtulmak ise ihlastır".

"Görsünler, duysunlar ve desinler" diye ibadet etmek amelî bir şirk ve büyük bir günahtır. Ancak gösterişi asla aklından geçirmeyen bir mümin, başkalarını teşvik etmek niyetiyle herkesin göreceği şekilde ibadette bulunabilir; namaz kılıp zekât verebilir.

BİLGİ KUTUSU

İhlas suresini ve mealini okuyarak ihlas kavramının ifade ettiği anlamı, okuduğunuz hadislerle bütünlük içinde anlamaya çalışınız.

Sonraki hadiste geçen süm'a, birilerine duyurarak şöhret peşinde olmayı ifade eder. Riya da gösteriş, iki yüzlülük, samimiyetsizlik demektir. Bir ahlak terimi olarak riya, "Allah'tan başkasının hoşnutluğunu kazanma düşüncesiyle amelde ihlası terk etme" diye tarif edilir. İhlas ve sıdk kavramlarının karşıtı olan riya, "Allah'a itaat eder görünerek kulların takdirini kazanmayı isteme" veya "saygınlık kazanma, çıkar sağlama gibi dünyevî amaçlarla kendisinde üstün özellikler bulunduğuna başkalarını inandıracak

tarzda davranma" diye de açıklanır. Bu durumda riya ve süm'a, dinî-manevi değerleri istismar etmek anlamına gelir. Bu ise hem Allah (c.c) nezdinde hem halk nazarında itibar kaybı demektir. Yüce Rabbimiz, gösteriş ve şöhret peşinde olanlar hakkında şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi başa kakmak ve incitmek suretiyle hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylelerinin durumu, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın kayaya benzer ki şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak hâlde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden bir istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez."[10] "Ve bunlar Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları hâlde mallarını, insanlara gösteriş için sarf edenlerdir. Bir kimsenin arkadaşı şeytan olursa o ne kötü bir arkadaştır!"[11]

Sahabeden Amr b. Sâbit (r.a), Uhud günü iman edip silahını kuşanarak namaz kılmaya vakit bulamadan savaş meydanına gidip orada şehit olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), "Az amel işledi fakat çok kazandı." buyurarak onun niyet ve samimiyetini haber vermişti. Tebe-i Tâbiîn âlimlerinden Abdullah İbnü'l-Mübârek diyor ki: "Nice küçük ameller var ki niyeti onu Allah katında büyütür, nice büyük ameller de var ki (riya, süm'a ve şöhret gibi) niyeti onu küçültür."

Peygamberimiz (s.a.v), ahirette hesap günü riyakâr ve ikiyüzlülerin ellerinin bomboş kalacaklarını şöyle haber verir: "Kıyamet günü hesabı ilk görülecek kişi, şehit olmuş bir kimse olup huzura getirilir. Allah Teâlâ (c.c) ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu itiraf eder. Allah Teâlâ (c.c) buyurur:

– Peki bunlara karşılık sen ne yaptın?

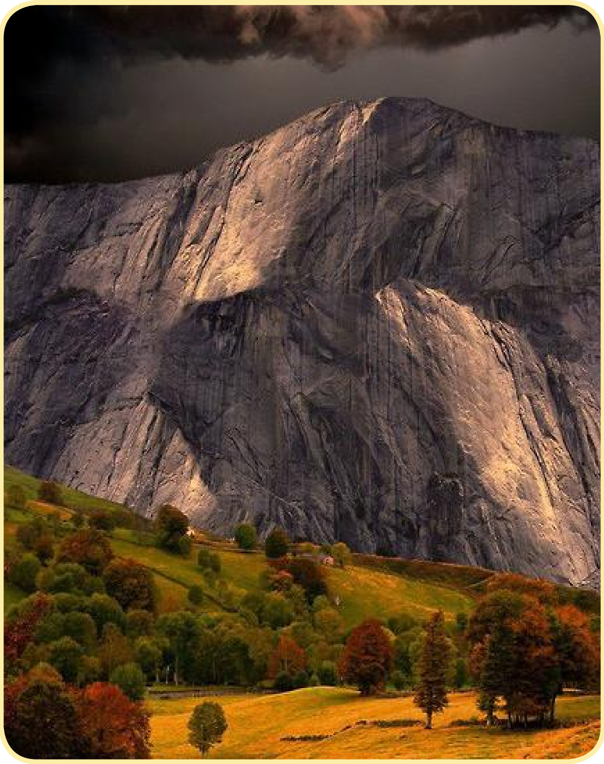
– Şehit düşünceye kadar senin uğrunda cihat ettim.

– Yalan söylüyorsun. Sen, "cesur adam" desinler diye savaştın, o da denildi.

Sonra emrolunur da o kişi yüzüstü cehenneme atılır. Bu defa ilim öğrenmiş, öğretmiş ve Kur'an okumuş bir kişi huzura getirilir. Allah (c.c) ona da verdiği nimetleri hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Ona da sorar:

Allah (c.c), bir kuluna verdigi nimetin eserini onun üzerinde görmeyi sever.

Bütün yaratılmışlar Allah'ın varlığına şahitlik eder.

BİLGİ KUTUSU

Hadislerin ifadesine göre, "Müminin niyeti amelinden hayırlı" olurken, "münafığın ameli niyetinden hayırlı" olmaktadır. Bu konuyu sınıfta tartışınız.

10 Bakara suresi, 264. ayet.
11 Nisâ suresi, 38. ayet.

– Peki, bu nimetlere karşılık sen ne yaptın?

– İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızan için Kur'an okudum, cevabını verir.

– Yalan söylüyorsun. Sen "âlim" desinler diye ilim öğrendin, "Ne güzel okuyor." desinler diye Kur'an okudun. Bunlar da senin hakkında söylendi.

Sonra emrolunur o da yüzüstü cehenneme atılır. Daha sonra Allah'ın (c.c) kendisine her çeşit mal ve imkân verdiği bir kişi getirilir. Allah (c.c) verdiği nimetleri ona da hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Allah (c.c) buyurur:

– Peki ya sen bu nimetlere karşılık sen ne yaptın?

– Verilmesini sevdiğin, razı olduğun hiçbir yerden esirgemedim, sadece senin rızanı kazanmak için verdim, harcadım, der.

– Yalan söylüyorsun. Hâlbuki sen, bütün yaptıklarını "ne cömert adam" desinler diye yaptın. Bu da senin için zaten söylendi, buyurur. Gerekli talimat verilir, bu da yüzüstü cehenneme atılır.[12]

3. İMAN-AHLAK İLİŞKİSİ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İman bakımından müminlerin en kâmili, ahlak bakımından en iyi olanıdır."* [13]

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " اَلْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Nebi (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İman altmış küsur şubedir. Hayâ da imandan bir şubedir."* [14]

DEĞERLENDİRELİM

Ayet ve hadisler, insana hayatı boyunca Allah'a gereği gibi kulluk yapmasını emir ve tavsiye eder:

"Rabbini hamd ile an, secde edenlerden ol ve ölünceye kadar Rabbine kulluk et."

(Hicr suresi, 98-99. ayetler.)

"İnsanın, Rabbine karşı görevi nedir?" sorusunu yukarıdaki ayeti de dikkate alarak yorumlayınız.

3- عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الثَّقَفِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ:" قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا بَعْدَكَ (وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ غَيْرَكَ) قَالَ: "قُلْ آمَنْتُ بِاللّٰهِ فَاسْتَقِمْ."

12 Müslim, İmare, 152; Nesaî, Cihad, 22; Ahmed b. Hanbel, II, 322.
13 Ebû Dâvud, Sünnet, 15; Tirmizî, Radâ, 11; İbn Mâce, Nikâh, 50; Ahmed b. Hanbel, II, 527.
14 Buhârî, İman, 3; Müslim, İman, 58.

Süfyân b. Abdillah es-Sekafî (r.a) şöyle diyor: Dedim ki “Yâ Rasûlallah! İslam hakkında bana öyle bir söz söyle ki onu bir daha senden sonra (başka) artık hiçbir kimseye sorma ihtiyacı hissetmeyeyim”. Rasûlullah (s.a.v) *“Allah’a iman ettim de, sonra dosdoğru (istikamet üzere) ol!”* buyurdu.[15]

Açıklama

Birinci hadisin diğer bazı tariklerinde “Hayırlılarınız, hanımlarına karşı en iyi huylu olanlarınızdır.” veya “Eş ve çocuklarına en latif, zarif davranandır.” şeklinde bir ilave de vardır.

İman ile ahlaki değerler ve ibadetler arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü tevhit, tevekkül, kanaat, şükür, tevazu, cömertlik ve fedakârlık gibi esaslarla birlikte namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler bireysel ve toplumsal ahlakın gelişiminde önemli rol oynar. Ebû Ca’fer Tahâvî’nin de işaret ettiği gibi hadiste geçen ahlak (huluk), bir üstünlük (fazilet) vesilesi olarak bazı müminlerde olup bazılarında da olmayan seciyedir.

İman-hayâ ilişkisine dair hadis, Sahîh-i Müslim’de şöyle geçer: “İman yetmiş veya altmış küsur şubedir. Bunların en yükseği, ‘Allah’tan başka ilah yoktur.’ demek, en aşağısı ise eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir.” Hadiste birisi en üst derece, diğeri en alt derece olmak üzere iki kutup gösterilir ve hayâ gibi ara bir unsur da vurgulanır. Burada zikredilen altmış ve yetmiş rakamları belirli bir sayıyı değil, çokluğu ifade etmek (kesretten kinaye) için kullanılır. “Şube” kelimesi ise haslet ve ağacın dalları manasına gelir. Ağaç ancak sağlam dallarıyla meyve verdiği gibi iman da amelî-ahlaki hasletlerle dışa vurarak olgunlaşır. Zira İslamiyet, vicdanlara hapsolunan bir inanç dünyasını ve toplumsal hayattan soyutlanan bir din anlayışını benimsemez. Aksine iman, ibadet ve ahlaka ilişkin pratikleri sosyal hayatta görmek ister.

DEĞERLENDİRELİM

İman ve güzel ahlak arasındaki ilişkiyi düşününüz. Bu konuyu sınıfta örneklendirerek değerlendiriniz.

TEMEL HADİS

“Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”

(İmam Malik, Muvatta’, Husnü’l-huluk, 1)

Utanma duygusu anlamına gelen hayâ, insanı diğer canlılardan ayıran fıtri-ahlaki bir özelliktir. Hayâ, “çirkin şeylerden kaçınmaya sevk eden ve hak sahibinin hakkı konusunda her türlü hukuk ihlalini engelleyen ahlaki bir tavır” diye tarif edilir. Onu “Övülen şeyi yapmaya, yerilen ve ayıplanan şeyi de bırakmaya iten bir vasıftır.” diye tarif edenler de vardır.

Aslında imanın bir şubesi olarak hayâ, iffetten doğar. İffet, her türlü aşırılık ve dengesizlikten uzak durmak, her konuda helal-haram titizliği göstermek, kötülüğü emreden nefis ve hevayı kontrol altına almak demektir. Bu yönüyle hayâ ve iffet, karakter eğitiminde önemli bir denge unsurudur. Bu dengenin süreklilik arz edip karaktere dönüşmesi, erdem (fazilet) adını alır. Rasûl-i Ekrem’in (s.a.v) şu duası bu açıdan önem arz eder: *“Allahım, senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum.* (اَللهُمَّ اِنّي أَسْأَلُكَ الْهُدَي وَالتُّقَي وَالْعَفَافَ وَالْغِنَي)”[16]

15 Müslim, İman, 62.
16 Müslim, Zikir, 72; Tirmizî, Deavât, 72; İbn Mâce, Duâ, 2.

TEMEL HADİS

“Mizana konan ameller arasında güzel ahlaktan daha ağır gelecek bir şey yoktur.”

(Tirmizi, Birr, 62)

“Hayâ ile iman, birbirinden ayrılmaz iki kardeştir. Onlardan birisi kaldırılırsa diğeri de (kendiliğinden) kaldırılmış olur.”[17], *“Eğer utanmıyorsan dilediğini yap!”*[18] ve *“Onu kendi haline bırak, zira hayâ imandandır.”*[19] hadisleri de burada hatırlanmalıdır. Ayrıca Kur’an kıssaları arasında, Hz. Yusuf’un ve Hz. Meryem’in iffet ve hayâ duyguları ve nezih hayatları örnek olarak zikredilir.

4. MÜMİNİN ÖZELİKLERİ

1- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلاَوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لاَ يُحِبُّهُ إِلاَّ لِلّٰهِ وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللّٰهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ.“

Enes b. Mâlik’ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Üç şey vardır ki onlar kimde bulunursa imanın tadını alır: Allah ve Rasûlünü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi sadece Allah rızası için sevmek, Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkarcılığa dönmekten ateşe atılmaktan çekindiği gibi kaçınmak.”*[20]

2- عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُجَاشِعِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي خُطْبَتِهِ أَلاَ إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي يَوْمِي هَذَا (...) قَالَ: وَأَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلاَثَةٌ ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُتَصَدِّقٌ مُوَفَّقٌ وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي قُرْبَى وَمُسْلِمٍ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ.“

Iyâz b. Hımâr el-Mücâşiî’den (r.a) rivayet edildiğine göre bir gün Rasûlullah (s.a.v) *“Dikkat edin, Rabbim bana öğrettiklerinden sizin bilmediklerinizi bugün size öğretmemi emretti.”* diyerek başladığı hutbesinde şöyle buyurmuştur:

“Cennet ehli üçtür: Adil, sadaka-zekât veren (yardımsever) ve başarılı bir yönetici; bütün yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve ince kalpli kimse; iffet ve namusuna düşkün, bakmakla yükümlü ve sorumlu olduğu kimseler olmasına rağmen dilenmekten çekinen kişi.”[21]

17 Hâkim, Müstedrek, I, 73.
18 Buhârî, Enbiyâ, 54; Ebû Dâvud, Edeb, 6; İbn Mâce, Zühd, 17; Muvatta’, Sefer, 46; Ahmed b. Hanbel, IV, 121.
19 Buhârî, İman, 16; Müslim, İman, 57-59.
20 Müslim, İman, 67.
21 Müslim, Cennet, 63; Ahmed b. Hanbel, II, 425.

3- عَنِ الزُّهْرِيّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: " لاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ إِخْوَانًا وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ
أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ ".

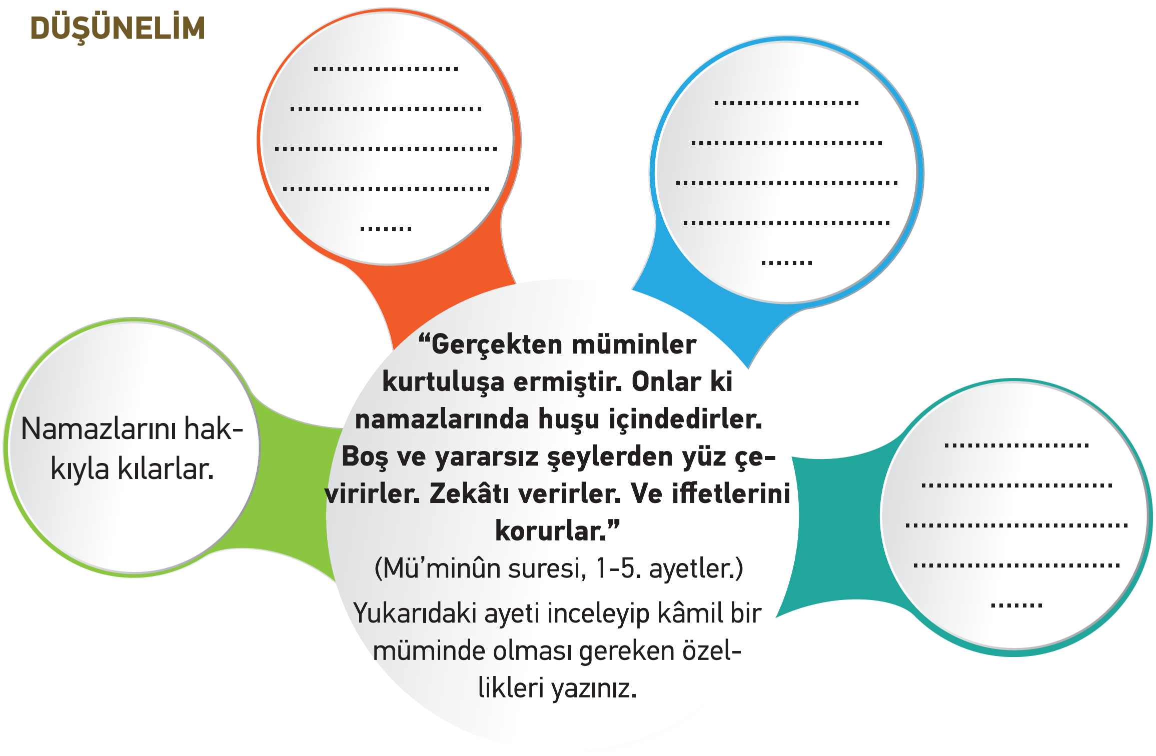
ez-Zührî diyor ki: Enes (r.a), Rasûlullah'ın (s.a.v) *"Birbirinize kin ve düşmanlık beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeşler olun! Bir Müslüman'ın üç günden fazla kardeşine küs durması helal olmaz."*[22] dediğini haber verdi.

DEĞERLENDİRELİM

Müminin imanını kemale erdiren özellikler farklı hadislerde zikredilmiştir. Her mümin, imanını olgunlaştıracak bu özellikleri Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinde bulur.

Günümüzde insanların daha çok ihtiyaç duydukları konulara değinen hadislerden örnekler bularak sınıfta değerlendiriniz.

DÜŞÜNELİM

Açıklama

İlk hadisin başka bir tarikinde, "Yahudi veya Hıristiyan olarak tekrar küfre dönmekten" şeklinde ilave bir bilgi de mevcuttur. İmanın tadının ibadetlerden lezzet duymak, Allah ve Rasûlü'nü razı edebilmek için (gerektiğinde) sıkıntılara katlanmak ve bunu dünya nimetlerine tercih etmek şeklinde tezahür edeceği ifade edilir. İbadet, iman edilen hakikatlerin bedenen hayata geçirilmesi demektir.

22 Buhârî, Edeb, 57; Müslim, Birr, 23.

Yüce Rabbimiz şöyle buyur: **“Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltiniz, Allah’a itaatsizlikten sakınınız ki rahmetine mazhar olasınız.”**[23] ve **“Kim bir iyilik getirirse ona getirdiğinin on katı vardır...”**[24]

Rasûlullah (s.a.v) da şöyle buyurur: *“Kim bir müminin dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse Allah da kıyamet gününün sıkıntılarından bir sıkıntıyı ondan giderir. Kim bir fakire kolaylık sağlarsa Allah da dünya ve ahirette ona kolaylık sağlar. Kim bir Müslüman’ın kusurunu örterse Allah da dünya ve ahirette onun hata ve kusurunu örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da kulunun yardımındadır...”*[25]

Bu hadiste geçen iyi müminin özellikleri şöyle sıralanabilir: Gücü yettiğince iman kardeşine sıkıntı ve problemlerin aşılmasında destek olmak, keder ve üzüntüsünü paylaşmak, borcunu ödemekte zorlanan kimseye kolaylık göstermek, ayıp ve kusurları örtmek. Ayrıca şu hadis, bencillik ve neme lazımcılık anlayışından uzaklaşıp sevgi, şefkat, merhamet, yardımlaşma ve dayanışma mesajı verir: *“Birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamet etmekte ve birbirlerine şefkat göstermekte müminlerin durumu, insan bedenine benzer. Ondan bir uzuv rahatsızlandığında bedenin diğer uzuvları uykusuzluk, ağrı ve ateşle ona ortak olurlar.”*[26]

Burada şu hadis de hatırlanmalıdır: *“Sizden biriniz kendisi için arzu edip sevdiği şeyi, kardeşi için de arzu edip istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”*[27] Bu hadise göre mümin, kendi için arzu ettiği maddi veya manevi imkânın bir benzerini din kardeşi için de arzu eder. Kuşkusuz bu durum, empati (duygudaşlık) kurmanın ötesinde bir anlam derinliğine sahiptir. Çünkü mümin, din kardeşinin yerine kendini koyup onu sadece anlamakla kalmaz, aynı zamanda onun derdine ortak olur.

Unutulmamalıdır ki *“Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır.”*[28] Demek oluyor ki kâmil mümin olmanın göstergesi, iyi huylu olmaktır. Huyu güzel olmayan insanın imanı noksan demektir. İyi huylu insan, herkes için iyilik düşünür; herkese yumuşak davranır; insanlarla iyi geçinir ve gönül yıkmamak için çaba harcar.

TARTIŞALIM

“...İyilik ve takvada yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın...”

(Mâide suresi, 2. ayet.)

“Müminler ancak kardeştirler...”

(Hucurât suresi, 10. ayet.)

“Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz...”

(Buhârî, Mezâlim, 3)

Ayetlerde ve hadiste zikredilen kardeşlik, inananların hangi vasıflara sahip olmasını istemektedir? Sınıf ortamında tartışınız.

23 Hucurât suresi, 10. ayet.
24 En’âm suresi, 160. ayet.
25 Müslim, Zikir, 38; Ebû Dâvud, Vitir, 14; Tirmizî, Kırâat, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Ahmed b. Hanbel, II, 252.
26 Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66; Ahmed b. Hanbel, IV, 270.
27 Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71-72; Tirmizî, Kıyâmet, 59; Nesâî, İman, 19, 33; İbn Mâce, Mukaddime, 9.
28 Tirmizî, Radâ, 11; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Nikâh, 50.

Özellikle selamlaşmak, müminler arasındaki sevgi ve saygı bağlarını güçlendiren önemli bir vasıtadır. Yüce Rabbimiz özel ve mahrem mekânlara izin almadan ve selam vermeden girilmesini yasaklar: **"Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evleriniz-den başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olan budur, umulur ki düşünüp anlarsınız."**[29] Şu hadis de selam, sevgi, iman, cennet ilişkisini açıklar: *"Siz, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!"*[30]

Selam olmadan sevgi, sevgi olmadan kâmil iman ve iman olmadan da cennet olmaz.

BİLGİ KUTUSU

Tebessümü Esirgememek

"Kardeşine güler yüzlü olman senin için bir sadakadır."

(Tirmizi, Birr, 36)

"Muhammed, Allah'ın peygamberidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çe-tin, kendi aralarında merhametlidirler..."

(Fetih suresi, 29. ayet.)

Yoğunlukların, gerginliklerin, kalabalıklar içinde yalnızlıkların öne çıktığı bu modern çağda birbirimize ne kadar ihtiyacımız olduğunu hiç düşündünüz mü?

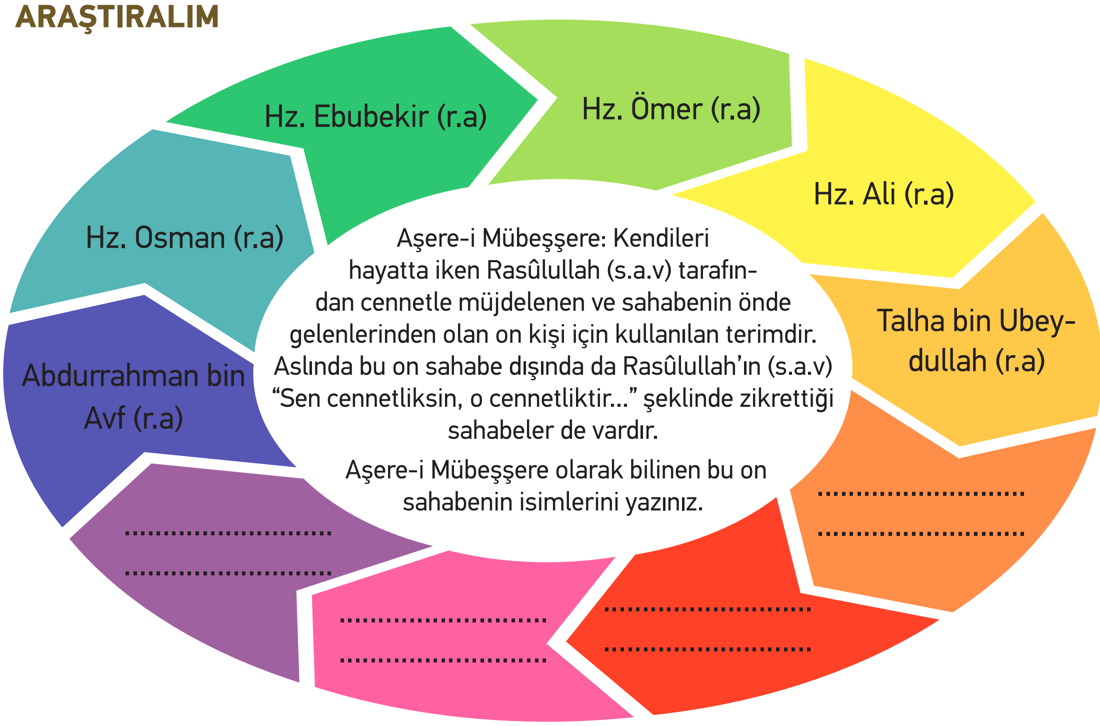
5. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. ABDULLAH B. MES'ÛD (R.A)

Mekke'de dünyaya gelen Abdullah b. Mes'ûd (r.a), İslamiyet'le müşerref olan ilk bahtiyar sahabi-lerin altıncısıdır. Onun Hz. Hatice (r.a) ve Hz. Ali'den (r.a) sonra üçüncü Müslüman olduğu da söylenir. Bazı rivayetlere göre Aşere-i Mübeşşere'den biri olan Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a) yerine Abdullah b. Mes'ûd (r.a) zikredilir. Müslüman olmadan önce pek tanınmazdı. Babası Mes'ûd b. Gâfil, Hüzeyl kabi-lesine mensup olup Kureyş'in kollarından Benî Zühre'nin himayesinde idi. Annesi Ümmü Abd (r.a) ve kardeşi Ukbe de (r.a) ilk Müslümanlardandı. İbn Ümm-i Abd diye annesiyle beraber de anılır. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Aslında bu künye, henüz çocuk sahibi olmadan kendisine bizzat Peygamberimiz (s.a.v) tarafından verilmiş ve oğlu olduğunda Abdurrahman adını almıştı.

Çocukluğunda müşriklerden Ukbe b. Ebû Muayt'ın sürülerine çobanlık yapan Abdullah b. Mes'ûd (r.a), Müslüman olduktan sonra onun yanından ayrılıp kendini İslam'a adadı. Mescid-i Nebî'ye yakın bir evde oturdu ve aldığı özel izinle hâne-i saadete giderek Hz. Peygamber'in (s.a.v) hizmetinde bulundu. Hatta Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a) Medîne'ye geldiğinde uzun zaman onu Rasûlullah'ın (s.a.v) aile efradından zannetmişti. Hz. Peygamber (s.a.v) bir yere gitmek istediği zaman ayakkabılarını çevirip hazırlar; abdest suyunu, misvakını ve yastığını taşır; önünde yürüyerek siper olur; uykusundan uyandırır ve özel işlerinde yardım ederdi. Sade ve mütevazi bir kişiliğe sahipti. Güzel koku sürünmeyi, temiz ve güzel giyinmeyi se-verdi. Kısa boylu, zayıf ve esmer olan Abdullah b. Mes'ûd (r.a) -tıpkı Hz. Osman (r.a) gibi- ahlaklı kişiliği ve hayat tarzı bakımından Rasülullah'a (s.a.v) en çok benzeyen sahabi idi.

29 Nûr suresi,27. ayet.
30 Müslim, İman, 93-94; Ebû Dâvûd, Edeb, 131; Tirmizî, İsti'zân, 1; İbn Mâce, Edeb, 11.

ARAŞTIRALIM

Rasûlullah (s.a.v), güzel sesli bir Kur'an hafızı olan İbn Mes'ûd'un (r.a) kıraatını dinlemeyi çok severdi. Bir gece Rasûlullah (s.a.v), Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a) kendisine Kur'an okumasını istedi. İbn Mes'ûd (r.a), "Ya Rasûlallah! Kur'an size indirilmişken ben mi size okuyayım?" diye sorduğunda, "Ben Kur'an'ı başkalarından dinlemeyi severim." buyurdu. Bunun üzerine İbn Mes'ûd (r.a), Nisa suresini okumaya başladı. Nihayet **"(Ey Nebî!) Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit tuttuğumuz zaman halleri nice olacak!"**[31] mealindeki ayete geldiğinde Rasûl-i Ekrem (s.a.v) "Yeter!" buyurdu. Abdullah başını kaldırdığında Rasûlullah'ın (s.a.v) ağladığını gördü.[32]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) onun hakkında "Kur'an'ı nazil olduğu günün heyecanıyla okumak isteyen kimse, İbn Ümmü Abd'in kıraatıyla okusun." ve "Kur'an'ı şu dört kişiden alınız: Abdullah b. Mes'ûd - Rasûlullah (s.a.v) saymaya onunla başladı- Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim, Muâz b. Cebel ve Übey b. Ka'b." derdi. İbn Mes'ûd'un (r.a), Kur'an okumanın gayesine dair şu izlenimi düşündürücüdür: "Kur'an kendisiyle amel edilmek için indirildi. Ne var ki insanlar, yalnız onun tilavetini amel edindiler!"

BİLGİ KUTUSU

Kâbe'de müşriklerden korkmadan yüksek sesle Kur'an okuyan ve İslam'ı açıktan tebliğ eden ilk kişi olan Abdullah b. Mes'ûd (r.a), kendisini saran ve harekete geçiren iman heyecanı sebebiyle eziyet ve işkencelere maruz kaldı. Baskı ve şiddetin dayanılmaz noktaya ulaştığı günlerde Habeşistan'a hicret eden sahabe içinde yer aldı. Daha sonra da Medine'ye ilk hicret edenler arasında oldu. Peygamberimiz onu ensardan Muâz b. Cebel ve muhacirlerden Zübeyr b. Avvâm ile kardeş ilan etti.

31 Nisâ suresi, 41. ayet.
32 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 35.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v) zamanındaki bütün savaşlara katıldı. Bedir'de yaralı olarak bulduğu "ümmetin firavunu" diye bilinen azılı İslam düşmanı Ebû Cehil'i öldürdü. Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v), Allah'a hamdederek onu övmüş ve Ebû Cehil'in kılıcını ona vermiştir.

Basralı muhaddis tabii Ebû Nadre diyor ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v) ashabı toplanıp bir araya geldikleri zaman ilim (hadis) müzakere ederler ve Kur'an'dan bir sure okurlardı." Gerçekten de Kûfe halkının ilk muallimi olarak Abdullah b. Mes'ûd (r.a), talebelerine bir sureyi okur, ayetleri uzun uzadıya tefsir eder, hüküm ve hikmetlerini ortaya koyardı. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Alkame b. Kays, İbrahim en-Nehâî, Hasan Basrî, Hammâd b. Ebî Süleyman, Ebü Hanîfe, Süfyân es-Sevrî gibi meşhur ve müstesna şahsiyetler, onun ilminin vârisleri arasındadır.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a), içinde bulunduğu sahabe neslini şöyle tanıtır: "Sahabe, gönül dünyaları itibariyle ümmetin en nezihi idi. İlim yönünden onlar, ümmetin en derin ve insanların en külfetsiz olanları idi. Siz âlimleri çok, hatipleri (lâfazanları) az olan bir devirde yaşıyorsunuz. Sizden sonra âlimleri az fakat hatipleri çok olan bir zaman gelecektir. Kimin ilmi çok, konuşması az olursa o övgüye layıktır. İlmi az olduğu hâlde çok konuşan kimse ise yergiye layıktır."

Onun bir başka uyarısı da şöyledir: "Kim dinine ikram etmek isterse sultanın yanına girmesin (izzet ve vakarına gölge düşürecek şekilde yöneticinin yanında iki büklüm olmasın ve dünyevi ikbal peşine düşmesin), kadınlarla tek başına (halvet olacak şekilde) kalmasın ve heva sahipleriyle tartışmasın!"[33]

Bir ravi olarak son derece dikkatli ve ihtiyatlı olan İbn Mes'ûd (r.a) yoluyla gelen hadislerin sayısı 900 kadardır. Fetva konusunda hassasiyet gösterilmesini ister ve "Kendisine soru sorulan her konuda insanlara fetva veren kimsenin akli dengesi bozuktur!" diyerek mesuliyetin ağırlığını hatırlatırdı. Ayrıca o şöyle derdi: "Yemin ederim ki Allah'ın kitabında nerede nazil olduğunu bilmediğim bir sure ve kim hakkında indiğini bilmediğim bir ayet yoktur. Bununla beraber, Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen ve kendisine ulaşabileceğim mesafede birinin olduğunu bilsem kalkıp ayağına kadar giderim."[34] İşte onun Kûfe'de idari, hukuki ve sosyal faaliyetleri yanında yürüttüğü ilmî çalışmalar sayesinde hadis, tefsir, kıraat ve fıkıh mekteplerinin temelleri atıldı.

Hz. Ömer (r.a), Kûfe halkına gönderdiği mektupta Abdullah İbn Mes'ûd'un (r.a) faziletine işaret ederek onu Kûfe kadılığı, beytülmal idaresi ve eğitim-öğretim faaliyetleri için görevlendirdiğini ve ona itaat edilmesi gerektiğini yazdı.

İbn Mes'ûd (r.a) hakkında Hüseyin Küçükkalay tarafından Abdullah İbn Mes'ûd (r.a) ve Tefsir İlmindeki Yeri başlıklı doktora tezi hazırlanmış ve 1971 yılında Konya'da basılmıştır. Fıkhi görüşleri ise Muhammed Ravvâs Kal'acî tarafından terim ve konu başlıklarına göre tertip edilerek Mevsûatü Fıkh-ı Abdillâh b. Mes'ûd (r.a) adıyla Mekke'de neşredilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Fıkıh ilminde Rey ekolü olarak bilinen ve Kur'an ve sünnette bulunmayan konularda kendi görüş ve içtihatlarıyla çözüm üreten fıkıh ekolünün temelini Kûfe'de Abdullah b. Mes'ûd (r.a) atmıştır.

Abdurrahman, Utbe ve Ebû Ubeyde (r.a) adlarında üç evladı olan İbn Mes'ûd (r.a), altmış yaşını geçmiş olarak hicri 32 (miladi 652-53) tarihinde Medine'de vefat etti. Cenaze namazının Hz. Osman (r.a) veya Ammâr (r.a) tarafından kıldırıldığı bilinmektedir. İbn Mes'ûd (r.a), Bakî' Kabristanı'na defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

33 Dârimî, Mukaddime, 29.
34 Buhârî, Fezâilü'l-Kurân, 8.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1) Hadis senetlerindeki حَدَّثَنَا ve أَخْبَرَنَا gibi terimlerin hadis ilminde hangi anlamda kullanıldığını açıklayınız.

....

....

2) İman ve İslam terimlerinin benzer ve farklı yönleri nelerdir? Yazınız.

....

....

3) İlme'l-yakin ile ayne'l-yakin arasındaki fark nedir? Açıklayınız.

....

....

4) Amelde niyetin önemi nedir? Yazınız.

....

....

5) Hayâ nasıl tarif edilebilir? Hayâ ile iman arasındaki bağı örneklendiriniz.

....

....

6) Kâmil imanın tanımı sizce nasıl olmalıdır? Açıklayınız.

....

....

B.Boşlukları aşağıdaki ifadelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(İslam, yakin, Kelime-i Tevhid, muttaki, Kelime-i Şehadet, ihsan, salih amel)

1) İnsanın, Allah (c.c) tarafından görüldüğünün farkında olarak yaşamasına ....denir.

2) **"**Lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah" sözüne ....denir.

3) Allah'ın (c.c) rızasına uygun her türlü davranışa ....denir.

C.Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

1) Öğrendiğiniz hadise göre hangisi cennet ehlinden **değildir?**

A) Adil yönetici

B) Yakınlarını koruyup gözeten kişi

C) Müslümanlara merhametli kişi

D) İlmiyle amel etmeyen kişi

E) Dürüst tüccar

2) Hangisi kardeşlik hukukunu pekiştirir?

A) Haset etmek

B) Yardımlaşmak

C) Namaz kılmak

D) Kin beslemek

E) Küs kalmak

3) Allah'tan başkasının hoşnutluğunu kazanmak için amelde ihlası kaybetmeye ne denir?

A) Sıdk

B) Salih amel

C) Riya

D) Yakin

E) Niyet

4) Aşağıdakilerden hangisi Rasûlullah'ın (s.a.v) "Kur'an'ı şu dört kişiden alınız..." buyurduğu kişilerden **değildir?**

A) Muâz b. Cebel (r.a)

B) Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim (r.a)

C) Ali b. Ebi Tâlib (r.a)

D) Abdullah b. Mes'ûd (r.a)

E) Übey b. Ka'b (r.a)

5) Hangisi riya kelimesinin anlam bakımından karşıtıdır?

A) Nifak

B) İhlas

C) Sadaka

D) Fitne

E) Yakin

3. ÜNİTE

İLİMLE İLGİLİ HADİSLER

ÜNİTEYE HAZIRLIK

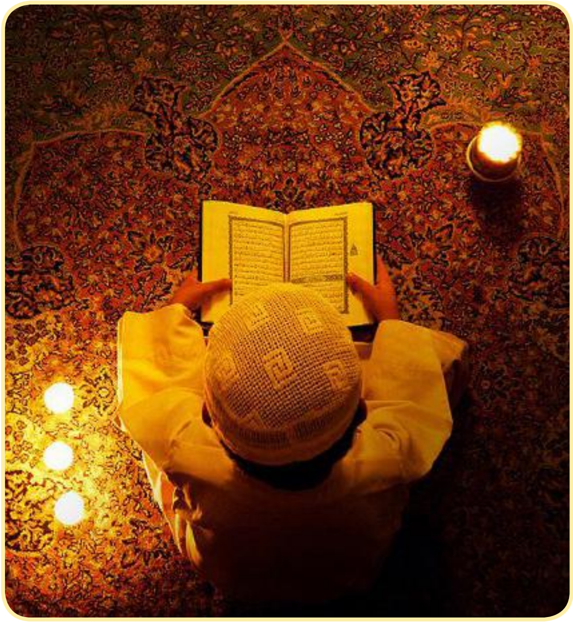
1) Kur'an-ı Kerim'den ilimle ilgili ayetleri araştırınız.

2) İslami ilimler dışında insanlık için hangi tür ilimlerin öğrenilmesi gerekir? Araştırınız.

3) Sahabe içinde ilmi ile öne çıkan sahabileri araştırınız.

4) Hz. Ali (r.a.) ile ilgili bir araştırma yapınız.

1. İLİM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ.‘‘

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kim ilim tahsili için bir yola girerse Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Allah'ın evlerinden bir evde Kitâbullah'ı okuyan ve kendi aralarında onu araştırıp öğrenen bir topluluk üzerine sekinet iner, onları ilahi rahmet bürür, etraflarını melekler sarar ve Allah huzurunda bulunanlara onlardan söz eder."[1]

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ’’أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ.‘‘

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Sadakanın en faziletlisi, Müslüman kişinin ilim öğrenip de onu Müslüman kardeşine öğretmesidir."[2]

BİLGİ KUTUSU

Sekinet: Sözlükte ağırbaşlılık, huzur, güven anlamındadır. Sıkıntılı ve korkulu anlarda kalplerin yatışıp huzura kavuşması için Allah (c.c), müminlere sekinet indirir.

3- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ’’ مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا لِغَيْرِ اللّٰهِ أَوْ أَرَادَ بِهِ غَيْرَ اللّٰهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.‘‘

1 Müslim, Zikir, 38; Ebû Dâvud, Vitir, 14; Tirmizî, Kıraat, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Ahmed b. Hanbel, II, 252.
2 İbn Mâce, Mukaddime, 20.

Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Kim Allah'tan başka bir gaye için ilim öğrenir veya onunla Allah'tan başka bir hedef güderse cehennemdeki yerine hazırlansın!"[3]

Açıklama

İlim, Allah'ın (c.c) rızasını kazanmak için tahsil edilir. Alanı ne olursa olsun elde edilen ilim, sanat ve meslek, kamu yararı istikametinde kullanmalı; yakından uzağa doğru bütün insanlığın istifadesine sunulmalıdır. Osmanlı ulemasından Birgili Mehmed Efendi'nin "Öğrendikleri bilgileri kötülüğe alet edecek istismarcı ve düşük ahlaklı kimselere ilim öğretmek caiz olmaz." şeklindeki görüşü bu açıdan önem arz eder. Bu sebeple ilim, amelî ve ahlaki sorumluluk yükler. Nitekim **"...Öğretmekte olduğunuz şu Kitap ve okuyup inceledikleriniz gereğince rabbaniler (benlikleri Rabbe adanmış kullar) olun!"**[4] ayetinde geçen rabbani; ilmiyle amel eden, onu başkasına öğreten, hilm ve hikmet sahibi âlim diye açıklanır. Tabiinden Hasan Basrî, **"Ey Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de!..."**[5] ayetini tefsir ederken "Dünyadaki iyilik, ilim ve ibadet, ahiretteki iyilik ise cennettir." der.

TARTIŞALIM

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"

(Zümer suresi, 9. ayet)

Ayeti hakkında sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

OKUYALIM-PAYLAŞALIM

Günümüzde özellikle sportif, sanatsal vb. faaliyetlerin gelişmesi için çeşitli teşvikler yapılmaktadır; başarılı sporculara araba, villa, büyük miktarlarda para, alkış, şöhret sunulmaktadır. Bütün bunlar, gençleri o alana teşvik etmek, yönlendirmek ve o alandaki yeteneklerini geliştirmek için yapılmaktadır. İslam toplumları da ilmin veya âlimlerin azalması, yok olması ya da önemsizleşmesi ihtimaline karşı değişik önlemler almalıdır. Öncelikle yeni âlimlerin yetişmesi için gayret göstermek gerekmektedir. Bunun için kaliteli okullar açmak, öğrencilere kalacak yer imkânı sunmak, burs vermek, onların ilmî gayretlerini artırmak için derece alanlara mükâfatlar vermek, eser verenleri madden ve manen ödüllendirmek gibi faaliyetlerle ilmi çalışmalar desteklenmelidir.

Siz de bu konudaki görüş ve tekliflerinizi sınıfta paylaşınız.

Din, "akıl sahibi insanları kendi tercih ve ihtiyarlarıyla bizzat hayırlı olan işlere sevkeden, bununla birlikte hem dünyada hem de ahirette huzur ve saadet bahşeden ilahi bir kanun" diye tarif edilir. Din eğitimi ise dinî hüküm, hikmet ve hakikatlerin insanlara duyurulması ve öğretilmesini, böylece onların huzur ve saadet kaynağından faydalanmalarını sağlayan uygulamalı faaliyetler demektir. Eğitim ve öğretimin amacı, insanı en mükemmel şekilde yetiştirmek ve onu insani değerlerle donatmaktır. Şüphesiz, **"Rabbim, benim ilmimi artır!"**[6] duası ve şuur hâliyle geçirilen bir eğitim süreci, hayatı anlamlı kılar. Kişiye **"Her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır."**[7] ayeti gereği edep ve tevazu ahlakı yanında zihin, ruh ve duygu bakımından güçlü bir irade, sağlıklı bir kişilik ve sağlam bir karakter kazandırır.

Selef-i sâlihîn diye bilinen ilk İslam büyüklerinin ilim öğrenmenin faziletine dair söz ve uygulamaları dikkat çekicidir.

3 Tirmizî, İlim, 6.
4 Âl-i İmrân suresi, 79. ayet.
5 Bakara suresi, 201. ayet.
6 Tâhâ suresi, 114. ayet.
7 Yûsuf suresi, 76.ayet.

"Bu ümmetin hâkimi (bilgesi) ve rabbani imam" diye bilinen sahabi Ebu'd-Derdâ (r.a) diyor ki: "Elbette bir mesele öğrenmem, benim için bir geceyi nafile ibadetle geçirmekten daha güzeldir."

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a), Rasûl-i Ekrem'den duyduğu *"Dinlerini öğrenmek üzere size dünyanın dört bir yanından insanlar gelecek. Size geldiklerinde onlara iyi davranın ve hayır tavsiyesinde bulunun!"*[8] hadisi gereği kendisine gelen ilim yolcularını gördüğünde "Rasûlullah'ın bize emanet ettiği gençler, merhaba!" diyerek onlara sıcak ilgi göstermiştir.

Fudayl b. Iyâz diyor ki: "İlmini hayata geçiren ve bildiklerini başkasına öğreten bir âlim, gökler âleminde büyük diye adlandırılır."[9]

2. ÂLİMİN FAZİLETİ

1- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ " إِنَّ اللّٰهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنْ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا . "

Abdullah b. Amr (r.a) diyor ki: Rasûlullah'ın (s.a.v) *"Allah, kullarından ilmi birden söküp almaz. Lakin âlimleri kabzetmek suretiyle ilmi alır. Nihayet hiçbir âlim bırakmadığı zaman insanlar cahil başlar ve başkanlar edinirler. Onlara sualler sorulur da bilgisizce fetvâ (cevap) verirler. Böylece hem saparlar hem saptırırlar!"*[10] buyurduğunu işittim

2- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ بَعْضِ حُجَرِهِ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَإِذَا هُوَ بِحَلْقَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللّٰهَ وَالْأُخْرَى يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كُلٌّ عَلَى خَيْرٍ هَؤُلَاءِ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللّٰهَ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَهَؤُلَاءِ يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا فَجَلَسَ مَعَهُمْ. "

8 Tirmizî, İlim, 4.
9 Tirmizî, İlim, 19.
10 Buhârî, İlim, 34, İ'tisâm, 7; Müslim, İlim, 13-14; Tirmizî, İlim, 5; Ahmed b. Hanbel, II, 162, 203.

Abdullah b. Amr'dan (r.a) rivayet edildiğine göre bir gün Rasûlullah (s.a.v), evinden çıkıp mescide girince orada halka olmuş iki grupla karşılaştı. Onlardan birisi Kur'an okuyor ve Allah'a (c.c) dua ediyor, diğeri ise ilim öğreniyor ve öğretiyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), *"Her biri hayır üzeredir. Bunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar; Allah dilerse onlara verir, dilerse vermez. Şunlar da ilim öğreniyorlar ve ilim öğretiyorlar. Ben ancak bir muallim olarak gönderildim."* buyurdu ve ilim halkasını tercih ederek onlarla birlikte oturdu.[11]

Ayrıca Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) şu hadisi de sabittir: *"Allah beni zorlaştırıcı, sıkıntı verici, yanıltıcı ve şaşırtıcı olarak göndermedi. Lakin o beni öğretici, eğitici (muallim) ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi."*[12]

3- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ."

İbn Abbâs'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Allah, kimin hakkında hayır dilerse o kimseye dinde derin bir anlayış verir."[13]

TARTIŞALIM

"İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır." hadisini değerlendirerek hadisten ilkeler çıkaralım.

Açıklama

İmam Buhârî, ilk hadisin geçtiği babta Ömer b. Abdülazîz'in, Medine Valisi Ebû Bekir b. Hazm el-Ensârî'ye yazdığı şu mektuba yer verir: "Rasûlullah'ın (s.a.v) mevcut hadislerini araştır ve zaman kaybetmeden onları yaz. Zira ben, ilmin son bulmasından ve âlimlerin (vefat ederek) gitmelerinden endişe ettim. Sadece Peygamber'in (s.a.v) hadisi kabul edilsin. İlmi yaysınlar ve ders halkası teşkil etsinler ki bilmeyen kimselere öğretilsin. Çünkü ilim, gizli olmadıkça yok olmaz."

Âlim zümresinin yetiştirilmemesi hâlinde, toplumun başına nasıl bir felaketin geleceği açıktır. Temel dinî ilimlerin ciddiye alınması çok önemlidir. Dinî konularda ciddiyet ve ehliyetten uzak kimselerin görüş beyan etmesi, toplumsal kargaşaya yol açtığından "sapmak ve saptırmak" olarak görülür. Zira dinin kendine özel dili, kaynakları ve usulü vardır.

DEĞERLENDİRELİM

"Âlimler, peygamberlerin varisleridir." hadisini alimlere verilen önem açısından değerlendiriniz.

TARTIŞALIM

"Allah, malı istediğine; ilmi ise isteyene verir." cümlesini sınıf içinde tartışınız.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v), *"Aziz ve Celil olan Allah'ın Kitabı'nı kendi görüşüne dayanarak tefsir eden kimse, isabet etse de hata etmiş olur."*[14] hadisiyle sırf akılla yorum yapmanın yanlış ve tehlikeli bir yöntem olduğuna dikkat çeker. "İhtisasa hürmet esastır." sözü gereği herkesin haddini bilmesi gerekir. Nasıl ki

11 Dârimî, Mukaddime, 32; İbn Mâce, Mukaddime, 17.
12 Müslim, Talâk, 29.
13 Buhârî, İlim, 10; Müslim, İmâret, 175; Tirmizî, İlim 4; İbn Mâce, Mukaddime, 17.
14 Ebû Davud, İlim, 5; Müslim, Münafikîn, 40; Tirmizî, Tefsir 1; Dârimî, Mukaddime, 20; Ahmed, b. Hanbel, V, 115.

tıp, mimarlık, mühendislik ve diş hekimliği gibi alanlar uzun bir çıraklık dönemi ve tecrübe istiyorsa tefsir, hadis, fıkıh, kelam (akaid) ve tarihiyle İslami ilimler de derinleşmeye ihtiyaç duyar. İmam Gazzâlî'nin belirttiği gibi "(Fıkıh, usûl ve kelâm ulemasından) her biri, her ne kadar başka bir ilmi tahsil etmiş olsa da tahsil etmediği ilme nisbetle avama benzer." Uzmanlık alanı dışına çıkıp konuşarak haddini bilmeyenler hakkında İbn Hacer el-Askalânî şöyle der: "Adam, ihtisası dışına çıkıp konuştuğu zaman işte böyle acayip garip şeyler söyler!"

Hz. Ali (r.a) diyor ki: "Gerçek fakih (âlim), insanları Allah'ın (c.c) rahmetinden ümitsizliğe sevk etmeyen, Allah'ın (c.c) azabından onları emin kılmayan, ilahi yasaklar konusunda onlara ruhsat kapısını açmayan ve Kur'an'ı bırakıp da başka bir şeye rağbet etmeyen kimsedir. Haberiniz olsun, anlayış ve kavrayışın olmadığı bir ilimde hayır yoktur. Dikkat edin, düşünüp ibret dersi çıkarılmayan bir Kur'an okuyuşunda hayır yoktur. Yine tefekkürün olmadığı bir kullukta da hayır yoktur."

BİLGİ KUTUSU

Hadislerde "kavrayış, idrak, bir şeyin hakikatine varma" gibi manalarda kullanılan fıkıh kelimesi, İslam hukukunda kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesi anlamına gelmektedir. Fıkıh ilminde derinleşmiş kişiye ise fakih denir.

3. İLME TEŞVİK

1- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ."

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır."*[15]

2- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَلُوااللّٰهَ عِلْمًا نَافِعًا وَتَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ."

Câbir'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Allah'tan faydalı ilim isteyin, fayda vermeyecek bilgiden Allah'a sığının!"*[16]

BİLGİ KUTUSU

"Ya ilim öğreten ya ilim öğrenen ya da ilim dinleyen ol. Dördüncüsü olma, helak olursun."

(Dârimi, İlim, 254)

15 İbn Mace, Mukaddime, 17.
16 İbn Mâce, Duâ, 3.

3 عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ذَهَبَ الرِّجَالُ بِحَدِيثِكَ فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ يَوْمًا نَأْتِيكَ فِيهِ تُعَلِّمُنَا مِمَّا
عَلَّمَكَ اللّٰهُ قَالَ "اِجْتَمِعْنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا" فَاجْتَمَعْنَ فَأَتَاهُنَّ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَعَلَّمَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَهُ اللّٰهُ ثُمَّ قَالَ "مَا مِنْكُنَّ مِنْ امْرَأَةٍ تُقَدِّمُ بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ وَلَدِهَا ثَلَاثَةً إِلَّا كَانُوا لَهَا
حِجَابًا مِنَ النَّارِ" فَقَالَتْ امْرَأَةٌ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "وَاثْنَيْنِ
وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ".

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) rivayet edildiğine göre bir kadın (Enes'in annesi Ümmü Süleym) Rasûlullah'a (s.a.v) gelerek,

— Yâ Rasûlallah! Erkekler senin hadisini, sözlerini ve konuşmalarını alıp götürmekte (ve seni dinlemek için bize fırsat düşmemekte)dir. Bize de bir gün ayır, o gün sana gelelim, Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin, dedi.

Rasûlullah (s.a.v),

— *Şu gün (şu yerde) toplanın,* buyurdu.

Bunun üzerine kadınlar toplandılar. Rasûlullah (s.a.v) gelerek Allah'ın kendisine öğrettiklerinden onlara bir şeyler öğretti. Sonra da şöyle buyurdu:

— *Sizden hiçbir kadın yoktur ki çocuklarından üç tanesini kendinden önce (ahirete) göndersin de onlar ona cehennem ateşine karşı bir perde olmasınlar!*

DEĞERLENDİRELİM

"Sizin hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir." hadisini ilme teşvik açısından değerlendiriniz.

Bunun üzerine bir kadın sordu:

— İki çocuğu ölen de öyle mi? İki çocuğu ölen de öyle mi? İki çocuğu ölen de öyle mi?

Rasûlullah (s.a.v),

— *(Evet) iki çocuğu ölen de öyledir, iki çocuğu ölen de öyledir, iki çocuğu ölen de öyledir,* cevabını verdi.[17]

Açıklama

İbn Mâce, *"İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır."* hadisinin devamını şöyle verir: *"Ehil olmayanların yanına ilim koyan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan kimseye benzer."*

17 Buhârî, İlim, 34; Müslim, Birr, 152; Ahmed b. Hanbel, II, 246, III, 34.

İlim, hak ile batılın ve doğru ile yanlışın ayırt edilmesinde mihenk taşıdır. İlim, amel edip ahlakı güzelleştirmek ve kişiliği olgunlaştırmak için öğrenilir. Faydalı ilim, insanın maddi-manevi dünyasına katkı sağlayan, sosyal ve pratik değer taşıyan bir nimet ve imkândır. Aslında faydalı ilim, hikmet demektir. Hikmet, sahih hüküm ve doğru bilgi anlamına gelir. Bu anlamda ilim sahibi, canlı-cansız bütün varlıklar için de rahmet ve bereket kaynağıdır. Derler ki "Kâmil insan, kâinatın gıdasıdır."

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'deki tefekkür, tezekkür, tedebbür kavramlarının geçtiği ayetleri bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLGİ KUTUSU

Sahabe ve tabiin döneminde ilim dendiği zaman akla öncelikle hadis gelirdi.

Faydasız bilgi ise hafızaya yük olduğundan işe yarar bilgilerin unutulmasına yol açar. Bir anlamda bu, bilgi kirliliği demektir. Bundan dolayı Rasûl-i Ekrem (s.a.v), *"Allah'ım, fayda vermeyen ilimden sana sığınırım!"*[18] ve *"Allah'ım! Bana öğrettiğin ilimden beni faydalandır. Faydalanacağım bilgileri bana ihsan eyle ve ilmimi artır. Her hâlükârda hamdüsena Allah'adır. Ben cehennem azabından Allah'a sığınırım."*[19] buyurmuştur.

Hadis ve fıkıh âlimi Süfyan İbn Uyeyne (ö. 198/813), "İlim talebi ve cihat topluma farzdır. Onlardan bir kısmının bu hizmet ve vazifeyi yerine getirmesi kâfi gelir." dedikten sonra şu ayeti okur: **"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru olmaz. Fakat her topluluktan bir grup dini iyi öğrenmek için harekete geçse de seferden döndüklerinde kavimlerini, kardeşlerini uyarıp aydınlatsa (daha yerinde olur)! Böylece onlar (ihmal ettikleri bilgiyi öğrenerek şer ve fesada karşı) sakınırlar."**[20]

18 Müslim, Zikir, 73; Ebû Dâvud, Vitir, 32; Tirmizî, Deavât, 68; Nesâî, İstiâze, 13; İbn Mâce, Mukaddime, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 167.
19 İbn Mâce, Duâ, 2.
20 Tevbe suresi, 122. ayet.

Kadın veya erkek her Müslüman iman, amel ve ahlaka dair ilmihalî hüküm ve meseleleri öğrenmelidir. İlmihal; hâlin, zaman, ortam ve şartların bilgisi demektir. Farz-ı ayn olan bu dinî-ahlaki davranış bilgisine sahip olmayan veya olduğu hâlde uygulamayan bir Müslüman fasık ve zalim diye nitelenir.[21] Ayrıca Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) şu hadisi, Kur'an öğrenmeyen ve onun terbiyesinden uzak kalan bir insanın vahim sonunu haber verir: *"İçinde Kur'an'dan bir şey olmayan kimse, harap eve benzer."*[22]

İmam Buhârî, üçüncü hadisi "ilim için kadınlara ayrı bir gün tahsis edilmesi" başlığı altında verir. Hadisin diğer bazı tariklerinde, "büluğa ermemiş üç çocuk"[23] şeklinde, ölen çocukların durumu ile ilgili açıklayıcı bir cümle vardır.

Hadis metnindeki "Erkekler senin hadisini, sözlerini ve konuşmalarını alıp götürdü." cümlesi, bazı tariklerde "Erkekler bize galebe çaldı." diye geçer. Buradaki hadis kelimesi, sahabe ve tabiin devrinde genellikle ilim manasında kullanılır.

Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v), kadınların teklifini kabul ederek onlara özel zaman ayırıp ders yapması, onun kadın eğitimine verdiği değeri gösterir. Kadınlara özel düzenlenen bu ilim meclislerinde onlar kendilerini ilgilendiren problemleri, bazen doğrudan Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) açıkça soruyorlar ve cevabını alıyorlardı. Bazen de Hz. Âişe (r.a) başta olmak üzere müminlerin anneleri vasıtasıyla bilgi sahibi oluyorlardı. Hz. Âişe (r.a) şöyle diyor: "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâ duyguları ve mahçup yapıları, onların dinlerini sormalarına ve dinde derin anlayış sahibi olmalarına engel teşkil etmedi."[24]

Kadınların, Hz. Peygamber'e (s.a.v) hitaben söyledikleri "Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin." cümlesindeki "Allah'ın öğrettikleri" ile Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra hadis ve sünnet kastedilmiştir.

Suffe'nin ilk talebe ve muallimlerinden olan Abdullah İbn Mes'ûd'un (r.a) şu açıklaması, ilme teşvik etmesi bakımından önem arz eder: "Sahabe, iç dünyaları itibariyle ümmetin en nezihi idi. İlim yönünden onlar, ümmetin en derin ve insanların en külfetsiz olanları idi. Siz âlimleri çok, hatipleri (lafazanları) az olan bir devirde yaşıyorsunuz. Sizden sonra âlimleri az fakat hatipleri (lafazanları) çok olan bir zaman gelecektir. Kimin ilmi çok, konuşması da az olursa o övgüye layıktır. İlmi az iken çok konuşan kimse ise yergiye layıktır."[25]

BİLGİ KUTUSU

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Medine'deki mescidinin bitişiğindeki yere Suffe, burada kalan insanlara da Ashab-ı suffa denir.

Suffe: İslamiyet'te ilk yatılı medrese kabul edilir. Ashâb-ı suffe, zamanlarının çoğunu buradaki ilim tahsil etmek ve Kur'an öğrenmekle geçirirdi.

21 bk. Fâtır suresi, 32. ayet.
22 Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân, 18; Dârimî, Fedâilu'l-Kur'ân, 1; Ahmed b. Hanbel, I, 223.
23 Buhârî, İlim, 34.
24 Buhârî, İlim, 5.
25 Dârimi, Mukaddime, 29.

4. İLMİ PAYLAŞMAK

1 عن أبي هرَيْرَةَ رَضِي اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُول اللّٰه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ''إذا مَاتَ الإنسَانُ انْقَطَع عَمَلُهُ إلاَّ مِنْ ثَلاثٍ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَه.''

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır. Üç amel bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye (kesintisiz sadaka), yararlanılan ilim (bilgi-hikmet) ve dua eden hayırlı evlat."*[26]

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ''.

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kime bir ilim sorulur da onu gizlerse kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur."*[27]

3- عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ''خَيْرُكُم مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ.''

Osman (İbn Affân)'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir."*[28]

ARAŞTIRALIM

İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanlar sadaka-i câriyeye büyük önem vermişlerdir. Çevrenizde sadaka-i câriye olarak neler bulunduğunu araştırınız.

Açıklama

Dünya hayatını anlamlı kılan değerlerin başında sadaka-i câriye, faydalı bilgi ve hayırlı evlat yer alır. Ayrıca bu değerler, amel defterini açık tutan ve ölüm sonrası kabir (berzah) hayatını aydınlatan muazzam bir mirastır. Hadis metninde geçen sadaka-i câriye, kesintisiz iyilik ve güzelliktir. Cami, mescit, mektep, kütüphane, ticari hedefi olmayan kitap basım ve dağıtımı, yol, köprü, çeşme, sulama kanalı, misafirhane, öğrenci yurdu, aşevi ve hastane gibi hizmet ve faaliyet alanları demektir. Konuya dair Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edilen diğer bir hadis şöyledir: *"Ölümünden sonra mümine, yaptığı amel ve hasenattan ulaşanlar şunlardır: Öğretip neşrettiği bir ilim, geride bıraktığı salih bir evlat, miras bıraktığı bir kitap (mushaf), bina ettiği bir mescit, yolcular için inşa ettiği bir bina, akıttığı bir su, sağlıklı iken verdiği bir sadaka. İşte bunlar ölümünden sonra ona ulaşır."*[29]

26 Müslim, Vasiyyet, 14; Ebû Dâvud, Vasâyâ, 14; Nesâî, Vasâyâ, 8.
27 İbn Mâce, Duâ, 3.
28 Buhârî, Fedâilu'l-Kur'ân, 21; Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân, 15; Ebû Dâvud, Vitir, 14; İbn Mâce, Mukaddime, 16; Dârimî, Fedâilu'l-Kur'ân, 2; Ahmed b. Hanbel, I, 57.
29 İbn Mâce, Mukaddime, 20.

Maddi-manevi sürekli getirisi olan, devamlı sevap kazandıran, ömrü uzatan hatta sayısız ömürler yaşatan bir kurum olarak sadaka-i câriye; ilk Müslümanları ve onların yolunda olanları iyiliklere, güzelliklere, kesintisiz hayır ve hasenata özendirmiş ve dünyaya örnek olan bir medeniyetin kurulmasını sağlamıştır.

Hz. Ömer (r.a) diyor ki: Rasûlullah (s.a.v) bir gün bize sadaka vermemizi emretmişti. İmkânımın olduğu bir zamana denk düşmüştü. Ben "Şayet bir gün Ebû Bekir'i geçeceksem bugün geçebilirim!" diyerek malımın yarısını getirdim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) bana sordu:

–Aile efradına neyi bıraktın?

–Bir o kadar, dedim.

Ebû Bekir ise yanında bulunan malın hepsini getirdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) sordu:

–Ey Ebû Bekir! Aile efradına neyi bıraktın?

–Allah ve Rasûlünü onlara bıraktım, dedi.

Bunun üzerine ben:

–Artık seninle ben hiçbir zaman yarışamam ve seni geçemem, dedim .[30]

İşte, tarih boyunca vakıf medeniyetinin diri kalmasının hikmeti, bu iman heyecanı ve bilinç düzeyinde aranmalıdır.

BİLGİ KUTUSU

Vakıf: Herhangi bir malın, Allah (c.c) rızası gözetilerek bütün insanların kullanımına ve yararına sunularak bağışlanmasıdır. İslam tarihinde ilk vakfın sahabeden Ebu Talha (r.a) (ö. 34/654) tarafından yapıldığı rivayet edilir. Hz. Ömer (r.a) de Hayber topraklarındaki arazisini satılmamak, bağışlanmamak ve miras olarak geçmemek üzere fakirlere, miskinlere, yolda kalmışlara, Allah (c.c) yolunda savaşanlara vakfederek bir vakıfname düzenlemiştir.

BİLGİ KUTUSU

Unutulmamalıdır ki *"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir"* hadisinin ilk muhatapları olarak sahabe, Kur'an okumasını biliyordu. Rasûl-i Ekrem (s.a.v) ise onları düşünüp anlayarak okumaya ve onu başkalarına öğretip paylaşmaya teşvik ediyordu.

Özellikle hakkında bilgi sahibi olunan bir mesele sorulduğunda mutlaka konuşulmalıdır. İlmi gizlemek büyük bir vebaldir. Nitekim öğrendiği hadisleri başkalarına öğretmeyi meslek edinen Ebû Hureyre (r.a), çok hadis rivayet etmesinden dolayı bazı sahabeler tarafından kendisine yöneltilen tenkitlere şöyle cevap vermişti: İnsanlar, Ebû Hureyre çok hadis rivayet ediyor, deyip duruyor. Halbuki Allah'ın Kitabı'nda şu iki ayet olmasaydı tek bir hadis rivayet etmezdim: **"İndirdiğimiz açık delilleri ve Kitap'ta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve hakikati açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim."**[31]

30 Hâkim, Müstedrek, I, 414.
31 Bakara suresi, 159-160. ayetler.

Tabiinden kıraat âlimi Ebû Abdirrahman es-Sülemî, Kûfe'de uzun süre imamet ve Kur'an muallimliği yapmış ve ders verdiği mescidi kastederek "İşte şu mekânımda beni buraya oturtan şey 'Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir.' hadisi oldu." demiştir. Ebû Abdirrahman es-Sülemî, Hz. Ali'nin (r.a) öğrencisi, İmam Âsım'ın da hocası olmuştur.

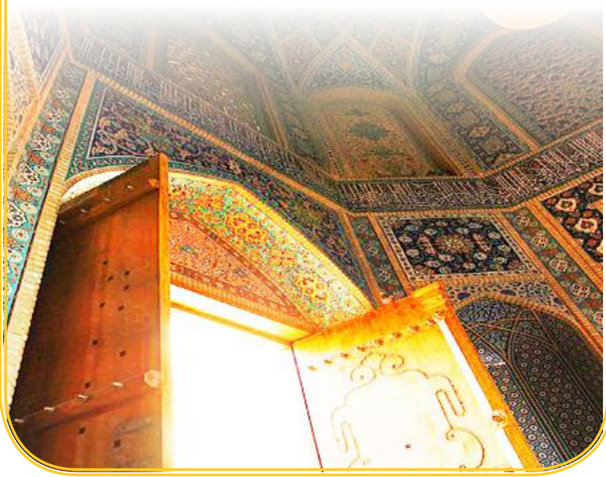
Kur'an öğrenimi ve öğretimi, onu düşünüp anlamakla, hüküm ve hikmetlerini hayata geçirmekle mümkündür. Bu yüzden İmam Nevevî, "Bilesiniz ki Kur'an okumak en faziletli zikirdir. Matlup olan, onu anlayıp düşünerek okumaktır." der. Şüphesiz, Kur'an ayetlerinin yalnız lafız olarak okunması da sevap ve fazilettir. Ne var ki onunla yetinmek yani manasını anlamadan ve öğrenmeden Kur'an okumak bir nevi eksikliktir. Bu eksikliği telafi edebilmek için Türkçe meal ve tefsir kitaplarından istifade edilmelidir. Nitekim Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurur: **"(Ey Muhammed!) Sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır ki insanlar onun ayetlerini iyice düşünsünler ve akıl sahipleri ondan ders alsınlar."**[32] Bu ayete göre Kuran okuyan kimsenin ayetler üzerinde düşünmesi ve onu anlaması üzerine düşen bir sorumluluktur.

5. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ALİ (R.A)

Tam adı Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Tâlib el-Kuraşî el-Hâşimî'dir. Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) Mekke'de doğduğu bilinen Hz. Ali'nin (r.a) babası Ebû Tâlib, annesi de Fâtıma binti Esed'dir. Hz. Peygamber (s.a.v), amcası Ebû Tâlib'in yükünü hafifletmek için onu himayesine almıştır. Böylece Hz. Ali (r.a) beş yaşından itibaren hicrete kadar "Allah'ın ayetlerinin ve hikmetin okunduğu..."[33] Hz. Peygamber'in (s.a.v) evinde kalmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Peygamber'in (s.a.v) ashabı, sahip oldukları özelliklere göre çeşitli sıfatlarla anılır. Hz. Ali de (r.a) sahip olduğu ilmin büyüklüğü açısından ilmin kapısı sıfatıyla şereflendirilmiştir.

İlk iman edenlerden olan ve bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.v) gözetiminde yetişen Hz. Ali (r.a), Hz. Fâtıma (r.a) ile evlenerek onun damadı olma şerefine nail olmuştur. Ayrıca Hulefâ-i Râşidîn'in (dört halife) dördüncüsüdür. Şüphesiz içinde bulunduğu bu ortam ve yaşadığı çevre şartları, Kur'an ve sünnet konusunda onun geniş ilim sahibi olmasında en büyük etken olmuştur. Bizzat Hz. Ali (r.a) "Benim yanımda olan ancak Allah'ın Kitab'ı veya Müslüman bir adama verilen anlama ve sezme kabiliyetidir."[34] diyerek Allah'ın (c.c) kendisine lutfettiği ilim, akıl ve idrak nimetini dile getirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Ali'yi (r.a) Yemen'e kadı olarak göndermek istediğinde kendisinin genç olduğunu ileri sürerek mevcut ilim ve tecrübesinin tayin edilen vazife için kâfi gelmeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) elini onun göğsüne koyarak "Allah'ım, onun kalbine doğruyu göster, diline de hakkı söylet!" diye duada bulunmuş, onun endişesini ve tereddüdünü gidermiştir. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) duasıyla birlikte Hz. Ali'nin (r.a) endişesi gitmiş, büyük bir cesaret kazanarak orada nasıl muamele edeceğini öğrenmiştir. Hz. Ali (r.a) "Vallâhi iki şahıs arasında hüküm verme konusunda artık hiç şüpheye düşmedim."[35] diyerek de ulaştığı başarı durumunu dile getirmiştir.

32 Sâd suresi, 29. ayet.
33 bk. Ahzâb suresi, 34. ayet.
34 Buhârî, İlim, 39.
35 Ebû Dâvud, Akdıye, 6; Tirmizî, Ahkâm, 5; Ahmed b. Hanbel, I, 83.

Ayrıca onun fıkıh melekesi ve hukuk bilgisi dikkatleri çekmiş olmalıdır ki bizzat Hz. Ömer (r.a) “En isabetli hüküm verenimiz Ali’dir.”[36] ve Abdullah b. Mes’ûd (r.a) da “Biz, Medine halkından en iyi hüküm verenin Ali b. Ebî Tâlib olduğunu konuşur dururduk.” diyecektir. Yanında Hz. Ali’den (r.a) söz açılması üzerine Hz. Âişe (r.a), onun sünneti en iyi bilen kimse olduğunu söylemiştir.

Medine’ye hicret edeceği sırada Rasûlullâh’ın (s.a.v), kendisini öldürmeye gelecek düşmanları oyalamak maksadıyla Hz. Ali’yi (r.a) Mekke’de bırakması, hicretin beşinci ayında gerçekleşen muâhât (muhacir ile ensar kardeşliği) esnasında onu kendisine kardeş olarak seçmesi, Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber gazvelerine iştirak ederek Hz. Peygamber’in (s.a.v) sancaktarlığını yapması, emsali görülmemiş kahramanlıklar göstererek zafer ve fetihler elde etmesi, Uhud ve Huneyn gazvelerinde çeşitli yerlerinden yara aldığı hâlde Rasûlullâh’ı (s.a.v) koruma ve kollamada olağanüstü gayret göstermesi, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından verilen “Ebû Türâb” künyesi (lakabı) yanında “el-Murtazâ” ve “Esedullâhi’l-gâlib” gibi lakaplarla anılması, Hz. Peygamber’e (s.a.v) kâtiplik (sekreterlik) ve vahiy kâtipliği yapması, hicretin altıncı yılında Fedek’te Sa’doğullarına gönderilen seriyyeyi ve onuncu yılında Yemen’e düzenlenen seferi sevk ve idare etmesi, Tebük Gazvesi’nde Rasûlullâh’ın (s.a.v) vekili olarak Medine’de kalması, Mekke’nin fethinden sonra Kâbe’yi putlardan temizleme işini üstlenmesi, Hz. Ömer’in (r.a) Filistin ve Suriye seyahati esnasında Medine’de askerî vali olarak kalması onun sosyo-politik, idari ve askerî dehasını olduğu kadar insani, ahlaki faziletlerini de ortaya koymaktadır.

Muhammed Ravvâs Kal’acî’nin Mevsûatü Fıkhi Alî b. Ebî Tâlib (Dımaşk 1403/1983) adlı 648 sayfalık derleme eseri, bütün yönleriyle Hz. Ali’yi (r.a) tanıtması bakımından önem arz etmektedir.

İlim şehrinin kapısı olarak hicri 40 (miladi 661) tarihinde rahmet-i Rahmân’a kavuşan Hz. Ali’den (r.a) nakledilen ve tazeliğini koruyan şu beyanlar, günümüz problemlerine ışık tutması bakımından önemli görülmelidir:

“Sen şahısları hak ile tanı, hakkı şahıslarla tanıma. Yeter ki sen hakkı tanı, onun ehlini de tanırsın!”

“İnsanlar dünya hayatlarını geliştirme adına dinlerinin esaslarından bir şey terk edecek olurlar ise Allah yaşadıkları şartların daha beterini onlara musallat eder.”

“Nimetin tamamına erişmek, İslam üzere ölmektir.”

Allah ondan razı olsun.

BULALIM

Siz de Hz. Ali’ye (r.a) ait sözler bulunuz.

“İnsanlar, bilmedikleri şeyin düşmanıdır.”

“Âlimlere ‘Niçin öğretmediniz?’ sorusu sorulmadan cahillere ‘Niçin öğrenmediniz?’ sorusu sorulmayacaktır.”

“Eğrinin gölgesi de eğri olur.”

“Cahil ile sakın şakalaşma. Dili zehirli olduğundan kalbini kırar.”

....
....
....
....

....
....
....
....

....
....
....
....

....
....
....
....

36 Buhârî, Tefsîr (2), 7.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1) Selef-i sâlihîn teriminden ne anlıyorsunuz? Yazınız.

....

....

2) Hadislerde zikredilen "faydalı ilim, faydasız ilim" ifadelerini örneklerle açıklayınız.

....

....

3) Hz.Peygamber'in (s.a.v) kadınların eğitimine verdiği önemi anlatınız.

....

....

4) Hz. Ali'nin (r.a) belirgin özellikleri nelerdir? Açıklayınız.

....

....

B. Boşlukları aşağıdaki ifadelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(vacip, Müslüman, Rabbani, sekinet, farz, peygamber, öğretmen)

1) .... kelimesi ilahi rahmet, iç huzur gibi anlamlara gelir.

2)Kur'an-ı Kerim'de ilmiyle amel eden ve başkalarına onu öğreten âlimlere .... denmiştir.

3)Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Allah beni zorlaştırıcı, şaşırtıcı olarak değil; .... olarak gönderdi."

4)İlim talep etmek, Müslümanlara ....dır.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanların başına (D), yanlış olanların başına (Y) yazınız.

(.......) Âlimlerin bilmediği konularda da tahminle cevap ve fetva vermesi gerekir.

(.......) Fıkıh, bir ilim dalı olmasının yanında 'derin anlayış' anlamında da kullanılır.

(.......) Allah'tan (c.c) faydalı faydasız her şeyi istemek gerekir.

(.......) "Allah'ın aslanı" sıfatı Hz. Ömer (r.a) için kullanılır.

4. ÜNİTE

İBADETLE İLGİLİ HADİSLER

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1) Temizlik ve çeşitleri konusunu araştırınız.

2) İbadetlerin yapılış yönünden kaç çeşit olduğunu araştırarak örnekler bulunuz.

3) Duanın insan üzerindeki etkileri neler olabilir? Araştırınız.

4) Okumaktan hoşlandığınız dua içerikli ayet ve hadisler var mı? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

5) Abdullah b. Ömer'in (r.a) hadis ilmindeki yeri ve önemini araştırınız.

1. TEMİZLİK

1- عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”الطُّهُورُشَطْرُ الْإِيمَانِ.“

Ebû Mâlik el-Eş'arî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Temizlik, imanın yarısıdır (parçasıdır)."*[1]

2- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَرَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ: ”مَنْ جَاءَ مِنْكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ.“

Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) minberde ayakta iken şöyle buyurdu: *"Sizden kim cumaya gelirse gusül abdesti alsın!"*[2]

3- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنها أنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال : ”اَلسِّوَاكُ مَطهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ.“

Âişe'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Misvak kullanmak, ağzın temiz kalmasına ve Rabb'in razı olmasına sebeptir."*[3]

1 Müslim, Tahâret 1; İbn Mâce, Tahâret, 5; Nesâî, Tahâret, 102; Dârimî, Vudû, 2; Ahmed b. Hanbel, V, 342.
2 Müslim, Cum'a, 2.
3 Buhârî, Savm, 27; Nesâî, Tahâret, 4; İbn Mâce, Tahâret, 7.

HATIRLAYALIM

Namazın şartlarından olan hadesten taharet ve necasetten taharet terimlerinin içeriklerini hatırlıyor musunuz?

Açıklama

"Temizlik, imanın yarısıdır (parçasıdır)." hadisinde geçen temizlik (الطُّهُور), bazı tariklerde "abdest (الْوُضُوء)", bazı tariklerde de "abdesti tamamlamak (إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ)" şeklinde geçer. Hadis metninde geçen "iman"ın ise kıble değişikliğini açıklayan "Allah imanınızı (namazınızı) asla zayi edecek değildir."[4] ayetindeki gibi namaz diye anlaşılması gerektiği de söylenir.

Temizlik, imanın yansıması ve medeniyetin simgesidir. Halk arasında "Temizlik imandandır. (اَلنَّظَافَةُ مِنَ الْاِيمَانِ)" diye bilinen haberin senedi yoktur yani rivayet tekniği açısından asılsız olup onu hadis diye kullanmak doğru değildir. Belki bir vecize veya kelâm-ı kibâr olarak ona yer verilebilir. Ancak ilgili ayetler[5] ve "Temizlik, imanın yarısıdır (parçasıdır)." ya da "Namazın anahtarı temizliktir." [6] gibi hadisler, onu kullanmaya ihtiyaç duyurmamalıdır. Doğrusu temizlik ile iman ve ibadet arasında sıkı bir ilişki vardır. İman etmeyenin hükmi temizliği geçersiz olduğu gibi manevi temizliği gerçekleştirebilmek için de her şeyden önce iman şartı gerekir. Bazı âlimlere göre iman önceki küçük ve büyük günahları yok ettiği gibi abdest de küçük günahlar için keffâret olur. Yine bazı âlimlere göre temizliğin ecir ile sevabı katlanarak devam eder ve bununla birlikte imanın yarısı kadar sevap kazandırır.

İslam kültür ve medeniyetinde temizlik kelimesi, genel ve ibadet amaçlı olmak üzere iki anlamda kullanılır. Aslında genel anlamda yapılan temizlikler, ibadetler için bir hazırlık ve ön şart aşaması olarak görülür. Bir de insanın şirkten, küfürden, riya ve dedikodudan uzak durması anlamında temizlik vardır ki Kur'an-ı Kerim'de bu konu İbrahim'in (a.s) diliyle şöyle dile getirilir: **"İnsanların diriltileceği gün, Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği günde beni mahcup etme!"** [7]

BİLGİ KUTUSU

Fıkıh ve ilmihal geleneğinde maddi, hükmî ve manevi temizlik diye dile getirilen kategoride maddî temizlik teriminden beden, elbise ve çevre gibi dış temizliği (necâsetten tahâret)anlaşılır. Hükmî temizlik abdest, gusül ve teyemmümü (hadesten tahâret); manevi temizlik ise gıybet, dedikodu, yalan, haset, kin, iftira, hıyanet, kibir, riya gibi hastalıklardan arınmayı ve her türlü yanlış düşünce ve inançtan kurtulmayı (ruhî, kalbî, iç temizlik) ifade eder.

4 Bakara suresi, 143. ayet.
5 bk. Bakara suresi, 125. ayet; Tevbe suresi, 108. ayet.
6 Ebû Dâvud, Salât, 73; Tirmizî, Tahâret, 3.
7 Şuarâ suresi, 87- 89. ayetler.

Cuma namazı için gusül (boy abdesti) almak sünnettir. Cuma günü guslün temizlik meselesinden dolayı tavsiye edildiği açıktır. Abdullah İbn Abbâs (r.a) diyor ki: "Cuma guslü gayet mükemmel bir temizlik yoludur, sevap ve fazilettir. Kim guslederse bu güzeldir ancak vacip değildir. Guslün nasıl başladığını size anlatayım: İşgüç sahibi ve yün elbiseli halk, sırtlarında iş yaptıkları için yorgun düşüyorlardı. Mescit dar ve tavanı basık idi. Sıcak bir günde Rasûlullah (s.a.v) geliverdi. Halk, yün elbiseleri içinde terlemiş, rüzgâr da esince ter kokuları bazı insanları rahatsız etmişti. Bu durumu gören Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Bu gün geldiğinde guslediniz. Her biriniz bulduğu kokunun en güzelini sürünsün."*

İbn Kuteybe (ö. 276/889), *"Cuma guslü büluğa ermiş her Müslüman'a vaciptir."* hadisi ile *"Kim cuma günü abdest alırsa ne âlâ. Ama kim guslederse bu daha faziletlidir."* hadisi arasında bir çelişki olup olmadığı sualine cevap verirken iki hadis arasında hiçbir çelişki bulunmadığını; vacip kelimesinin burada farz anlamında olmayıp fazilet ve tercih manasında olduğunu; şartları müsait olan için guslün efdal, olmayan için ise abdestin kâfi geldiğini ifade eder.

Misvak kullanmakla ilgili şu hadislerin bilinmesinde de fayda vardır: *"Ümmetime zor geleceğinden endişe etmeseydim onlara her abdestle (veya namazla) birlikte misvak kullanmalarını (diş ve ağız temizliğini) emrederdim."*[8] *"Ağızlarınız Kur'an yoludur, onları misvakla temizleyin."*[9]

Ayrıca Rasûlullah (s.a.v), Cebrail'in (a.s) tıpkı komşu hakları gibi misvak kullanmayı da kendisine tavsiye ettiğini beyan eder.[10] Hz. Âişe'nin ifadesine göre Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) evine girdiği zaman ilk yaptığı şey misvak kullanmak, uyandığında da yine misvakla dişlerini temizleyip abdest almak ve namaz kılmak olurdu.[11] Yine Hz. Âişe'nin (r.a) verdiği bilgiye göre Peygamber Efendimiz (s.a.v) süt içtikten sonra su ister ve getirilen su ile ağzını yıkadıktan sonra "Çünkü süt yağlıdır."[12] derdi.

BİLGİ KUTUSU

Misvak, ağız ve diş temizliğinde kullanılmak üzere genellikle erak ağacından yapılan, bir ucu fırça şeklindeki yumuşak lifli çubuk parçasıdır. Günümüzde yaygın olan diş fırçası ve macunu yerine kullanılan ve antiseptik özelliği olan bu çubuk parçası, genellikle serçe parmak kalınlığında ve bir karış uzunluğunda olur. Uzmanlara göre misvakın antiseptik, iltihap kurutucu, kan durdurucu, dişleri beyazlaştırıcı ve parlatıcı gibi özellikleri vardır.

BİLGİ KUTUSU

Misvakın kendine has bazı özellikleri olmakla birlikte aslolan ağız ve diş temizliğidir. Günümüzde ağız ve diş temizliğinin, diş fırçası ve macunu aracılığıyla yapılması yaygınlık kazanmıştır. Hadis incelendiğinde bu ve benzeri uygulamaların da sünnetin ruhuna uygun olduğu anlaşılmaktadır.

8 Buhârî, Cum'a, 8; Müslim, Tahâret, 42; Ebû Dâvûd, Tahâret, 25; Tirmizî, Tahâret, 18; Nesâî, Tahâret, 6; İbn Mâce, Tahâret, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 80.
9 İbn Mâce, Taharet, 7.
7 İbn Mâce, Tahâret 7; Ahmed b. Hanbel, VI, 47.
11 Müslim, Tahâret, 43; Müsâfirîn, 139; Nesâî, Tahâret, 7, Sehv, 67, Kıyâmü'l-Leyl, 2; İbn Mâce, İkâmet, 123.
12 Buharî, Vudû, 52; Müslim, Hayız, 95; Ebû Dâvûd, Tahâret, 68; Ahmed b. Hanbel, I, 223.

Misvak üzerine araştırma yaptıran bazı ilaç firmalarının, misvak ağacının terkibindeki maddelerden faydalanarak diş macunu imal ettikleri görülür. Sivak kelimesi, fiil olarak "bir şeyi ovmak, dişleri ovuşturmak, fırçalamak" manasında da kullanılır. Şer'î hüküm itibariyle misvak kullanmak müekked sünnettir.

Esasen misvak, bütün peygamberlerin sünnetidir. Fıtrattan sayılan bu haslet ve güzel gelenek, Hz. Peygamber'in hem sözlü tavsiyeleri hem de fiilî uygulamalarıyla sabittir. Bu sebeple de uykudan uyanınca, yemekten sonra, namaz için abdest alırken, cuma ve bayram namazlarına giderken, ağız kokusu hissedildiğinde ve Kur'an okunacağında misvak kullanılır ve dişler fırçalanır.Toplum içinde misvak kullanılması gerektiğinde etrafı rahatsız edecek bir görüntüye fırsat verilmemelidir.

Uzmanların tavsiye ettiği şartlara uygun diş fırçası kullanılarak da ağız ve diş temizliği yapılır. Hatta bir peçete veya parmakla temizlik yapmak suretiyle de bu sünnet yerine getirilebilir.

Diş temizliği ve ağız bakımı, doğrudan genel sağlığı ilgilendirdiği gibi sosyal ilişkileri de etkiler. Ayrıca sindirimi kolaylaştırır, dişleri güçlendirerek çürümeyi önler, konuşmayı düzenler, görüntüyü güzelleştirir. Özellikle yakın çevreyi rahatsız eden ve iletişimi zedeleyen ağız kokusu giderilmeli, nezaket ve insana saygı gereği mutlaka diş temizliğine önem verilmelidir.

BİLGİ KUTUSU
Misvakın hikmeti, Rasûl-i Ekrem'in ifadesiyle "ağzın temiz kalması ve Rabb'in razı olması"dır.

2. NAMAZ

1- عَنْ جابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : "مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبَّ هذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّداً الوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِي وَعَدْتَهُ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ."

Câbir'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kim ezanı işittiği zaman: Ey şu tam (eksiksiz) olan davetin ve kılınacak namazın Rabb'i Allahım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. Onu, kendisine vadettiğin Makâm-ı Mahmûd'a ulaştır, diye dua ederse kıyamet gününde o kimseye şefaatim vacip olur."*[13]

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : "أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهَرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا مَا تَقُولُ ذَلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ" قَالُوا لاَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا. قَالَ: "فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللهُ بِهِ الْخَطَايَا."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle söylemiştir: *"Ne dersiniz, birinizin kapısında bir nehir olsa da orada hergün beş defa yıkansa onun kirinden eser kalır mı?* Orada

13 Buhârî, Ezân, 8; Ebû Dâvûd, Salât, 37;
Tirmizî, Mevâkît, 43; Nesâî, Ezân, 38; İbn Mâce, Ezân, 4.

bulunanlar, “Kirinden hiçbir şey kalmaz.” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah beş vakit namaz sayesinde günah ve hataları siler.”*[14]

3- عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ‘‘ الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِى جَمَاعَةٍ إِلاَّ أَرْبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوِ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِىٌّ أَوْ مَرِيضٌ.‘‘

Târık b. Şihâb’dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Cuma namazı, cemaat halindeki her Müslüman’ın kılması gereken bir farzdır. Şu dört kimse müstesnadır: Köle, kadın, çocuk, hasta.”*[15]

Açıklama

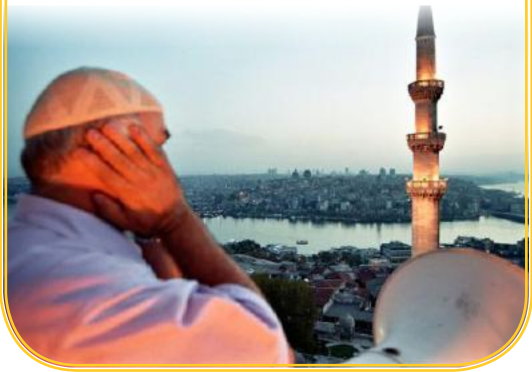
Ezanı duyup hürmetle dinleyen ve onu tekrar eden bir mümin, Allah’a dua ve niyazda bulunur. Beyhakî’nin rivayetinde bu duanın sonunda, ‘‘اِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيعَادَ (Şüphesiz ki sen vadinden caymazsın.)” ilavesi vardır.

Ezanın tam olması, onda Kelime-i Tevhîd ve Kelime-i Şehadetin bulunması, değişiklik ve bozulmaya maruz kalmadan kıyamete kadar özünün ve formunun korunması anlamına gelir. Vesile, cennette yüce bir makamdır. Makâm-ı Mahmûd, yüce Kur’an’ın **“...Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd’a ulaştırır.”**[16] dediği makamdır. İbn Abbâs’ın diliyle “Öyle bir makam ki orada öncekiler ve sonrakiler seni över ve mertebece bütün yaratılmışların önünde olursun. Şefaat edersin de şefaatin makbul olur. Senin sancağın altında olmadık kimse bulunmayacaktır.”diye ifade edilir.

Abdullah İbn Ömer (r.a) tarafından, İslam’ın beş temel üzerine bina edildiğini ifade eden hadis şöyledir: *“İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve ramazan orucunu tutmak.”*

ARAŞTIRALIM

Namaza davet olan ezanın nasıl tespit edildiğini araştırınız.

BİLGİ KUTUSU

İçki, nasıl kötülüklerin anası ise namaz da ibadetlerin anasıdır.

Namaz, imandan sonra gelen en faziletli ibadettir. Namaz, nefis ve şeytan kaynaklı şer güçlerine karşı imanı koruma ve kollama özelliği olan en etkili silahtır. Zira Allah (c.c) ve Elçisi’nin (s.a.v) istediği çerçevede, gereği gibi kılınan namaz, insanı her türlü kötülükten engeller. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **“(Rasûlüm!) Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı kıl. Gerçekten namaz, ahlaksızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak, elbette en büyük kulluktur. Allah yaptıklarınızı bilir.”**[17] Şüphesiz böyle bir namaz, kâmil manada Allah’ı (c.c) zikretmeye vesile olduğundan insana gönül huzuru sağlar, stres ve sıkıntıyı yok eder, ruhu yüceltir ve ulvi âleme götürür.

---

14 Buhârî, Mevâkît, 6; Müslim, Mesâcid, 283-284; Tirmizî, Edeb, 80; Nesâî, Salât, 7; İbn Mâce, İkâmet, 193; Dârimî, Salât, 1; İmam Malik, Muvatta’, Sefer, 91; Ahmed b. Hanbel, I, 72.
15 Ebû Dâvud, Salât, 208.
16 İsrâ suresi, 79. ayet.
17 Ankebût suresi, 45. ayet.

Hz. Ali'nin (r.a) "Üzücü bir iş başıma geldiğinde onun defedilmesi için mutlaka iki rekat namaz kılmışımdır." demesi, namazın ruhun gıdası olduğunu gösteren bir tecrübedir.

Allah Teâlâ (c.c), namazı kısmen veya tamamen terk etmenin, cehenneme götüren büyük bir günah olduğunu haber verir: **"Nihayet onların peşinden öyle (kötü) bir nesil geldi ki onlar namazı zayi ettiler ve nefislerinin arzularına uydular. Bundan dolayı onlar bunun cezasını cehennemdeçekeceklerdir."**[18]

Beş vakit namazın, uyku ve unutma dışında bile bile terk edilmesi büyük günahlardandır. Unutulmamalıdır ki kendisine evham, şüphe ve vesvese bulaşan bir kimse, ibadetlerinde isteksiz olduğundan manevi haz duyamasa bile namaz kılmayı ve Kur'an okumayı ısrarla sürdürmesi hâlinde içine düştüğü evham, şüphe ve vesveseden sonunda kurtulacak ve hakiki imana ulaşacaktır.

Üçüncü hadis, cuma namazı ile kimlerin mükellef olduğu sualine açık olarak cevap verir. Buna göre, akıl-baliğ (akıllı ve ergenliğe ulaşmış), hürriyeti elinde ve sağlığı yerinde olan Müslüman erkeklere cuma namazı farzdır. Cuma namazının -ikamet dışındaki- vücup şartları bu hadisten çıkarılır. İkamet şartı yani yolcuya farz olmadığına dair hüküm ise başka bir hadise dayanır. Bununla beraber kendisine cuma namazı farz olmayan kimse, bir imkan bulup cuma namazına iştirak etmesi hâlinde öğle namazını kılmış sayılır.

Aslında cuma namazının mutlak manada farziyeti ayetler ile sabittir: **"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."**[19] İlgili hadis ise ayetin mutlak hükmünü kanıtlayarak ve umumi hitabını daraltarak istisnaları açıklar. Kadınlara cuma namazının farz olmadığı konusunda görüş birliği (icma) vardır.

Cuma namazının geçerli olması için bir de sıhhat şartları vardır: Vakit, cemaat, hutbe, şehir, cami ve imam. Bu şartların ilk üçünde -detaylar bir tarafa- müçtehit âlimler görüş birliği içindedirler. Son üçü şehir (veya şehir hükmünde olan bir yer), cami (bir yerleşim merkezinde tek camide kılınması) ve imam (cuma namazını devlet başkanı veya onun salahiyet verdiği kimsenin kıldırması) konuları ise tartışılmıştır.

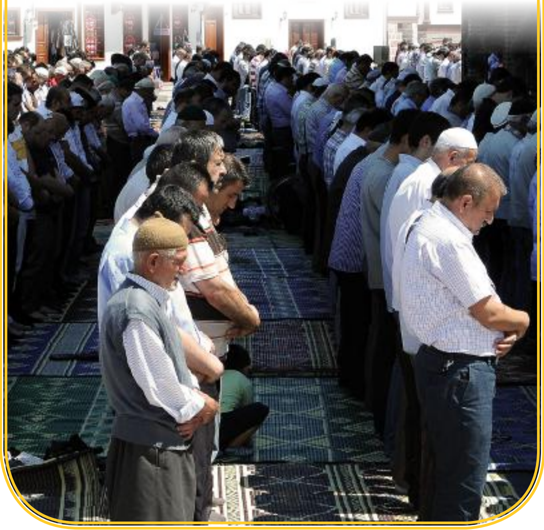
18 Meryem suresi, 59 ayet.
19 Cum'a suresi, 9. ayet.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ömer'in (r.a), valilerine yazdığı şu genelge, namazın önemini dile getirir: "Benim nezdimde en mühim işiniz namazdır. Kim namazı koruyup gözetir ve devam ederse, dinini muhafaza etmiş olur. Kim de onu ihmal ederse, o kimse namaz dışındaki iş ve sorumluluklarını daha çok ihmal eder".

Daha sonra Hz. Ömer (r.a), öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarının vakitlerini ayrı ayrı açıklar ve şu dikkat çekici uyarıyı üç kez tekrar eder: "O halde kim uyur da (yatsı veya sabah namazını geçirirse), artık onun gözü uyku görmesin!"

(Muvatta', Vukûtu's-salât, 1)

Burada işaret edilmelidir ki söz konusu devlet başkanı bulunmadığı veya bulunup da izin vermediği takdirde cuma namazının sahih olmadığı neticesi çıkarılmamış, böyle bir durumda cuma namazını kılmayanların sorumlu olmadıkları manası anlaşılmıştır. Nitekim muhtelif sebeplerle devlet başkanının veya izninin bulunmadığı hâllerde cemaatin kabul ettiği bir imamın arkasında, hatta kötü niyetle izin verilmemesi hâlinde bile cuma namazının kılınabileceği birçok fakih tarafından dile getirilmiştir.

Cuma günü Müslümanlar için dinî bir sembol, bir bayram ve haftalık toplu bir ibadet günüdür. Rasûl-i Ekrem (s.a.v), *"Kim cuma namazını hiçbir geçerli sebep (mazeret, zaruret) olmaksızın üç defa terk ederse Allah onun kalbini mühürler."*[20] buyurur. Cuma gününün tatil olmadığı ülkelerde, resmî kurum veya özel iş yerlerinde cuma namazı kılabilecek kadar izin verilmesi Müslüman'ın en tabii hakkıdır. Maddi-manevi, sosyal ve siyasi pek çok hikmeti bulunan cuma namazını kılabilmek için her türlü imkân seferber edilmelidir.

BİLGİ KUTUSU

Cum'a suresinde "Allah'ı anmaya koşun." emri mevcuttur. Hutbe, Allah'ı anmanın önemli bir parçasıdır. İmam-hatip, irad ettiği bilgi ve hikmet yüklü hutbesiyle bir sonraki cumaya kadar manevi haz ve dinî duygular yaşatarak cemaatini diri tutabilmelidir.

ARAŞTIRALIM

Mihrab, minber, kürsü, minare, şerefe kavramlarını araştırınız.

3. ORUÇ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :"يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَأَكْلَهُ وَشُرْبَهُ مِنْ أَجْلِي وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ حِينَ يُفْطِرُ وَفَرْحَةٌ حِينَ يَلْقَى رَبَّهُ وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlallah (s.a.v) şöyle buyurdu: **Allah Teâlâ (c.c) şöyle buyurur: "Oruç sırf benim içindir, onun mükâfatını (dilediğim gibi) ben vereceğim. Kulum arzularını, yemesini ve içmesini benim için terk etti. Oruç bir kalkandır, perdedir. Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, iftar ettiği vakitteki sevincidir; diğeri de Rabb'ine kavuştuğu vakitteki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku, Allah katında misk kokusundan daha hoştur."**[21]

ARAŞTIRALIM

İmsak, sahur ve iftar kavramlarının anlamlarını hatırlayarak oruç ibadetindeki önemini araştırınız.

20 Tirmizî, Cum'a, 7; Nesâî, Cum'a, 2; İbn Mâce, İkâmet, 93; Ahmed b. Hanbel, I, 402; Muvatta', Cum'a, 20.
21 Buhârî, Savm, 2; Müslim, Sıyâm, 161.

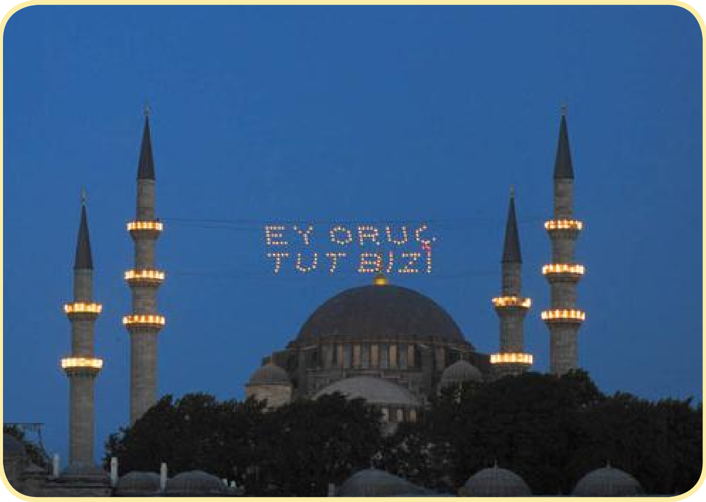
2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ’’مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ.‘‘

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlallah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kim yalan sözü ve onunla ameli terk etmezse (bilsin ki) onun yiyip içmesini bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."*[22]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ’’مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.‘‘

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlallah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kim inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları affedilir."*[23]

Açıklama

İlk hadisin bazı tariklerinde "Sizden biriniz oruç tuttuğu gün, kötü söz sarf etmesin ve bağırıp çağırmasın. Birisi kendisine yakışıksız laf edecek veya kavga edecek olursa 'Ben oruçluyum.' desin." şeklinde bir ilave vardır.

"Oruç sabrın yarısıdır."[24] hadisi, açlık ve susuzluğa karşı dayanma ve direnme gücü kazandırdığından oruç ibadetinin aynı zamanda bir irade eğitimi olduğunu gösterir. Bu anlamda oruç, oruçluyu tutar ve dizginler. Gerçekten de oruç, mümini hassaslaştıran, takvasını artıran, sağlıklı kılan bir ibadettir. Aynı zamanda nefsin haz ve isteklerinden, gıybet, kovuculuk ve yalandan uzak tutup fizik ötesi âleme pencere açan, hayata anlam katan ve disiplin kazandıran, haddini bilmeyi öğreten, fakir fukaranın hâlini düşündüren, hayır ve hasenata (iyiliğe) teşvik eden bir mekteptir.

BİLGİ KUTUSU

Oruç ibadetinde riyakârlık endişesi asgari seviyede seyreder. Bundan dolayı da Allah Teâlâ (c.c) oruçluya azami derecede sevap takdir ederek şöyle buyurur: **"Oruç benim içindir, onun karşılığını ben vereceğim."**

(Buhârî, Savm, 2; Müslim, Sıyâm, 30)

22 Buhârî, Savm, 8; Ebû Dâvud, Savm, 25; Tirmizî, Savm, 16.
23 Buhârî, İman, 28; Müslim, Sıyâm, 203; Ebû Dâvud, Ramazan, 1; Tirmizî, Savm, 1; Nesâî, Sıyâm, 39; İbn Mâce, İkâmet,173; Dârimî, Savm, 44; Ahmed b. Hanbel, II, 232.
24 Tirmizî, Deavât, 86.

İmam Buhârî, üçüncü hadisin bab başlığını "Kim inanarak, karşılığını Allah'tan bekleyerek ve niyet ederek" cümlesiyle verdikten sonra Hz. Âişe'nin (r.a) Rasûl-i Ekrem'den naklettiği şu haberi zikreder: "Onlar niyetlerine göre diriltilirler."[25]

Hadis metninde geçen "iman" kelimesi, "sevabını tasdik ederek", ihtisaben ise "ihlasla" diye açıklanır.

Bu hadisin çağrıştırdığı diğer iki hadis şudur: *"Kim iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak kadir gecesini değerlendirirse önceki günahları affedilir."*[26] ve *"Kim iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak ramazanı değerlendirirse (kıyam) önceki günahları affedilir."* Son hadiste geçen kıyam; iftar adabıyla, teravih ve teheccüt namazıyla, zikir, şükür ve duasıyla, sahur ve Kur'an tilavetiyle geceyi değerlendirmek demektir.

Ramazan'ın son on günü içinde Rasûl-i Ekrem'in cemaatle beraber iki ya da üç gece kıldığı, üçüncü veya dördündü gece mescidin cemaatle dolup taşması üzerine "Size de farz kılınmasından endişe ettim." buyurarak katılmadığı namazın teheccüt olduğu görülür. Nitekim İmam Buhârî bu hadisi 'Teravih namazı' bölümünde zikrettiği gibi 'Teheccüt' başlığı altında da zikreder.

Yine o, aynı başlık altında "Kim iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak ramazanda kıyam ederse önceki günahları affedilir." hadisini zikrettikten sonra İbn Şihâb ez-Zührî'den şu bilgileri nakleder:

Teravih namazının kaç rekât olduğu konusunda da farklı rivayetler vardır. Bu konuda İmam Tirmizî der ki: "Ramazanın kıyamı (teravih) konusunda ilim erbabı farklı kanaattedir. Onlardan bazıları vitir namazıyla birlikte kırk bir rek'at kıldıkları görüşündedir ki bu Medinelilerin görüş ve tatbikatıdır. İlim ehlinin Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a) ve diğer sahabilerden rivayet edildiği üzere ise yirmi rekattır. Süfyân es-Sevrî, Abdullah İbnü'l-Mübârek ve eş-Şâfiî'nin görüş ve tercihi de budur."[27]

TARTIŞALIM

"Nice oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine kalan, sadece açlık ve susuzluktur."

(İbn Mâce, Sıyâm, 21)

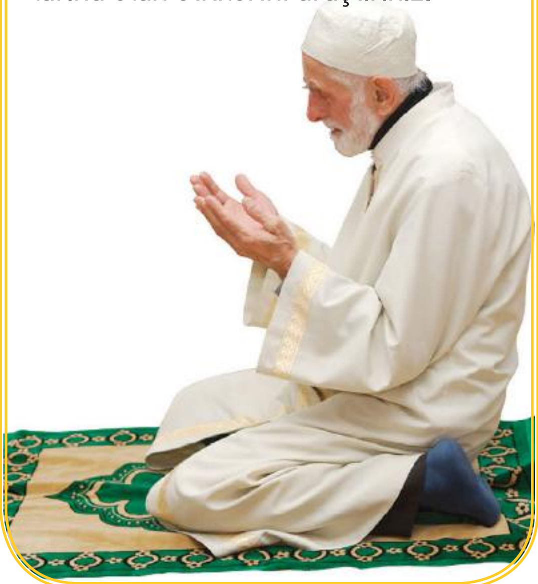
Hadiste öne çıkarılan konuyu sınıfta tartışınız.

BİLGİ KUTUSU

Peygamber Efendimiz (s.a.v) ile Cebrâil'in (a.s.) her sene Ramazan ayında o zamana kadar nâzil olan sure ve ayetleri karşılıklı okumalarına arz/mukabele denir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) vefat ettiği yılın Ramazan ayında bu karşılıklı okuma iki defa gerçekleşmiştir.

ARAŞTIRALIM

Teheccüt namazını, nasıl kılındığını, insanın karakterine ve dini duygularına olan etkilerini araştırınız.

25 Buhârî, Savm, 6.
26 Buhârî, Savm, 6.
27 Tirmizî, Savm, 81.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ömer (r.a) ve Teravih

Urve b. Zübeyr, Abdurrahman b. Abdilkâri'den naklen şöyle anlatır: Bir ramazan gecesi Ömer b. el-Hattâb (r.a) ile mescide çıktık. Baktık ki insanlar dağınık gruplar hâlinde kimi tek başına kimi de cemaatle namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ömer, "Bana öyle geliyor ki bunları bir imam arkasında toplasaydım daha iyi (doğru, faziletli) olacaktı." dedi. Sonra kararlılık göstererek Übeyy b. Ka'b'ın arkasında onları topladı. Başka bir gece yine Ömer'le birlikte çıktık. İnsanlar, imamlarıyla birlikte namaz kılıyorlardı. (Bu intizamı gören) Ömer şöyle dedi: "Bu güzel bir çığır ve uygulama oldu. (نِعْمَ الْبِدْعَةُ هَذِهِ)" Ne var ki namazlarını gecenin sonuna tehir ederek şimdi uyuyanların seher vakti, şu anda kıyamda olanların (namaz kılanların)vaktinden daha faziletlidir." O sırada insanlar gecenin evvelinde kıyam ediyorlardı (teravih kılıyorlardı)."

(Buhârî, Salâtü't-terâvîh 1)

Leys b. Sa'd gibi pek çok erbab-ı ilim, Hz. Ömer'in ortaya koyduğu sünnete saygı gösterilmesi ve uyulması gerektiği kanaatindedir.

4. ZEKÂT-SADAKA

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''إِذَا أَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ.‘‘

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Malının zekâtını verdiğin zaman, malındaki fakirin hakkını ödemiş olursun."*[28]

2- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهَا ابْنَةٌ لَهَا وَفِي يَدِ ابْنَتِهَا مَسَكَتَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ لَهَا ''أَتُعْطِينَ زَكَاةَ هَذَا‘‘ قَالَتْ لَا قَالَ ''أَيَسُرُّكِ أَنْ يُسَوِّرَكِ اللّٰهُ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ‘‘. قَالَ فَخَلَعَتْهُمَا فَأَلْقَتْهُمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَتْ: ''هُمَا لِلهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِرَسُولِهِ.‘‘

28 Tirmizî, Zekât, 2.

Amr b. Şuayb babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre bir kadın, kızıyla beraber Rasûlullah'a (s.a.v) geldi. Kızının kolunda kalın iki altın bilezik vardı. Rasûlullah (s.a.v) kadına:

-Bunun zekâtını veriyor musun, diye sordu. Kadın;

-Hayır, cevabını verdi. Rasûlullah (s.a.v),

-*Kıyamet gününde Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi,* deyince kadın derhal onları çıkarıp Peygamber'e (s.a.v) uzattı ve:

-Bunlar Allah ve Rasûlü'ne aittir, dedi .[29]

3- عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صلى اللّٰه عليه وسلم قَالَ: "أَنْفِقِى وَلاَ تُحْصِى فَيُحْصِىَ اللّٰهُ عَلَيْكِ وَلاَ تُوعِى فَيُوعِىَ اللّٰهُ عَلَيْكِ."

Esmâ'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İnfak et. Cimrilik gösterme ki Allah da senden lütuf ve rızkını esirgemesin! Sakın para biriktirip saklama ki Allah da senden bereketini saklamasın."*[30]

Açıklama

Zekât, namaz gibi farz amellerin başında gelen, miktarı ve zamanı belirlenmiş yıllık mali bir ibadettir. Yıl içinde elde edilen kazancın, mal ve servetin, ziynet eşyasının kırkta bir (%2,5) miktarı fakir ve yoksullara verilir.

"Akrabaya, düşküne ve yolcuya hakkını ver!..."[31] ayeti, zenginin zekât verme mecburiyetinde olduğunu, fakirin de zekât alma hakkını elde ettiğini gösterir. Ayrıca **"Onların mallarında, ihtiyaç sahibi için, yoksul için bir hak vardır."**[32] ayetine göre zekât; fakirin, zenginin malına karışmış hakkıdır. Malının zekâtını vermeyen zengin, fakirin kırkta bir hakkını gasp ederek hem kendine hem de başkasına zulmetmiş olur. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Bilin ki hahamların rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksızca yiyip yutuyor ve (onları) Allahın yolundan alıkoyuyorlar. Fakat bütün o altın ve gümüşü toplayıp Allah yolunda harcamayanlar var ya, (işte) onlara (sonraki hayat için) çok çetin azabı müjdele. Bu (toplanıp saklanan altının, gümüşün) cehennem ateşinde kızdırılıp onların alınlarının, böğürlerinin ve sırtlarının damgalanacağı gün, (bu günahkârlara) "İşte, kendiniz için topladığınız hazineler!" denecek, "Şimdi tadın bakalım, sarılıp sakladığınız hazinelerin (başınıza açtığı belanın) tadını!"[33]

BİLGİ KUTUSU

Zekât, müminin ibadetine olan sadakatini gösterdiğinden sadaka adını da alır. Sadaka, sevap için hibe olunan mal demektir.

29 Ebu Dâvud, Zekât, 4; Nesâî, Zekât, 19.
30 Buhârî, Hibe, 15; Müslim, Zekât, 88; Ahmed b. Hanbel, VI, 345.
31 İsrâ suresi, 26.ayet.
32 Zâriyât suresi, 19. ayet.
33 Tevbe suresi, 34-35. ayetler.

Pek çok fayda ve hikmetleri yanında zekât, toplumda gelir dağılımındaki dengesizlik yüzünden çıkabilecek kargaşa ve gerginliği önler. Nitekim farklı kültürlerden birçok ülkeyi gezdikten sonra Müslüman olan Hüseyin Rofe, İslam'ı niçin kabul ettiğini anlatırken şöyle der: "Ekonomik olarak zenginle fakir arasındaki uçurumun yalnızca İslam ülkelerinde bir köprü ile birleştirildiğini gördüm. Bu köprü sayesinde fakir, toplumun yapısını bozarak bir kaos oluşturmaya teşebbüs etmemektedir."

İkinci hadise göre kadınların ziynet eşyası olarak kullandıkları bilezik, küpe, zincir ve gerdanlık gibi eşyalar zekâta tabidir.

Üçüncü hadisi rivayet eden Esmâ'nın, infak ve mali fedakârlık konusunda babası Hz. Ebû Bekir'in (r.a) örnek yolunu izlediği görülür.

İnfak; Allah'ın (c.c) rızasına nail olabilmek için karşılıksız harcama yapmak, muhtaçlara ayni veya nakdî yardımda bulunmak demektir. Zekât, tasadduk, fıtır sadakası, kurban, öğrenci bursu, hediye, kullanım hakkını vermek gibi gönüllü olarak yapılan her türlü hayır ve hasenat, infak kapsamındadır.

"Her nimetin şükrü kendi cinsindendir." ilkesi gereği mal ve servetin şükrü, infak ile gerçekleşir. İnfak mali bir cihaddır. Yüce Allah (c.c) şöyle buyurur: **"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenlerdir. İşte doğrular ancak onlardır."**[34] **"Allah yoluna kendilerini tamamen adamış oldukları için yeryüzünde (rızık aramak niyetiyle) gezip dolaşamayan muhtaçlara yardım edin. (Onların durumunun) farkında olmayan, onları zengin zanneder çünkü onlar(istemekten) çekinirler; (ancak) sen onları (bazı) özelliklerinden tanıyabilirsin. İnsanlardan arsız bir şekilde istemekten kaçınırlar. Ve onlara ne iyilik yaparsanız doğrusu Allah hepsini bilir."**[35]

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla ulaşamazsınız..."[36] ayeti nazil olduğunda, Ebû Talha el-Ensârî'nin gösterdiği tasadduk ve infak duyarlılığı dikkat çeker. O, en çok hurma bahçesi olan Medineli bir sahabidir. Onun, Mescid-i Nebevî karşısında ve içinde tatlı suyu bulunan Beyruhâ adlı bahçesini Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) çok sevdiği bilinir. Ebû Talha, Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) giderek o çok sevilen ve beğenilen bahçesini Allah (c.c) rızası için dilediği şekilde kullanmasını ister. Rasûl-i Ekrem (s.a.v), bahçesini kendi akrabalarına vermesinin daha uygun olacağını söyler. Bunun üzerine Ebû Talha bahçesini, Übeyy b. Ka'b ve Hassân b. Sâbit gibi amcazadelerine ve ihtiyaç sahibi yakınlarına bağışlar.[37]

TARTIŞALIM

İnfak etmek ile cimriliğin insan üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri neler olabilir? Sınıfta tartışınız.

34 Hucurât suresi, 15. ayet.
35 Bakara suresi, 273. ayet.
36 Âl-i İmrân suresi, 92. ayet.
37 Buhârî, Vekâlet, 15, Vesâyâ, 10.

5. HAC-KURBAN

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ’’مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.‘‘

Ebû Hureyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Kötü söz söylemeden ve günah işlemeden hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak (evine) döner.”*[38]

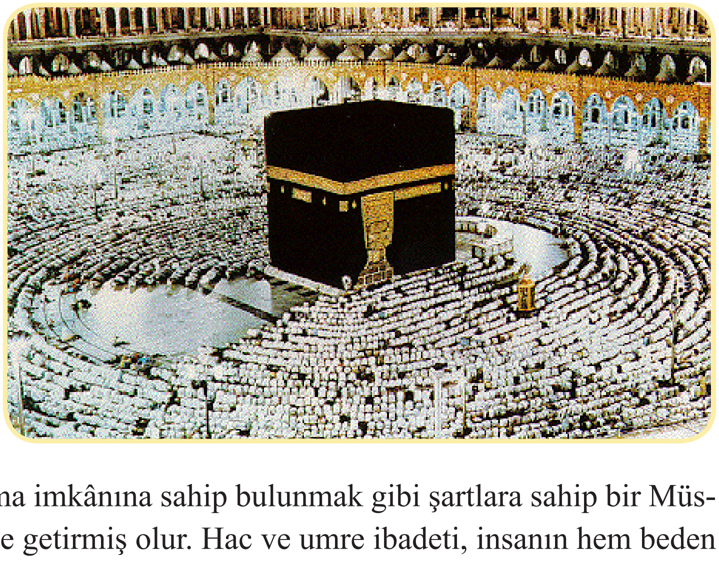
2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ’’الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ.‘‘

Ebû Hureyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Umre, diğer umreye kadar geçen süre içinde işlenen günahlara kefarettir. Kabul olunmuş bir haccın (hacc-ı mebrurun) karşılığı da ancak cennettir.”*[39]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ’’مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا.‘‘

Ebû Hureyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Kim bir imkân bulur da kurban kesmezse bizim namazgâhımıza (mescidimize) yaklaşmasın!”*[40]

Açıklama

Hac; “imkânı olan her Müslüman’ın belirlenmiş zaman içinde Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle hem beden hem malla yaptığı ibadet” demektir. Umre ise yılın herhangi bir zamanında belirli yerlerde (mikat) ihrama girip Kâbe’yi tavaftan sonra Safa ile Merve arasında say yapmak, sonra da tıraş olup veya saçları biraz kısaltıp ihramdan çıkmaktan ibarettir.

Akil, baliğ ve hür olmak, hac görevini yapma imkânına sahip bulunmak gibi şartlara sahip bir Müslüman, ömründe bir defa yapmakla bu farzı yerine getirmiş olur. Hac ve umre ibadeti, insanın hem beden sağlığını hem de mali durumunu ilgilendirdiğinden tam bir teslimiyetin göstergesidir. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **“Gerçekten Safâ ile Merve, Allah’ın alametlerindendir...”**[41] ve **“Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın...”** [42]

38 Buhârî, Hac, 4; Müslim, Hac, 438; Tirmizî, Hac, 2; Nesâî, Hac, 4; İbn Mâce, Menâsik, 3.
39 Buhârî, Umre, 1; Müslim, Hac, 437; İmam Malik, Muvatta, Hac, 65.
40 Ahmed b. Hanbel, II. 321; İbn Mâce, Edâhî, 2.
41 Bakara suresi, 158. ayet.
42 Bakara suresi 196. ayet.

Ayet ve hadisler ışığında bir durum tespiti ve değerlendirme yapıldığında hac ve umrenin fayda ve hikmetleri arasında şunlar sayılabilir: Allah'ın bu ibadetleri yapabilen kullarına lütuf ve ikramı; her kulun kendi niyet, irade, seviye ve kabiliyetine göre ibret dersleri çıkarıp bilinçlenmesi, kulluğunu artırması ve kemale ermesidir. Bütün İslam ümmetinin elde ettiği maddi-manevi imkânlar ise evrensel çaptaki görüş alışverişleriyle ortak problemlere çözüm yolları bulunmasıdır.

Hac ve umre sayesinde kendini bulup disipline olan, kendi iç dünyasıyla barışıp toplumun fertleriyle ilişkilerini düzelten, duyup öğrendiği tevhit mücadelesini ve görüp dokunduğu mübarek mekânları hatırladığında duygulanıp gözyaşı döken, Harem bölgesinden çıkardığı derslerle helal-haram sınırını gözeten ve çevresine duyarlı olan, dar ufuktan geniş bir ufuk dünyasına geçerek hayatını anlamlı kılan, giydiği ihramı beyaz kefene benzeterek ölümü düşünüp dünyevileşmekten uzak duran, Allah'ın Evi'ndeki emniyet ve maneviyatı kendi evine taşıyan pek çok insan vardır. Yine Muhammed İkbal'in deyişiyle oradan Hz. Ebû Bekir'in (r.a) sadakat ve teslimiyetini, Hz. Ömer'in (r.a) adalet ve siyasetini, Hz. Osman'ın (r.a) iffet ve hayâsını, Hz. Ali'nin (r.a) ilim ve hikmetini alıp gelerek kemalin zirvesine yükselen, imanın coşku ve heyecanını yüreklerinde hep hisseden örnek Müslümanlar vardır.

Unutulmamalıdır ki bir süreç olarak hac ve umre ibadeti insanın olgunlaşması, kendisini fark etmesi ve annesinden doğduğu gün gibi günahlardan arınması demektir.

Kurban, bütün ilahi dinlerde meşru olan bir ibadettir. **"Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. Şimdi sen Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes. Asıl sonu gelmeyecek olan, sana karşı nefret duyandır."(Kevser 1-3)** ayetlerine muhatap olan Hz. Peygamber (s.a.v), hicretin ikinci yılından itibaren kurban kesmeyi hiç terk etmemiştir. Bahse konu olan "Kim imkânı olduğu hâlde kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın.", "Kurban kesiniz zira o atanız İbrahim'in sünnetlerindendir." ve "Ey insanlar, her sene her ev halkına kurban kesmek vaciptir." gibi hadislerle hâli vakti yerinde olanların kurban kesmesini teşvik etmiştir. Bu delillerden yola çıkan âlimlere göre – Ha-

BİLGİ KUTUSU

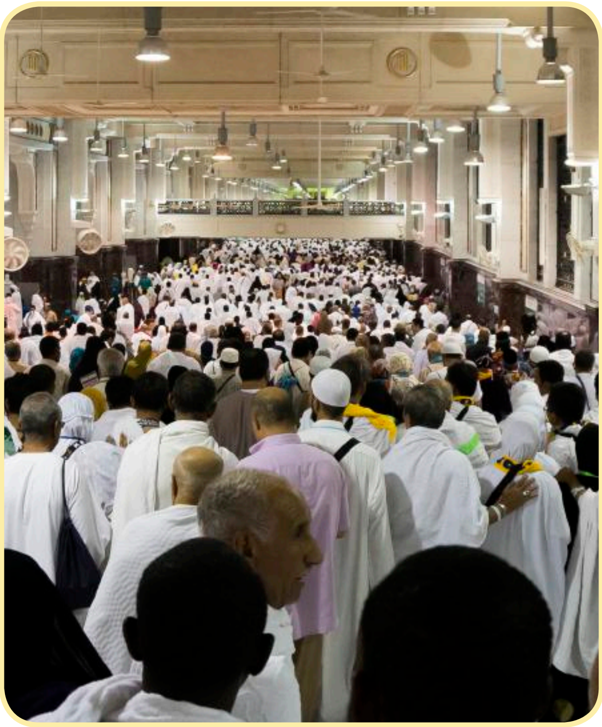
"Peygamberimiz buyuruyor ki; Hac Arafat'tır."

(Tirmizi, Hac, 57)

BİLGİ KUTUSU

Küçük bir hac olan umre, nafile ve sünnettir. Umrenin hacdan farkı belirli bir zamana bağlı olmamasıdır. Ayrıca umre ibadetinde Arafat'ta vakfe, şeytan taşlama ve kurban kesme şartı da yoktur.

Say alanı

nefiler de bunlar içindedir- gerekli şartları taşıyanların kurban bayramında kurban kesmeleri vaciptir.[43] Hanefi mezhebine göre kurban kesmeyi vacip kılan zenginliğin ölçüsü (nisab), zekâtta ve fıtır sadakasında aranan zenginlik ölçüsüyle aynıdır. Buna göre kişinin borçları ve asli ihtiyaçları dışında 85 g. (20 miskal) altına ya da kişinin üzerine denk bir paraya veya mala sahip olması hâlinde kurban kesmek vacip olur.

"Zilhicce ayının onuncu günü girip de biriniz kurban kesmek isterse ne kıllarından ne de tırnaklarından bir şeye dokunmasın (onları kesmesin)." hadisindeki kişinin iradesine bırakılan "isterse" ifadesi, Şafii âlimlerin de arasında bulunduğu diğer âlimler tarafından kurban kesme ibadeti müekked sünnet olarak kabul edilmiştir.

"İbadet maksadıyla belirli vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlamak veya bu şekilde boğazlanan hayvan" diye tarif edilen kurban, sosyal niteliği yani toplum yararı daha ön planda olan mali bir ibadettir. Her ibadet gibi kurban ibadetinin asıl hedefi Allah'a yakın olmak, onun rızasını kazanmak, isteğine boyun eğmek ve nimetlerine şükretmektir. Nitekim hac ibadeti esnasında kesilecek kurbanlar hakkındaki şu ayet, kelime olarak "yaklaşmak ve Allah'a yakınlık sağlamaya vesile kılınan şey" anlamına gelen kurbanın bu yönüne dikkat çeker:

"Biz o büyükbaş hayvanları da Allah'ın nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda nice yararlar vardır. Onlar (kesim için) sıraya dizildiklerinde üzerlerine Allah'ın adını anınız, cansız hâlde yere serildiklerinde ise onlardan hem kendiniz yiyiniz hem ihtiyacını gizleyen ve gizlemeyen yoksulları doyurunuz. İşte onları şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik. Onların ne etleri Allah'a ulaşır ne de kanları, ona ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır. İşte Allah onları sizin istifadenize verdi ki size doğru yolu göstermesinden ötürü onu tazimle anasınız. İyilik yolunu tutanları müjdele!" [44]

Demek oluyor ki kurban ibadetinin "kan akıtma" diye belirlenen rüknü asla bir itlaf (telef etme) değil; lütufkâr Rabbimizin sonsuz nimetleri karşısında takva, şükür, infak, tevazu ve teslimiyet yüklü samimi bir kulluğun canlı ifadesidir.

BİLGİ KUTUSU

Hac ve umrede Müslümanların ihramlı olarak dillerinden düşürmedikleri telbiyenin tesiri büyüktür. İnsan eğitiminde oldukça anlamlı olan telbiye şudur:

"لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ"

(Buyur Allahım, buyur! Davetini duydum, sana yöneldim. Şerikin (ortağın) yok Allahım! Emrine uydum, kapına geldim. Hamd sanadır, nimet senin, mülk senindir. Şerikin yok Allahım!)

(Müslim, Hac, 1184)

BİLGİ KUTUSU

Kurban ibadetinin Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s) ile olan ilgisini araştırınız.

43 Müslim, Müsâfirîn, 84; Ebû Dâvûd, Tatavvu, 12.
44 Hac suresi, 36-37. ayetler.

Kurban kesimi esnasında hayvan yere yatırılırken şu ayetler okunur: **“Ben, hanif olarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.”**[45] **“De ki: Benim namazım, ibadetim (kurbanım), hayatım ve ölümüm hep âlemlerin rabbi olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve ben Allah’a teslim olan Müslümanların ilkiyim.”**[46] Kurbanın kabulü için Allah’a dua edilir, tekbir ve tehlil getirilir.

Meşhur sahabi Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a) diyor ki: “Biz bir tek koyun keserdik. Kişi onu kendisi ve aile fertleri için keserdi, yerlerdi ve ikram ederlerdi. Sonra insanlar bununla övünür oldular.”[47] Bu sebeple kurbanın anlam ve hikmeti onun bu tespiti ışığında ciddiye alınmalı, özünden uzaklaşmamalı ve “övünmek” gibi bir zafiyet ve yozlaşmanın ibadetin ruhuyla bağdaşmadığı bilinmelidir. Zira kurban gibi asil bir ibadet için hilim, tevazu ve mahviyet ahlakı son derece önemlidir.

ARAŞTIRALIM

Tekbir ve tehlil kavramlarını araştırarak hayatınızdaki önemini düşününüz.

DEĞERLENDİRELİM

Kurban; sevgi, kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma ruhunu canlı tutarak toplumsal huzur ve sosyal adaletin gerçekleşmesine yardımcı olur. Kurban ibadetinin pek çok hikmeti vardır. Sadece sağladığı maddi-dünyevi fayda açısından bir değerlendirme yapılamayacağından kurban yerine parasının dağıtılması caiz görülmemiştir.

Siz de bu konuyu sınıfta değerlendiriniz.

6. SALİH AMEL

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا أَوْ يُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا."

Ebû Hureyre’den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Gece karanlıkları gibi ortalığı kaplayacak olan kargaşa (fitne) dönemlerinde salih ameller işlemekte acele ediniz. O zamanda insan, mümin olarak sabahlar, kâfir olarak geceler veya mümin olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dinini küçük bir dünyalığa satar.”[48]

45 En’âm suresi, 79. ayet.
46 En’âm suresi, 162-163. ayetler.
47 Muvatta, Dahâyâ, 4; Tirmizî, Edâhî, 10.
48 Müslim, İman, 186; Tirmizî, Fiten, 30; İbn Mâce, İkâmet, 78.

2- عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهِ الْأَرْضَ فَقَالَ: "مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ" قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ "أَفَلاَ نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ" قَالَ "اِعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ ثُمَّ قَرَأَ **فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى** (الْآيَةَ)."

Ali (r.a) diyor ki: "Peygamber (s.a.v) bir cenaze için bulunuyordu. Derken eline bir şey alarak yere (bir şeyler) çizmeye başladı. Sonra şöyle buyurdu:

-İçinizde, cennet ve cehennemdeki yeri önceden bilinip yazılmayan bir kimse yoktur.

Orada bulunanlar,

-Ey Allah'ın Rasûlü (s.a.v), biz yazgımıza güvenerek amel etmeyi bırakalım mı, dediler.

Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

-(Hayır) siz amel edin, imanın icaplarını yerine getirin ve görevinizi eksiksiz yapmaya bakın. Zira herkese yaratıldığı akıbete ulaşmak kolaylaştırılır, ne için yaratıldı ise onu kolayca elde eder ve o yola koyulur! Şöyle ki ehli saadetten (müminlerden) olan kimse ehl-i saadetin ameline kolayca muvaffak olur. Ehli şakavetten (kâfir veya münafıklardan) olan kimse de ehl-i şekavetin ameline kolayca muvaffak olur.

Sonra Rasûl-i Ekrem (s.a.v) Leyl suresi, 5-10 arası ayetleri okudu: **"Artık kim (hayır için) verir, sakınıp korunur ve en güzeli tasdik ederse biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim de cimrilik eder, kendini kendine yeterli ve zengin görür, en güzeli de yalanlarsa biz de onu en zora hazırlarız."**[49]

3- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ."

İbn Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak."[50]

49 Buhârî, Tefsîr (sure 92), 7; Müslim, Kader, 6, 7, 8; Tirmizî, Kader, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 10.
50 Buhârî, İman, 8; Müslim, İman, 16

Açıklama

İlk hadisin, Ebû Ümâme tarikinin sonunda, "Dinini küçük bir dünyalığa satar." yerine "Allah'ın kendisini ilimle ihya ettiği kimse hariç." (اِلاَّ مَنْ أَحْيَاهُ اللّٰهُ بِالْعِلْمِ) [51] cümlesi vardır.

Salih amel; imanın gereğini hayata geçirmek ,maddi-manevi faydalı işler görmek, nezih, dürüst ve erdemli davranmak demektir. Salih amelin, Allah katında muteber olması imana bağlıdır. İman temeli üzere inşa edilmeyen bir yapı, fırtınalı bir günde havaya savrulan kül yığınına benzer. Akaid âlimi Nesefî'nin, "Şeriatla alay etmek küfürdür.", "Nassları reddetmek küfürdür." veya "Günahı helal saymak küfürdür." şeklinde belirttiği ilkeler, insanı inkâra götüren sözlerden ve mukaddes değerleri küçümsemekten uzak tutarak iman ve tevhidi korumaya yöneliktir.

Yüce Kur'an, salih amel sahiplerine arı, duru, hoş bir hayat (hayatı tayyibe) vadeder: **"Erkek ya da kadın, mümin olarak salih amel işleyen kimseye hiç şüphesiz arı, duru, hoş bir hayat tattıracağız."**[52] Nefis ve şeytani güç ise hayırlı ve faydalı işlerin hemen yapılmayıp onların ertelenmesini ister. Birinci hadisle Rasûl-i Ekrem (s.a.v); fitne, fesat, zulüm ve zilletin hüküm sürdüğü olağanüstü durum ve zamanlarda şirk ve irtidat olaylarının yaşanmaması için salih amellerin süratle yerine getirilmesi gerektiğini öğretir.

İslamiyet, vicdanlara hapsolunan bir inanç dünyasını ve toplumsal hayattan soyutlanan bir din anlayışını benimsemez. Aksine iman, ibadet ve ahlaka ilişkin pratikleri sosyal hayatta görmek ister. İslam âlimleri arasında, amelin imandan bir cüz kabul edilip edilmeyeceği tartışması bir yana, imanla amel arasında sıkı bir ilişki bulunduğu konusunda görüş birliği vardır. İmanın, "kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel" şeklinde yapılan tanımı bu ilişkiye işaret eder. Zira amel ve ibadetlerin hedefi nefsi disiplin altına almak, kalpteki iman nurunu koruyup güçlendirmek ve ihsan derecesinde kulluk yapıp Allah'a (c.c) yaklaştırmaktır. Faydalı amel, güzel söz ve olumlu davranışlarla beslenen iman, kemal bulur ve kuvvet kazanır. Günah ve haramlarla iç içe olan bir imanın nuru ise azalır ve zayıf kalır. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp**

BİLGİ KUTUSU

Fitne; ortaya çıkan sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylara ve kıyamet alametlerine dair haberleri ifade eden bir terimdir.

Aynı zamanda anarşi, bozgunculuk, bölücülük, günah, şirk, bela, imtihan anlamlarında da kullanılmaktadır.

Her devrin kendisine göre fitnesi vardır. Fitneyi geçmişteki veya gelecekteki belirli dönemlere has kılıp kendimizi hadisin bağlamı dışında tutmamak gerekir.

TARTIŞALIM

Yürümeyi öğrenmemiş bir çocuğu ortaya bıraktığınızda düşüp düşmeyeceği; bozulmuş bir yiyeceğin insanı rahatsız edip etmeyeceği hakkında ne dersiniz?

Bu soruların cevabını, kader ve Allah'ın (c.c) ezelî ilmi çerçevesinde sınıfta konuşunuz.

51 Dârimî, Sünen, I, 82.
52 Nahl suresi, 97. ayet.

güvenen kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.”[53]

İkinci hadis, kader veya alın yazısı için bir dayanak oluşturur. Zaman ve mekân mefhumu, Allah Teâlâ için söz konusu değildir. O, ezelî ilmiyle kulunun hür iradesiyle yaptığı, yapacağı iyi veya kötü fiilleri bilir. Allah’ın ezelî bilgisi ve takdiri, insanın hür iradesini mahkum eden ve onun akıbetini cebren şekillendiren bir plan ve program anlamında düşünülmez, düşünülmemelidir. Her durumda kul, “İlkeli, sorumlu ve bilinçli bir hayat tarzı mı yoksa ilkesiz, sorumsuz ve bilinçsiz bir gidişat mı kolayına gelmektedir?” sorusunu sorarak kendi akıbetini düşünmelidir.

İslam’ın beş temel esasını belirten hadiste Kelime-i Şehadet, İslam dinine girmek için bir anahtar ve gerekli ilk adım olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda Kelime-i Şehadet, sözle yapılan bir ibadettir. Bunun yanında namaz ve oruç gibi bedenle, zekât gibi malla yahut hac gibi hem beden hem de malla yapılan ibadetler de vardır.

7. DUA, ZİKİR, TEVBE

1- عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ’’الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ‘‘ ثُمَّ قَرأ ’’وَقَالَ رَبُّكُم ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِين.‘‘

Nu’mân b. Beşîr’den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: **“Şüphesiz dua tam bir ibadettir.”** Sonra da Mü’min suresi, 60. ayeti okudu: **“Rabb’iniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir.”**[54]

2- عَنْ أَبي مُوسَى الأَشْعَرِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ’’ مَثَلُ الَّذِي يَذكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لا يَذْكُرُهُ مَثَلُ الحيّ وَالمَيّت .‘‘

Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *“Rabb’ini zikredenle zikretmeyenin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir.”*[55]

3- قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ’’وَاللهِ إِنّي لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً.‘‘

Ebû Hureyre (r.a) diyor ki: Ben Rasûlullah’ı (s.a.v) şöyle buyururken işittim: *“Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah’a istiğfarda bulunuyor ve ona tevbe ediyorum.”*[56]

53 Enfâl suresi, 2-4. ayetler.
54 İbn Mâce, Duâ, 1.
55 Buhârî, Deavât, 66.
56 Buhârî, Deavât, 3; Tirmizî, Tefsîr (sûre 47); İbn Mâce, Edeb, 57.

Açıklama

Allah'ın (c.c), kendisine yapılan duaya cevap verip kabul edeceğini ifade etmesi, kelimelere yüklenen manalar bakımından dua ile icabet arasında bir münasebet olduğunu gösterir. Yüce Yaratıcı'nın bir kuluna cevap vermesi; onun dua, yalvarış ve yakarışına bağlıdır. Ayette geçen "Bana dua edin." cümlesi iki şekilde tefsir edilir:

a) Dua, ibadet ve kulluk manasında kullanılır. Bu durumda ayet, "Bana ibadet edin ki size sevap ve mükâfat vereyim." demek olur.

b) Dua, istemek ve niyazda bulunmak demektir. Bu durumda ise ayet, "Benden isteyin ki size vereyim." manasına gelir. Bu demektir ki dua ile ibadet arasında sıkı bir münasebet vardır, biri diğerinden ayrılmaz. Zira Kur'an-ı Kerim'de yirmi yerde geçen dua, Rasûl-i Ekrem'in dilinde bir yandan ibadetin özü[57] diye nitelendirilirken diğer yandan da ibadet duanın kabul şartı olarak görülür.

Dua, kulun Allah (c.c) ile olağanüstü bir ortamda gerçekleştirdiği bir tür konuşma şeklidir. Gerçekten istek ve ihtiyaçlarını Allah'a (c.c) arz eden, ona dua eden bir kul, bütünüyle Allah'a (c.c) yönelir ve bütün ümidini ona bağlar. Günlük hayatın akışı içinde, kadın-erkek, genç-yaşlı her Müslüman için dua, vazgeçilmez bir ibadettir. Allah'a (c.c) kulluğun omurgasını oluşturan dua, aynı zamanda ruhi yönden insanı rahatlatan ve sağlığa kavuşturan bir nevi tedavi (terapi) yöntemidir. Dua, inanmış bir kalp için önemli bir ibadettir.

BİLGİ KUTUSU

Hilm; aceleci olmayıp sakin bir tabiata sahip olmak, yumuşak huyluluk, kızgınlık anında bile nefse hâkim olmak, bir işin sonunu düşünerek karar vermek anlamında bir terimdir. Mahviyet kelimesi de alçakgönüllülük, kibirden ve gururdan uzak olma anlamında kullanılır.

TARTIŞALIM

"(Rasûlüm) de ki: Duanız (kulluğunuz ve yalvarmanız) olmazsa Rabbim size ne diye değer versin?..."

(Furkân suresi, 77. ayet)

Bu ayeti sınıfta değerlendirip duanın Allah (c.c) katındaki değerini tartışınız.

Müslümanların birbirleri için dua etmeleri ve yaş farkı gözetmeksizin birbirlerinden, özellikle faziletli olduklarına inandıkları şahsiyetlerden dua istemeleri tavsiye edilir. Dua, yüz yüze veya gıyaben hayatta olanlar için yapılabildiği gibi gelmiş geçmiş müminler için de yapılır. Nitekim **"Onlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla, iman edenlere karşı kalplerimizde hiçbir kin bırakma. Rabbimiz, şüphesiz sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin."**[58] ayetinde, sahabe nesli için dua eden, onları hayır ve rahmetle anan müminler övülür.

Zikirle ilgili ikinci hadisin başka bir tariki şöyledir: *"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile Allah'ın anılmadığı evin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir."*[59] Her iki hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v), zikirle arınıp parlayan aydınlık bir gönlü, damarında kan dolaşan zinde ve sağlıklı vücuda benzetir. Allah'ı (c.c) zikretmediği için paslanan ve gaflet çöken karanlık bir kalbi de ölü bedene benzetir.

57 Tirmizî, Deavât, 1.
58 Haşr suresi, 10. ayet.
59 Müslim, Müsâfirîn, 211.

Gaflet ve unutmanın zıddı olan "zikir", anmak ve hatırlamak manasına gelir. Zikir, kalbin hayatıdır. Gam ve kederin yerini huzur ve sükûnetin alması ancak zikirle mümkündür. **"Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulur."**[60] ayeti, bu konuyu açıklar. Şu ayette vurgulanan zikir de insana güven duygusu ve yüksek moral gücü kazandırır: **"Bir kısım insanlar, müminlere 'Düşmanlarınız size karşı ordu hazırladılar, aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha artırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir (حَسْبُنَا اللّٰهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ).' dediler."**[61] Ayrıca yüce Kur'an, Allah'a (c.c) yönelen ve gerçeğe ulaşan mutlu kimseleri şöyle niteler: **"Bunlar, iman edenler ve Allah'ı zikrederek gönülleri huzura kavuşanlardır. Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur."**[62]

Rasûlullah'ın (s.a.v) selam verip namazdan çıkınca üç defa istiğfâr ettikten sonra:

"اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ"

(Allah'ım selam sensin. Selamet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allah'ım, sen hayır ve bereketi çok olansın.) dediği de meşhurdur. Bu hadisin ravilerinden biri olan Evzâî'ye, "İstiğfar nasıl yapılır?" diye sorulunca "Estağfirullah, estağfirullah , estağfirullah demektir." diye cevap verirdi.[63]

Esasen zikir, çerçeve itibariyle geniş bir kavramdır. Namaz başlı başına bir zikirdir. Cuma namazı ve hutbesi bir zikirdir. Kur'an-ı Kerim'i okumak ve onun mesajlarını alıp uygulamak, en faziletli zikirdir. Dinî meseleleri öğrenmek, müzakere etmek ve bunun eğitimini yapmak bir zikirdir. Aynı şekilde, *"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız da oraları kabirlere çevirmeyiniz."* ve *"Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz. Şüphesiz şeytan, içinde Bakara suresi okunan evden kaçar."* hadisleri hayata geçirilerek evler kabir olmaktan kurtarılmalı; ilim, zikir ve tesbihata devam ederek, Kur'an okuyarak, namaz kılıp dua ederek oralar feyiz ve bereket mekânlarına dönüştürülmelidir. Bu konuda ömür boyu unutulmaması gereken hadisi

OKUYALIM-DEĞERLENDİRELİM

Peygamber Efendimiz (s.a.v), müminlerin birbirlerine dua etmelerini tavsiye ve teşvik ederken birbirlerine beddua etmelerinden sakındırmış ve şöyle buyurmuştur: *"Mümine lanet etmek, onu öldürmek gibidir."*

(Buhârî, Edeb, 44)

Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) sadece müşriklere beddua ettiği bilinmektedir. Mesela Ahzâb Günü'nde Hendek Savaşı'nda müşrikler hakkında Allah'tan (c.c) şu niyazda bulunur: *"Ey kitabı indiren ve hesabı süratli olan Allah'ım, (İslam'a karşı toplanan) hizipleri dağıt ve hezimete uğrat. Allah'ım onları dağıt ve onları sars!* (اللّٰهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اللّٰهُمَّ اهْزِمْ الْأَحْزَابَ اللّٰهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ)"

(Buhârî, Cihad, 98; Müslim, Cihad, 156)

60 Ra'd suresi, 28. ayet.
61 Âl-i İmrân suresi, 173. ayet.
62 Ra'd suresi, 28. ayet.
63 Müslim, Mesâcid, 135; Ebû Dâvûd, Vitir, 25; Tirmizî, Salât, 108; Nesâî, Sehv, 81-82; İbn Mâce, İkâme, 32.

şeriflerden birisi şudur: *"Biriniz uyuduğu zaman şeytan onun ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere, "Gecen uzun olsun, yat, uyu!" diye eliyle vurur. Şayet o kimse uyanarak Allah'ı anarsa düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılarsa şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar."*[64]

Üçüncü hadiste geçen yetmiş ve yüz rakamları kesretten kinaye olup çok tevbe ve istiğfar edilmesi gerektiğini belirtmek içindir. Nitekim başka bir hadisinde Rasûl-i Ekrem (s.a.v) şöyle buyurur: *"Ey insanlar! Allah'a tevbe edin (ve ondan af dileyiniz). Zira ben günde yüz defa ona tevbe ederim."*[65] İsmet sahibi olmasına rağmen bu denli tevbe ve istiğfarda bulunan Rasûl-i Ekrem (s.a.v), aslında bu hâliyle ümmetine bir örnek olarak yapılması gerekenleri öğretmiş olmaktadır.

YAZALIM

İsmet: Kötülük ve günahlardan korunmuş olmak demektir. Peygamberler, birer insan olarak günah işleme meyline sahip oldukları hâlde Allah (c.c) tarafından büyük günah işlemeleri engellenmiştir. İsmet sıfatı, peygamberlerde bulunması vacip (zorunlu) beş özellikten biridir. Diğer özellikleri de siz yazınız.

....	....
....	....
....	....
....	....

Yüce Rabbimiz, tevbe ve istiğfar hakkında şöyle buyurur:

"Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten günahları, Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki? Onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler. İşte onların yaptıklarının karşılığı Rableri tarafından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada temelli kalacaklardır. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!"[66] "...Ey müminler! Hepiniz Allah'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz."[67]

"Rabbinizden sizi bağışlamasını isteyiniz, sonra ona tevbe ediniz..."[68] "Ey iman edenler! Allah'a samimiyetle (tevbe-i nasûh) tevbe edin!..."[69] "...Doğrusu ben tevbeleri kabul eden, rahmeti bol olanım."[70] ve **"...Günahlarına tevbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır."[71]**

64 Buhârî, Teheccüd, 12, Bed'ü'l-halk, 11; Müslim, Müsâfirîn, 207; Ebû Dâvûd, Tatavvu, 18; İbn Mâce, İkâmet, 174.
65 Müslim, Zikir, 42, Ebû Dâvûd, Vitir, 26; İbn Mâce, Edeb, 57.
66 Âl-i İmrân suresi, 135-136. ayetler.
67 Nûr suresi, 31. ayet.
68 Hûd suresi, 3. ayet.
69 Tahrîm suresi, 8. ayet.
70 Bakara suresi, 160. ayet.
71 Hucurât suresi, 11. ayet.

Demek oluyor ki tevbe kapısı mütemadiyen açıktır. Günahlardan arınmanın tek yolu tevbe ve istiğfardır. Kulun yapması gereken şey, haddini bilip kusur ve hatalarını en aza indirmesidir. Ancak işlenen günahtan tevbe etmenin üç şartı vardır: Günahı terk etmek, yaptığına pişman olmak ve tekrar yapmamaya karar vermek. Bu üç şarttan birinin eksik olması hâlinde tevbe edilmiş olunmaz. Ayrıca işlenen günahta kul hakkı olması durumunda tevbenin bir şartı daha vardır: Maddi veya manevi, mahiyeti ne ise onun hak sahibine ödenmesi veya sahibi tarafından bağışlanması gerekir. Tevbe ve istiğfar ancak ihlasla, ihlas da ancak salah (Allah'ın razı olduğu davranışların yapılması) ile mümkündür. Bu hususta Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) bir uyarısı şöyledir: "Adam uzun yolculuklar yapmış, saçları dağılmış ve üstü başı toz toprak olduğu hâlde 'Ya Rab, Ya Rab!' diyerek ellerini kaldırır ve semaya açar. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve haramla beslenmiştir. Böyle bir adamın duası nasıl kabul olunur?" [72] Aksi hâlde yapılan tevbe ve istiğfarın, yeni bir tevbe ve istiğfara ihtiyaç duyacağı aşikârdır.

"Güneş batıdan doğmadan önce kim tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder."[73] ve *"Allah, kulunun tevbesini can boğaza gelmedikçe kabul eder."*[74] hadisleriyle tevbeye teşvik eden Rasûlullah (s.a.v), konu hakkında şu önemli uyarıda bulunur: *"Şüphesiz mümin günah işlediği zaman kalbinde siyah bir leke meydana gelir. Şayet tevbe eder, kendini o günahtan çekip çıkarır ve istiğfar (Allah'tan af ve mağfiret talep) ederse kalbi cilalanır, parlar. Eğer mümin günahı artırırsa kalbindeki siyah leke (o nisbette) çoğalır. İşte Allah Teâlâ'nın, **'Hayır! Doğrusu şudur ki yapıp ettikleri kalplerini kaplayıp karartmıştır.'**[75] ayetinde zikrettiği rân budur."*[76]

BİLGİ KUTUSU

Esma-i hüsnadan birisi olan Tevvâb, Allah'ın (c.c) tevbeleri kabul ettiği ve kullarını tevbeye sevkettiği anlamına gelir.

ARAŞTIRALIM

Nasr suresini ve mealini okuyarak surede geçen tesbih, hamd ve istiğfar kavramlarını araştırınız.

Bu ayet ve hadislerden sonra işaret edilmelidir ki imanın merkezi olan kalp, işlenen her günahla bir yara alır. Bu yaraların tevbe ve istiğfar ile tedavi edilmemesi hâlinde kalp katılaşır ve ölür.

Zaman itibariyle özellikle seher vakti seçilerek iki rekat namaz kılınmalı, her şeyi görüp gözeten Allah'a yönelerek samimi duygu ve gözyaşıyla tevbe ve istiğfar edilmelidir. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v), abdest alır almaz Kelime-i Şehadet getirdikten sonra "اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ" (Allahım, beni çok tevbe edenlerden ve iyi temizlenenlerden eyle.) diye duada bulunması ve yaşadığı bir önceki manevi hâline ve neşvesine bakarak içinde bulunduğu ana işaret edip *"Bazen kalbimin bulutlandığı (perdelendiği) olur. Ama ben Allah'a günde yüz defa istiğfar ediyorum."*[77] demesi, ders çıkarılması gereken bir öğüttür.

Ayrıca bilerek veya bilmeyerek mecliste konuşulan malayani şeylerin bağışlanması için en faziletli zikirler arasında geçen "سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ اِلَيْكَ (Allahım! Seni her türlü noksan sıfattan tenzih ve hamdinle tesbih ederim. Senden başka bir ilah olmadığını kesinlikle belirtirim. Senden bağışlanmamı diler ve sana tevbe ederim)"[78] sözleriyle tesbih, tevbe ve istiğfarda bulunmalıdır.

72 Müslim, Zekât, 65; Tirmizî, Tefsîr, 36; Dârimi, Rikâk, 9; Ahmed b. Hanbel, II, 328.
73 Müslim, Zikir 43.
74 Tirmizî, Deavât, 98; İbn Mâce, Zühd, 30; Muvatta', Hudûd, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 132.
75 Mutaffifîn suresi, 14. ayet.
76 Tirmizî, Tefsîr (sûre 83), İbn Mâce, Zühd, 29.
77 Müslim, Zikir, 41; Ebû Dâvûd, Vitir, 26.
78 Tirmizî, Deavât, 39.

DUA ÖRNEKLERİ

a) Seyyidü'l-istiğfar

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَيِّدُ الاِسْتِغْفَارِ أَنْ تَقُولَ؛ ''اللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ'' قَالَ ''وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ .''

Şeddâd b. Evs'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İstiğfarın en üstünü kulun şöyle demesidir: Allahım! Sen benim Rabbimsin. İbadete layık senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur."*

Rasûlullah (s.a.v) sözüne şöyle devam etti: *"Her kim, bu seyyidü'l-istiğfarı sevabına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse cennetlik olur. Yine her kim, sevabına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse cennetlik olur."*[79]

BİLGİ KUTUSU

DUA ADABI

-Allah'a (c.c) hamd ve Rasûlullah'a (s.a.v) salat ve selam ederek başlamak

-İsteyeceklerimizi sadece Allah'tan (c.c) istemek

- Dua ederken elleri semaya doğru açmak

-Kendisi, ailesi, malları vs. aleyhine dua etmekten kaçınmak

-Duada ısrarcı olmak, gerçekleşmedi diye vazgeçmemek

b) İstihare duası

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا الاِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا كَالسُّورَةِ مِنَ الْقُرْآنِ '' إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللّٰهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي

79 Buhârî, Deavât, 2, 16; Ebû Dâvûd, Edeb, 100-101; Tirmizî, Deavât, 15; Nesâî, İstiâze 57. Tecrîd-i Sarîh mütercimi ve şarihi merhum Kâmil Miras, Anadolu'daki büyük camilerde, perşembe günleri ikindi namazından sonra, seyyidü'l-istiğfâr duasının imam ve cemaat tarafından beraberce okunmasını "Ne güzel âdet idi." diye yad eder.

فَاقْدُرْهُ لِي وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ."

Câbir b. Abdillah (r.a) diyor ki: Rasûlullah (s.a.v) Kur'an suresi gibi, bize işlerimizin tamamında istihareyi öğretir ve şöyle buyururdu:

ARAŞTIRALIM

İstiharenin anlamını ve nasıl yapıldığını araştırarak sınıf içinde konuşunuz.

"Biriniz bir iş yapmak istediğinde farz dışında (nafile olarak) iki rekat namaz kılsın ve arkasından şöyle desin: "Allah'ım, senin ilminle senden hayırlısını diliyorum. Senin kudretinle senden güç ve takat istiyorum. Senin büyük lütuf ve kereminden istiyorum. Şüphesiz sen güçlüsün, benimse gücüm yetmez. Sen bilirsin, ben bilmem. Sensin bilinmezleri bilen. Allah'ım, şayet şu iş dinim için, hayatım ve işimin akıbeti (dünyam ve ahiretim) için hayırlı ise onu bana nasip et. Şayet şu iş dinim için, hayatım ve işimin akıbeti için kötü ise onu benden, beni de ondan uzak eyle. Hayır nerede ise onu bana nasip et, sonra beni ondan hoşnut ve memnun kıl." Peygamber (s.a.v) sözüne devamla, *"Bu esnada kişi isteğini ve ihtiyacını zikreder."* dedi.[80]

c) Evden çıkarken yapılacak dua

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ : " بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ ".

Ümmü Seleme'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) evinden çıktığında şöyle derdi: *"Allah'ın adıyla Allah'a dayandım. Allah'ım, dalalete düşmekten veya dalalete düşürülmekten, ayağımın kaymasından veya kaydırılmasından, zulüm yapmaktan veya zulme uğramaktan, bilgisizce davranmaktan veya bilgisizce kaba muamele görmekten sana sığınırım."*[81]

d) Vasıtaya binerken okunacak dua

أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّ عَلِيًّا الْأَزْدِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَلَّمَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ خَارِجًا إِلَى سَفَرٍ كَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ : " سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ اللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ اللّٰهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ

80 Buhârî, Teheccüd, 25, Deavât, 48, Tevhîd, 10.
81 Ebû Dâvud, Edeb, 112; Tirmizî, Deavât, 35; İbn Mâce, Duâ, 18; Ahmed b. Hanbel, VI, 306; Nesâî, İstiâze, 30.

فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ" آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ."

Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v) yolculuk yapmak üzere binitine bindiğinde üç defa tekbir getirdikten sonra şöyle dua ederdi:

"Bu biniti bizim hizmetimize veren Allah ne yücedir. (Onun lütfu olmasaydı) biz bunu elde edemez ve buna güç yetiremezdik. Mutlaka biz ona döneceğiz. Allah'ım, bu yolculuğumuzda senden iyilik, takva ve razı olacağın amel diliyoruz. Allahım, bu yolculuğumuzu bize kolay kıl ve onun mesafesini bize yakın eyle. Allahım, yolculukta sahip ve aile efradı hususunda vekil sensin. Allahım, yolculuğun meşakkatinden, manzaranın (şartların) kötüye gitmesinden, mal ve aile efradı hususunda kötü akıbet ve üzücü gelişmeden sana sığınırım."

"Bu bineği bizim hizmetimize veren Allah'ı tespih ederiz. Öyle olmasaydı biz ona güç yetiremezdik. Biz elbette Rabbimize dönmekteyiz."

(Zuhruf suresi,13-14. ayetler.)

Rasûlullah (s.a.v) yolculuktan dönerken şu ilavelerle yine aynı duada bulunurdu: *"Evlerimize dönüyoruz, günah ve hatalarımızdan tevbe ediyoruz, Allah'a ibadet ediyoruz ve O'na hamd ü senada bulunuyoruz."*[82]

e) Yemek duası

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ :" الْحَمْدُ لِلهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلاَ مُوَدَّعٍ وَلاَ مُسْتَغْنًى عَنْهُ رَبَّنَا ."

Ebû Ümâme'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) sofrasını kaldırdığında şöyle derdi: *"Çok, hoş ve bereketli hamd, Allah'a mahsustur; hiçbir zaman yetmeyen, terk edilmeyen ve yeterli görülmeyen hamd (sanadır) Rabbimiz."*[83]

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ وَقَالَ مَرَّةً إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ :" الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْوَانَا غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلاَ مَكْفُورٍ."

Ebû Ümâme'nin (r.a) diğer bir rivayetindeki dua şöyledir: *"Her türlü nimeti vererek bize yeten ve bizi suya kandıran Allah'a hiçbir zaman yetmeyecek ve nankörlük edilmeyecek şekilde hamd olsun."*

82 Müslim, Hac, 425.
83 Buhârî, Et'ıme, 54.

f) Ezan duası

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِى حَمْزَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ ”مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ.“

Buhârî'nin, Ali b. Ayyâş-Şuayb b. Ebû Hamza-Muhammed b. el-Münkedir-Câbir b. Abdullah'tan aktardığına göre Allah'ın Resulü buyurdular ki: *"Kim ezanı işittiği zaman: 'Ey kusursuz çağrının ve kılınacak namazın sahibi olan Allah'ım, Muhammed aleyhisselâm'ın (bizlere) aracı olmasını ve üstünlükler ihsan et. Bir de onu kendisine vadettiğin Makâm-ı Mahmûd'a (övgülere layık yere) ulaştır.' derse kıyamet gününde benim şefaatime kavuşur."*[84]

g) Cenaze duası

وَحَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِىُّ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ كِلاَهُمَا عَنْ عِيسَى بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِى حَمْزَةَ الْحِمْصِىِّ ح وَحَدَّثَنِى أَبُو الطَّاهِرِ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِىُّ - وَاللَّفْظُ لأَبِى الطَّاهِرِ - قَالاَ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِى عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ أَبِى حَمْزَةَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِىِّ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِىَّ صلى الله عليه وسلم وَصَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ يَقُولُ ”اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلْجٍ وَبَرَدٍ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلاً خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ.“

Bize Nasru'bnü Alîyy El - Cehdamî Üe İshâk b. İbrahim ikisi birden İsâ b. Yûnus'dan, o da Ebû Hamzete'l - Hımsî'den naklen rivayette bulundular. H. Bana Ebû't - Tâhir ile Hârûnu'bnü Saîd £1 - Eyli dahi rivayet ettiler. Lâfız Ebü Tahinindir. Dediler ki: Bize İbni Vehb rivayet etti. (Dedi ki): Bana Amr b. Haris, Ebû Hamzete'bnü Süleym'den, o da Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nufeyr'den, o da babasından, o da Avf b. Mâlik-i Eşçai'den naklen haber verdi. Avf şöyle demişti. Ben, Peygamber'i (s.a.v) bir cenazenin namazını kılarken dinledim. Şöyle diyordu; *"Allah'ım! Buna mağfiret buyur, buna rahmet eyle, bunu affet ve kendisine afiyet ver. Vardığı yerde ona ikramda bulun, yerini genişlet, kendisini süt, kar ve dolu ile yıka ve beyaz elbisenin kirden paklandığı gibi günahlardan pakla. Buna dünyadaki yurdunun yerine daha hayırlı bir yurt, ailesinin yerine daha hayırlı bir aile, zevcesinin yerine daha hayırlı bir zevce ihsan eyle. Bunu kabrin fitnesinden ve cehennem azabından koru."*[85]

84 Buhârî, Ezan, 8.
85 Müslim, Cenaiz, 86.

h) Tuvalete girerken ve çıkarken okunan dua

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْخَلاَءَ قَالَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ."

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) helaya girmek istediğinde şöyle derdi: *"Allahım, tüm pisliklerden sana sığınırım."*[86]

Rasûlullah (s.a.v) heladan çıkarken ise şöyle dua ederdi:

" اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلَّذِي اَذْهَبَ عَنِّي مَا يُؤْذِينِي وَ اَمْسَكَ عَلَيَّ مَا يَنْفَعُنِي . "

"Senin mağfiretini isterim. Eziyet ve zarar veren şeyleri benden gideren, bana sağlık ve afiyet veren Allah'a hamdolsun."

ı) Uykudan önce ve sonra okunan dua

عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ: " اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا" وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ: " الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ."

Huzeyfe'nin (r.a) dediğine göre: Rasûlullah (s.a.v) gece yatağına vardığında elini yanağının altına koyar ve şöyle derdi: *"Allahım, senin adınla ölür ve senin adınla hayat bulurum."*

Uykudan uyandığında ise şöyle derdi: *"Bizim ruhumuzu aldıktan sonra bize hayat veren Allah'a hamdolsun. Dirildikten sonra onun huzurunda toplanılacaktır."*[87]

8. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ABDULLAH B. ÖMER (R.A)

Nübüvvetin üçüncü yılında dünyaya gelen Abdullah (r.a), Hz. Ömer'in (r.a) oğludur. Müminlerin annesi Hz. Hafsa'nın (r.a) öz kardeşi ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) kayınbiraderidir. Abdullah on üç yaşında iken Uhud Savaşı'na iştirak etmek istemiş fakat Peygamberimiz (s.a.v) çok genç olduğunu söyleyerek izin vermemişti. Bedir Savaşı'na da aynı sebeple kabul edilmemişti. Ancak on beş yaşına girince Hendek Savaşı'na katılmıştı.

DEĞERLENDİRELİM

Sünnet, Rasûlullah Efendimizin (s.a.v) yaşam tarzı olduğundan ondan günlük hayatla ilgili bu kadar çok rivayetin gelmesi de şaşırtıcı değildir. Bu konuyu sınıf içinde değerlendiriniz.

Abdullah b. Ömer (r.a) artık bundan sonra dinin bekası, Müslümanların selameti ve tüm dünyanın huzuru için yapılan bütün cihat ve fetih hareketlerine katılmıştır. Sırasıyla Hayber'in ve Mekke'nin fetihlerine, Huneyn Gazvesi'ne, Suriye ve Irak fetihlerine, Yermük ve Nihâvend Savaşlarına, Mısır'ın fethine ve 669 yılında Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin de bulunduğu İstanbul Seferine iştirak etmiştir.

86 Buhârî, Vudû, 9; Müslim, Hayız, 122.
87 Buhârî, Deavât, 7, 8, 16.

Abdullah b. Ömer'in (r.a), yaşadığı coğrafyada gelişen siyasi ve sosyal hadiseler karşısında temkinli ve ihtiyatlı hareket ettiği ancak muhaliflerine karşı Hz. Ali'nin (r.a) safında savaşmadığı için hayatının son döneminde pişmanlık duyduğu belirtilir.

Abdullah b. Ömer'e (r.a) hilafet, Hz. Ali (r.a) döneminde valilik ve Hz. Osman (r.a) döneminde kadılık için teklifler gelmiş fakat ısrarlara rağmen kadılığı kabul etmemişti. Dini ilgilendiren konularda ihmal ve hatalara göz yummaz, kim olursa olsun uyarmaktan ve doğruyu söylemekten çekinmezdi. Mesela bir hutbede Abdulah b. Zübeyr'i (r.a) Kur'an-ı Kerim'i tahrif etmekle suçlayan Haccâc'a: "Yalan söylüyorsun, bunu ne o yapardı ne de böyle bir şey yapmaya senin gücün yeter!" diye çıkışmış ve onu insaflı olmaya davet etmişti. Aynı şekilde o, uzun konuşmasıyla ikindi namazını geciktiren Haccâc'ı "Güneş seni beklemez!" diye uyarmıştı.

BİLGİ KUTUSU

Abdullah b. Ömer (r.a) ile beraber fıkıhta ismi öne çıkan diğer sahabiler şunlardır: Hz. Ömer (r.a), Hz. Ali (r.a), Hz. Âişe (r.a), Abdullah b. Mes'ûd (r.a), Abdullah b. Abbas (r.a), Zeyd b. Sâbit (r.a).

BİLGİ KUTUSU

Abdullah b. Ömer (r.a), fıkıh ilminde Rasulullah'ın (s.a.v) hadislerine ve sahabe fetvalarına önem veren Hicaz ekolünün öncülerindendir.

Abdullah b. Ömer (r.a), Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) kayınbiraderi olması sebebiyle küçüklüğünden itibaren onun yakın çevresinde bulunmuş ve birçok sahabenin vâkıf olamadığı söz ve davranışları nakletme imkânı bulmuştur. Hadisleri orijinal lafızlarıyla rivayet hususunda son derece titiz olan Abdullah b. Ömer (r.a), 2630 hadis ile müksirun diye bilinen ve en çok hadis rivayet eden yedi sahabeden ikincisi olmuştur. Ayrıca en çok fetva veren yedi sahabeden biri olması da onun dirayetini gösterir.

Hayat tarzı ve sosyal münasebetleri itibariyle de Abdullah b. Ömer (r.a), ashab-ı kiram arasında özel bir yere sahiptir. Gördüğü bir rüyayı, ablası Hafsa (r.a) vasıtasıyla Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) tabir ettirmiş ve Peygamberimiz (s.a.v) onun hakkında "Abdullah ne iyi adamdır, bir de (biraz da) gece namazı kılsaydı!" buyurmuştu.[88] Bunun üzerine Abdullah o günden itibaren gece (teheccüt) namazına daha çok özen göstermişti.

O, Rasûlullah'ın (s.a.v) "Selamı aranızda yayın ki birbirinizi sevesiniz!" tavsiyesini yerine getirme hususunda oldukça titiz davranır hatta bu yüzden bazen sadece Müslümanlarla selamlaşmak için çarşıya çıkar, büyük küçük ayırt etmeden herkese selam verir ve onlara güler yüzle mukabele ederdi.

İbadet hayatı ve Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) duygu yüklü teslimiyetiyle tanınan, cesur, cömert, soğukkanlı ve yumuşak bir mizaca sahip olan Abdullah b. Ömer (r.a) orta boylu, iri yapılı ve esmer tenliydi. Hayırlı ve bereketli ömrünü 85 yaşında tamamlayarak 73 yılında Mekke-i Mükerreme'de vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

88 Buhârî, Teheccüd, 2.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A.Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1) Hükmi ve manevi temizlik ile ne kastedilmektedir? Yazınız.

....

....

2) Cuma namazının önemi nedir? Açıklayınız.

....

....

3) İnfak kavramının anlamını ve önemini açıklayınız.

....

....

4) Umrenin hacdan farkı nedir? Açıklayınız.

....

....

5) Oruç ibadetinin sosyal faydaları neler olabilir? Açıklayınız.

....

....

B.Boşlukları aşağıdaki ifadelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(vacip, sünnet, zekât, hac, namaz, teheccüd, telbiye, hilm)

1) Cuma namazı için gusül almak .... tir.

2) .... imandan sonraki en faziletli ibadettir.

3) Gece kılınan ve fazileti çok olan namaz ....tür.

4) .... duası ihramlı iken en çok okunan dualardan biridir.

5) Yumuşak huylu olmak anlamındaki özellik ....dir.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğruların başına (D), yanlışların başına (Y) yazınız.

(.........) İmandan sonra en faziletli ibadet namazdır.

(.........) Ağız temizliği sadece misvakla yapılabilir.

(.........) Kadınlar, cuma namazı kılmasalar da öğle namazı kılmaları gerekir.

(.........) Gelir dağılımındaki dengesizlik, zekâtla önlenir.

(.........) Maddi durumları uygun olan insanların haccetmeleri farzdır.

(.........) Rasûlullah (s.a.v), müminleri birbirlerine bela ve lanet okumaktan menetmiştir.

5. ÜNİTE

AHLAKLA İLGİLİ HADİSLER

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1) Edep ve hayâ kavramlarının hangi anlamlara geldiğini araştırınız.

2) Gıybet ve iftira kavramlarının farkını araştırınız.

3) İnsanın kendini beğenmesi ile arasındaki ilişkiyi araştırınız.

4) Enes b. Mâlik'in (r.a) hadis ilmindeki yerini araştırınız.

1. İYİLİK-DOĞRULUK

1- عَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ الأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالإِثْمِ فَقَالَ: "اَلْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِى نَفْسِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ"

Nevvâs İbn Sem'ân el-Ensârî (r.a) şöyle dedi: Rasûlullah'a (s.a.v) iyilik ve kötülüğün ne olduğunu sordum. Buyurdu ki: *"İyilik güzel ahlaktır. Günah ise kalbini tırmalayıp duran, sıkıntı oluşturan ve insanların farkına varmasını istemediğin şeydir."*[1]

2- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صِدِّيقًا وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّابًا."

Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Şüphe yok ki doğruluk iyiliğe götürür, iyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyler, doğru konuşur, nihayet sıddık (dosdoğru adam) olur. Şüphe yok ki yalan, günah ve kötülüğe götürür; günah ve kötülük de cehenneme iletir. Kişi yalan söyler, yalan konuşur, nihayet Allah katında çok yalancı yazılır."*[2]

3 عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ" قُلْنَا لِمَنْ قَالَ : " لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ."

1 Müslim, Birr 14, 15; Tirmizî, Zühd, 52.
2 Buhârî, Edep, 69, Müslim Birr, 103.

Temim ed-Dârî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Din, samimiyettir."** (Ravi der ki:) "Biz, "Kime karşı?" diye sorduk. O da *"Allah'a, Kitabına, Rasûlüne, Müslümanların önderlerine (yöneticilerine) ve bütün Müslümanlara karşı."* diye cevap verdi."[3]

"Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır. Kim bir kötülük getirirse o kötülükleri işleyenler ancak yaptıkları kadar ceza görürler."

(Kasas suresi, 84. ayet.)

Açıklama

İyilik diye çevrilen kelime, birr kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Birr, hayrın her türlüsünü içine alan kapsamlı bir kelimedir. Zıddı ise günah (ism) ve kötülük (fücûr) diye verilir. Sıfat olarak iyi (berr) ve kötü (fâcir) kelimelerinin çoğul kalıbıyla geçtiği ayetlerden birisi şudur: **"Hiç şüphesiz iyiler (ebrâr) cennette olacaklar. Kötüler (füccâr) ise kesinlikle cehenneme gireceklerdir."[4]** İmam Buhârî, el-Edebü'l-Müfred adlı eserinde, Abdullah b. Ömer'den (r.a) şu bilgiyi nakleder: "Allah, cennete ehline iyiler (ebrâr) ismini verdi. Zira onlar anne babalarına ve çocuklarına iyi davrandılar; sevgi, saygı ve şefkat gösterdiler. Nitekim anne babanın senin üzerinde bir hakkı olduğu gibi evladının da senin üzerinde bir hakkı vardır.

(إِنَّمَا سَمَّاهُمُ اللّٰهُ أَبْرَارًا لِأَنَّهُمْ بَرُّوا الْآبَاءَ وَالْأَبْنَاءَ كَمَا أَنَّ لِوَالِدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا كَذَلِكَ لِوَلَدِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ)."

Kendisine güvenilen ve güven veren bir kişilik olarak mümin, nübüvvet öncesinde Muhammedü'l-Emîn diye tanınan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şu hadisinden yeterince ibret dersi çıkarmalı ve yalan günahıyla cehenneme atılmamalıdır. Bir gün Peygamberimize (s.a.v) soruldu: "Mümin korkak olur mu?" Peygamberimiz (s.a.v) cevap verdi: "Evet, olabilir." "Mümin cimri olur mu?" diye sorulunca Peygamberimiz (s.a.v): "Evet, olabilir." buyurdu. "Mümin yalancı olur mu?" denilince Peygamberimiz (s.a.v) "Hayır, asla olamaz." diye cevap verdi .[5]

Ayrıca *"Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse cennete giremez."*[6] buyuran Peygamberimiz (s.a.v), "Hangi Müslüman daha faziletlidir?" sorusuna "Elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmedikleri kimsedir." cevabını vermiştir .[7]

Hz. Ömer'in (r.a) şu uyarısı da aynı konuya vurgu yapar: "Öyle bir kişinin namazı ve orucu sizi aldatmasın ki o konuştuğunda yalan söyler ve kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder."

Özellikle Uhud ve Huneyn'de Rasûl-i Ekrem'i (s.a.v) koruyup gözeten cengâver sahabe Ebû Dücâne'nin (r.a) en çok sevdiği, beğendiği ve güvendiği iki amelî-ahlaki özelliği vardır. Bunlardan birincisi, kendini ilgilendirmeyen söze karışmamak; ikincisi ise kalbinde Müslümanlara karşı asla kötü bir duygu beslememektir.

3 Buhârî, İman, 42; Müslim, İman, 95.
4 İnfitâr suresi, 13-14. ayetler.
5 Muvatta, Kelâm, 19.
6 Müslim, İman, 73.
7 Buhârî, İman, 4; Müslim, İman, 64; Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 52.

LİSTELEYELİM

Tebeüttabiinin ileri gelenlerinden Abdullah İbnü'l-Mübârek de iyi ahlakı tarif ederken "güleryüzlü olmak, rahatsız eden unsurları ortadan kaldırmak ve iyiliği öngörmek" der.

Bu sebeple her Müslüman **"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse onu görür."**[8] ayetlerinin yüklediği sorumluluk duygusuyla hareket etmelidir. Ashabı kiramdan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (r.a) şu uyarısı, bu noktanın ciddiyetini gösterir: "Adam iyilik yapar, sonra ona güvenir ve küçük günahları unutur. Böylelikle o, kendisini günahlar kuşatmış bir vaziyette Allah'a kavuşur. Yine adam kötülük işler fakat (o günahın vebalini düşünerek) sürekli bir korku hisseder. Nihayet o güvenli bir şekilde Allah'a kavuşur."

Üçüncü hadiste geçen "nasihat" kelimesi daha önceki Türkçe çevirilerde "öğüt vermek, muhatabın iyiliğini istemek, vaaz, tavsiye ve ihtar etmek" olarak eksik veya yanlış anlaşılmış, kelimenin "doğru, dürüst, samimi ve içten davranmak, gönülden bağlanmak" şeklindeki asıl manası ihmal edilmiştir. Zira nush ve nasihat, sözün öze uygun olması, tutum ve davranışın samimi olması, nezih, ilkeli ve tutarlı duruş sergilenmesi demektir. Nitekim Mevlana Celaleddin Rumi, Mesnevi'de bu hadise şöyle değinir: "Peygamber, 'Din nasihattır.' dedi. Nasihat lügatte hıyanetin zıddıdır (zıdd-ı gulûl). Bu nasihat da dostlukta doğruluktan ibarettir. Doğru söylemez aldatırsan hainsin. Köpek postuna bürünmüşsün, köpeksin. Sana bu nasihatı muhabbetimizden veriyoruz. Sakın akıl ve insaftan ayrılma."

Bu itibarla söz konusu hadisin ilk cümlesi şöyle tercüme edilmelidir: "Din samimiyettir; dürüst, ilkeli ve tutarlı olmaktır." Bu hadis, "usulu's sünen" (sünnetlerin temelleri) veya "medarı İslam" diye tavsif edilip dinin özetini yapan ve omurgasını oluşturan beş hadis arasında yer alır. Diğer dört hadis ise şunlardır:

"Ameller niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kim elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa onun hicreti hicret ettiği şeye göre değerlenir."[9]

8 Zilzâl suresi, 7-8. ayetler.
9 Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1; Müslim, İmâret, 155; Ebû Dâvûd, Talâk, 11; Tirmizî, Fezâilü'l-Cihâd, 16; Nesâî, Tahâret, 60;

“...İyilikler, kötülükleri giderir...” (Hud suresi, 114. ayet.

“Helal apaçıktır, haram da apaçıktır. Fakat bu ikisinin arasında pek çok insanın bilmediği şüpheli şeyler vardır. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa dinini, şeref ve haysiyetini koruma altına almış olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse bunun durumu, yasak bölgeye düşebilecek şekilde koyun otlatan çoban gibidir. Şunu bilin ki her hükümdarın bir yasak bölgesi vardır. Allah'ın yeryüzündeki yasak bölgesi de haram kıldığı şeylerdir. Şunu iyi bilin ki vücutta bir et parçası vardır. Eğer o iyi olursa bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa bütün vücut bozulur. Bakın, bu et parçası kalptir.”[10]

BİLGİ KUTUSU

Vicdan; doğruyu yanlıştan ve iyiyi kötüden ayırabilme, iyilik yapınca mutlu olma, bir haksızlık yapınca pişmanlık duyma hissi veren manevi kabiliyettir.

“Kişinin malayani (kendisini ilgilendirmeyen) şeyleri terk etmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindendir.”[11]

“Sizden biriniz, kendisi için arzu edip sevdiği şeyi, kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.”[12]

LİSTELEYELİM

Vicdanın insan davranışları üzerindeki etkisini, insana neler yaptırabileceğini düşününüz. Bu konuya örnek verilebilecek davranışları sıralayınız.

Yalan söyleyen birinin daha sonra kendiliğinden söylediği yalanı itiraf etmesi	....
....	....
....	....
....	....

İbn Mâce, Zühd, 26.
10 Buhârî, İman, 39; Müslim, Müsâkât, 107; Ebû Dâvûd, Büyû, 3; Tirmizî, Büyû, 1; Nesâî, Büyû, 2, Kudât 11; İbn Mâce, Fiten, 14.
9 Muvatta', Husnü'l-huluk, 3; Tirmizî, Zühd, 11; İbn Mâce, Fiten, 12.
12 Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71-72; Tirmizî, Kıyâmet, 59; Nesâî, İman, 19, 33; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

2. EDEP

1- عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ”لَأَنْ يُؤَدِّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ.“

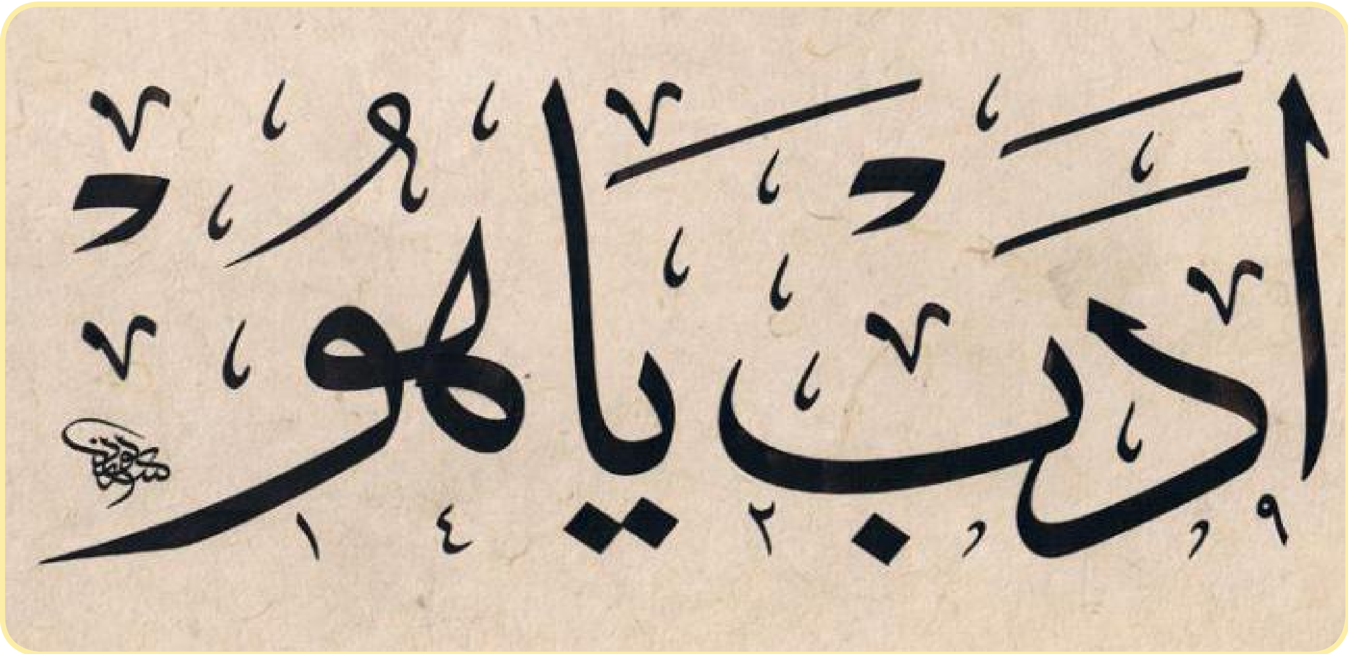
Câbir b. Semura'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kişinin evladını edepli yetiştirmesi, onun bir ölçek sadaka vermesinden daha hayırlıdır."*[13]

٢- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ”يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللّٰهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ.“

Peygamber'in (s.a.v) eşi Âişe'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Ey Âişe! Şüphesiz Allah refiktir, nezaketle muamele eder; rıfkı, nezaket ve ağırbaşlılığı sever. Sertlik ve daha başka şeylere vermediği sevabı yumuşaklığa verir."*[14]

٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :” لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ.“

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Asıl pehlivan, güreşte rakibini yenen değil, öfkelendiği zaman nefsine hâkim olan kimsedir."*[15]

13 Tirmizî, Birr, 33, Ahmed b. Hanbel, V, 96.
14 Müslim, Birr, 77; Ahmed b. Hanbel, I, 112.
15 Buhârî, Edeb, 102; Müslim, Birr, 106-108.

Açıklama

Edeple ilgili verilecek bilgiden önce ahlaka dair şu açıklamanın yapılmasında fayda vardır: Ahlak, "İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü" diye tanımlanır. İnsanın kendi iç dünyasından ve Allah (c.c) ile olan ilişkilerinden doğan davranışlar bireysel ahlak adını alırken insanın diğer insanlara ve varlıklara karşı yapmakla yükümlü ve sorumlu olduğu görevler toplumsal (sosyal) ahlak adını alır.

BİLGİ KUTUSU

Bireysel ve toplumsal ahlaka ilişkin hadisler, hadis kaynaklarının daha çok birr ve sıla (iyilik ve akraba ilişkilerini korumak), edeb/adab, fezâil, isti'zân, rikâk ve zühd bölümlerinde yer alır.

Yüce Kur'an'ın **"Elbette sen yüce bir ahlak üzeresin."**[16] diye müjdelediği Rasûl-i Ekrem (s.a.v), *"Ben iyi ahlakı tamamlamak için gönderildim."*[17] diyerek hedefini açıklar. Onun çizdiği yol haritasında ve biçimlendirdiği ahlak sisteminde bireysel ve toplumsal anlamda çözülmeyi önlemek ve gelişmeyi sağlamak gibi iki önemli hedef vardır. İslam ahlak sisteminin temelinde "Allah'ın emrine saygı, yaratıklarına şefkat" ilkesinin bulunduğu da bilinen bir husustur.

Çoğulu adap olan edep kelimesi ise şöyle tarif edilir: "İyi ahlakı (mekârimi ahlak) esas almak; söz, fiil ve davranış bakımından övgüye değer vasıfları hayata geçirmek."

(اَلْأَدَبُ الْأَخْذُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَاسْتِعْمَالُ مَا يُحْمَدُ قَوْلاً وَفِعْلاً)

Bu tarife göre yüce İslam dininin lüzumlu gördüğü, aklın ve örfün güzel saydığı söz ve davranışlar, edep kelimesinin çizdiği çerçeveye girer.

Dilimizde edep kelimesiyle birlikte eğitim anlamında kullanılan terbiye kelimesi ise düzeltmek, gözetmek, gelişmek, neşvünema bulmak ve nizama koymak manalarına gelir. Terim olarak terbiye, "bir şeyi kademeli olarak ideal noktaya ulaştırmak (اِبْلَاغُ الشَّيْئِ اِلَي كَمَالِهِ شَيْئاً فَشَيْئاً)" diye tarif edilir. Buna göre terbiye, çocuğun ruh ve karakter yapısını, ahlak ve davranışını yavaş yavaş olgunluk derecesine ulaştırma gayreti demektir. İbn Mâce'nin, Sünen'in edep başlığı altında *"Çocuklarınızla iyi ilişkiler kurun, onlara güzel edep ve terbiye kazandırın."*[18] hadisini zikretmesi bu açıdan dikkat çeker.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ali (r.a) **"...Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..."**
(Tahrîm suresi, 6. ayet.)
ayetini, "Kendinize ve aile efradınıza hayrı, iyiliği, edebi ve görgü kurallarını öğretiniz." diye yorumlamıştır.

Esasen edep, edebi olanlardan öğrenilebilir. İnsanla hayvan arasındaki fark, edeptir. Edebini kaybeden kimse, onu bir daha elde edemez. Namusunu kaybeden kimse hayâsız, edepsiz ve ahlaksız olarak anılır. Edep ve ahlaka aykırı hareket etmek, fert ve toplumu huzursuz ederek ruh sağlığını bozar. Özellikle güldürüp eğlendirmek için anlatılan edep dışı fıkra ve hikâyeler, aşırıya kaçan şakalar, yüz kızartıcı sözler

16 Kalem suresi, 4. ayet.
17 Muvatta', Husnü'l-Huluk, 8.
18 İbn Mâce, Edeb, 3.

ve yalan konuşmalar, insanın zihin ve gönül dünyasında olumsuz izler bırakır. Derler ki: "Latif olsa latife hoştur elbet, velakin hariç olmaya edepten." Ayrıca bu konuda şu nebevi uyarı unutulmamalıdır: *"Yazıklar olsun, topluluğu güldürmek için konuşup yalan söyleyen kimseye, yazıklar olsun, yazıklar olsun."*[19]

Buhârî'nin hocalarından Ali İbnü'l-Medînî diyor ki: "Çocuklara miras olarak edep ve terbiye bırakmak, onlara mal bırakmaktan daha hayırlıdır. Çünkü edep, çocuklara dost ve kardeş sevgisi, sosyal itibar ve servet kazandırır. Hem dünya hem de ahiret saadeti sağlar." Onun bu sözü, "Bir (anne ve) baba çocuğuna güzel edep ve iyi terbiyeden daha üstün bir değer bağışlamamıştır."[20] hadisini hatırlatır.

TARTIŞALIM

Arkadaş ilişkilerinizdeki sert ve kaba davranışlar ile anlayışlı ve yumuşak davranışların farklı etkilerini tartışınız.

Osmanlı âlimi Ebû Saîd Muhammed Hâdimî (ö. 1176/1762), Kur'an'ın nasıl okunması gerektiği meselesine getirdiği şu açıklamada edebin önemine işaret eder: "İbadet ve taatlere, bilhassa tedebbür (düşünerek), tertil (itina ederek) ve edeple Kur'an okumak gibi en faziletli olanına devam edin. Zira Kur'an'ı böyle okumak, Allah ile karşılıklı konuşmak gibidir."

İkinci hadiste geçen ve yumuşaklık, kolaylık ve nezaket anlamına gelen rıfk, istenen ve övülen temel ahlaki kavramlardan birisidir. Arkadaş, yoldaş ve yumuşak huylu manasına gelen refik, rıfk ile muamele eden Allah Teâlâ (c.c) için sıfat olarak kullanılır. Rıfkın zıddı olan şiddet, sertlik ve kabalık (unf) ise yerilen kötü bir haslettir. Yumuşaklık, tüm iyilik ve güzellik kapılarını açan anahtara benzer. Nitekim Endülüslü âlim Kâdî Iyâz, hadisin "Başka yollarla gerçekleştirilemeyen hedef ve idealler, ancak tatlılık ve anlayışlı yaklaşımlarla kolaylaşabilir ve elde edilebilir." manasına geldiğini söyler.

Mikdâm b. Şurayh'ın verdiği şu bilgi, hadisin daha iyi anlaşılmasını sağlar: Hz. Âişe (r.a) bir deveye binmişti. Devede bir hırçınlık ve şiddet vardı. Derken Hz. Âişe (r.a) onu ileri geri çekmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) ona *"Yumuşak davran! Çünkü yumuşaklık, bulunduğu şeyi güzelleştirir. Yumuşaklığın olmaması ise o şeyi çirkinleştirir."*[21] buyurdu.

Peygamberimiz buyuruyor ki,

اِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدَمَةِ الْأُولَي

"Sabır, musibetle karşılaştığın ilk andakidir."

(Buhârî, Cenâiz, 32)

Peygamberimiz (s.a.v), *"Yumuşaklıktan mahrum olan kimse bütün hayırdan mahrum olur."*[22] ve *"Ey Âişe! Yumuşak ol. Zira Allah, hane halkına hayır dilediği zaman onlara yumuşaklık bahşeder."*[23] buyurarak rıfkın, tüm iyilik ve güzellikleri içine aldığını da ifade eder.

19 Ebû Dâvud, Edeb, 80.
20 Hâkim, Müstedrek, IV, 292.
21 Müslim, Birr, 78; Ebû Dâvud, Cihâd, 1.
22 Müslim, Birr, 74,76; İbn Mâce, Edeb, 9; Ahmed b. Hanbel, IV, 362.
23 Ahmed b. Hanbel, VI, 71.

Ayrıca Allah Teâlâ'nın (c.c), Peygamber'e (s.a.v) **"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli ve sert tabiatlı olsaydın hiç şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi..."**[24] ve Hz. Musa (a.s.) ile Hz. Harun'a (a.s.) hitaben **"Firavun'a gidin. Çünkü o iyice azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır da düşünür veya korkar."**[25] buyurması, nezaket ve yumuşaklığın, insan eğitiminde başarı için vazgeçilmez bir nitelik olduğunu gösterir.

Üçüncü hadis, hangi şart ve ortamda olursa olsun ortaya çıkması muhtemel gerginlik ve kızgınlık karşısında aktif sabır gösterilmesi gerektiğini öğütler. Özellikle güç ve yiğitlik gösterisi peşinde olanları uyarıp gerçek kahramanlığa özendirir. Doğrusu yiğit, güreşte rakibini yenen değil öfkeye rağmen egosunu aşabilen ve kendini kontrol edebilen kararlı kimsedir.

3. GIYBET

1 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ'' قَالُوا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ ''ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ'' قِيلَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ ''إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ''.

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

– *Gıybet nedir, bilir misiniz?*

– Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler.

– *Gıybet, kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır.*

–Peki söylenen o şey eğer kardeşimde varsa ne dersiniz? Bunun üzerine Peygamber (s.a.v),

– *Eğer söylediğin onda varsa gıybet ettin, yoksa ona iftira ettin demektir,* buyurdu .[26]

BİLGİ KUTUSU

Gıybet, insan veya insanla ilgili şeyler hakkında olur. İnsanın bedeni, kıyafeti, konuşma şekli, evi, işi gibi pek çok konuda olabilir. Halk arasındaki "dedikodu" kelimesi gıybet ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

2- عَنْ هَمَّامٍ قَالَ كُنَّا مَعَ حُذَيْفَةَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَجُلًا يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ''لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ''.

Hemmâm diyor ki: Biz Huzeyfe ile beraber idik. Bir adamın Osman'a söz taşıdığı söylenince Huzeyfe, Peygamber'in (s.a.v) *"Koğuculuk yapan cennete giremez."*[27] diye buyurduğunu söyledi.

24 Al-i İmrân suresi, 159. ayet.
25 Tâhâ suresi, 43-44. ayetler.
26 Müslim, Birr, 70; Ebû Dâvûd, Edeb 35; Tirmizî, Birr, 23.
27 Buhârî, Edeb, 49, 50; Müslim, İman, 168-170; Ebû Dâvûd, Edeb, 33; Tirmizî, Birr, 79; Ahmed b. Hanbel, V, 382.

3- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَمَّا عُرِجَ بِى مَرَرْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ فَقُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِى أَعْرَاضِهِمْ".

Enes b. Mâlik'ten (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Miraca çıkarıldığımda ben bakırdan tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim de,*

– *Ey Cebrail! Bunlar kimlerdir?* diye sordum.

O ise

– *Bunlar, (gıybet etmek suretiyle) insanların etlerini yiyenler ve onların şeref, haysiyet ve namuslarına dil uzatanlardır, diye cevap verdi."*[28]

Açıklama

Bir kimsenin arkasından konuşup onu çekiştirmek demek olan gıybette belirleyici ölçü, söylenen sözün bizatihi kötü olup olmaması değildir. Konuşulup çekiştirilen kişinin bundan hoşlanıp hoşlanmamasıdır. Bir kimsenin, konuşulmasından hoşlanmadığı bir hâlini sözlü veya yazılı olarak gündeme getirip çekiştirmek, başkasına aktarmak, taklit veya karikatürize edip gülmek gıybet olur.

Şu ayette gıybet, ölmüş insanın etini yemekle bir tutularak etkili bir üslupla açıklanır: **"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakınınız çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayınız, birbirinizin gıybetini yapmayınız. Herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de sakınınız. Allah tevbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur."**[29] Bu ayette üç kötü alışkanlık yasaklanır: Tahminî veya yalan bilgi ve haberle insanları yargılamak (zan), gizlilikleri araştırmak (tecessüs) ve insanları gıyabında çekiştirmek (gıybet).

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıdaki hadisi sınıfta değerlendiriniz.

"Kulun kalbi dürüst olmadıkça imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz."

(Ahmed b. Hanbel, III, 198)

İkinci hadiste geçen koğuculuk (nemime veya nemmamcılık), iki kişinin tarafın arasını bozmak maksadıyla söz taşımak ve laf götürüp getirmek demektir. Gıybet ile koğuculuk birbirine benzemekle birlikte aralarında şu fark vardır: Gıybet, bir insanı gıyabında hoşlanmayacağı şekilde anmaktır. Koğuculuk ise bir insanın sözünü veya halini bir başkasına bozgunculuk yapmak niyetiyle "Falan senin hakkında şöyle şöyle diyor." diyerek taşımak demektir. Teknik imkân ve iletişim araçlarından yararlanarak insanların konuşmalarını gizlice dinleyip bunu bozgunculuk ve kışkırtmak maksadıyla veya şantaj malzemesi olarak kullanmak koğuculuğa girer.

ARAŞTIRALIM

Gıybet/dedikodu ile ilgili atasözü/vecize araştırınız.

Gıybette ise bozgunculuk yapmak niyeti aranmaz. Bu açıdan koğuculuk, gıybetten daha ağır bir günah sayılır. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"Olur olmaz yemin eden aşağılık, daima kusur**

28 Ebû Dâvûd, Edeb, 35.
29 Hucurât suresi, 12. ayet.

arayıp iğneleyen, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günahkâr, huysuz ve sert; bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselere serveti ve çocukları var diye sakın boyun eğme."[30]

Dilin edebi olan gıybet ve koğuculuktan korunma konusunda şu ayet ve hadisler üzerinde düşünüp vicdani bir muhasebe yapılmalıdır:

"Arkadan çekiştiren ve ayıp kusur arayan herkesin vay hâline!"[31] ve **"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, gönül ve bunların hepsi, yaptıklarından sorumludur."[32]**

"Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onun derecesini yüceltir. Yine bir kul, Allah'ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemin dibine atar."[33]

"Aleyhine olacak sözlerden dilini tut, evinde kalmayı yeğle, kendi günahın için pişmanlık duyarak gözyaşı dök!"[34]

"İnsanoğlunun işlediği kusur ve hataların ekseriyetidilindendir."[35]

DEĞERLENDİRELİM

"Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan."

Ziya Paşa'nın bu beytinde dikkat çektiği konuyu sınıfta konuşunuz.

"İnsan sabahlayınca bütün uzuvları dile başvurur ve şöyle der: Bizim haklarımızı korumakta Allah'dan kork, görev ve sorumluluğunu bil. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilip yoldan çıkarsan biz de sana uyar ve senin gibi oluruz."[36]

Demek oluyor ki göz, kulak, dil ve el iffetli olmadıkça bunların sahibinin afif (iffetli) olması mümkün değildir. Dilin iffetli olmaması hâlinde alay, tecessüs, gıybet, nemime gibi günahlar işlenir. Gıybet gibi bireysel ve toplumsal bir hastalığın sebebi dil ve ağız bozukluğudur. Ahiret hayatı dünyada iken hazırlanır. Bu ön hazırlıkta dilin olumlu veya olumsuz etkisi, sanıldığından daha fazladır. Ağızdan çıkan her sözün, vücudun diğer uzuvları üzerinde etkisi mutlaka görülür. Bazı küçük sözlerin, büyük felaketler için bir kıvılcım olması mümkündür. "Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı" mısraları veya "Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir." atasözü, bu gerçeğe vurgu yapar.

Şu hadis, çekiştirilen bir Müslüman'ın, gıybet edenler karşısında bir vefa ve kardeşlik borcu olarak gıyabında savunulması gerektiğini öğretir: "Kim, kardeşinin şeref ve haysiyetini onu gıybet edene karşı savunursa Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur."[37]

30 Kalem suresi, 10-14. ayetler.
31 Hümeze suresi, 1. ayet.
32 İsrâ suresi, 36. ayet.
33 Buhârî, Rikâk, 23; Tirmizî, Zühd, 10; İbn Mâce, Fiten, 12.
34 Tirmizî, Zühd, 61.
35 Taberânî ve Beyhakî'nin Abdullah b. Mes'ud'dan rivâyet ettikleri bu hadis için bk. Münâvî, Feydu'l-Kadîr, II, 101. Hadisin isnadı hasendir.
36 Tirmizî, Zühd, 61.
37 Tirmizî, Birr, 20.

Ayrıca Hz. Âişe (r.a) diyor ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Safiyye'nin şöyle şöyle oluşu sana yeter." dedim. Hadisin bir ravisi, Hz. Âişe'nin (r.a) bu sözüyle onun kısa boylu oluşunu ima ettiği söyler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), "Ey Âişe! Öyle bir söz söyledin ki eğer o söz denize karışsa idi onun suyunu bozardı." buyurdu. Âişe (r.a) dedi ki: "Ben bir başka gün de kendisine bir insanın durumunu hikâye etmiştim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), 'Bana şunlar ve şunlar verilse yine de bir insanı taklit edip anlatmayı istemem.' buyurdu ."[38]

Gıybeti mübah kılan bazı durum, şart ve sebepler bulunmaktadır. Mesela "Falan bana şöyle şöyle haksızlık etti." diyerek hakkını aramak, "Falan şu kötü işleri yapıyor, bundan alıkonulmalıdır." diye şikâyette bulunmak, alkol kullanmak, haraç kesmek, namus düşmanı olmak gibi açıkça günah işleyen fasık ve facir kimseleri dile getirip onların zarar ve kötülüklerinden haberdar etmek gıybet olmaz.

Yine "Falan şahıs güvenilir değildir." gibi hadis ravilerindeki kusurları konuşup onları tenkide tabi tutmak (cerh-ta'dîl) gıybet olmaz. Hatta bu, dinin kaynağını teşkil eden hadis ve sünnet mirasının sağlam bir şekilde korunması için yapılması gereken görev ve sorumluluk demektir. Nitekim ilk devir sufilerinden Horasanlı Ebû Türâb en-Nahşebî, hadis ravileri hakkında ileri geri konuşmanın gıybet olduğunu Ahmed b. Hanbel'e hatırlatır. Bunun üzerine o, yakın dostu Ebû Türâb en-Nahşebî'ye adeta oynayan taşların yerlerinin sağlamlaştırılması gerektiğine işaret ederek "Hayır, bu gıybet değil lakin bu samimiyetle hak ile batılı ayırt etme ve doğru ile yanlışı ayıklama faaliyetidir." diye cevap verir. Ayrıca güvenilirlik, dünürlük, ortaklık, komşuluk ve alım satım yapmak gibi durumlarda kendisine danışılan kişinin bildiği doğru ve gerçekleri gizlemeyip konuşması gerekir.

Gıybet ve koğuculuk günahından sonra ondan arınıp kurtulmak için Allah Teâlâ'dan (c.c) af ve mağfiret talebi yanında tevbe, pişmanlık, helalleşme ve özür beyanının da gerektiği unutulmamalıdır.

OKUYALIM-DEĞERLENDİRELİM

"Gıyabında konuşulması ve hakkında bilgi verilmesi caiz, hatta gerekli olan kimseler var mıdır?" diye düşünülebilir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) bazı münafıkları kastederek *"Falan ve falanın dinimizden bir şey bildiklerini sanmam, onların bir şey öğrenmediklerini çok iyi biliyorum."*

(Buhari, Edeb, 59)

Yukarıdaki hadisi gıybet açısından değerlendiriniz.

4. HASET-KİBİR

1 عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال: "لاَ تَبَاغَضُوا وَلاَ تَحَاسَدُوا وَلاَ تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللّٰهِ إِخْوَانًا وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّام."

ez-Zührî diyor ki: Enes b. Mâlik (r.a), Rasûlullah'ın (s.a.v) şöyle dediğini bana haber verdi: *"Birbirinize kin ve düşmanlık beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın*

38 Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Kıyâmet, 51.

kulları, kardeşler olun! Bir Müslüman'ın üç günden fazla kardeşine küs durması helal olmaz.''[39]

2 عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :"لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ" قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً قَالَ : "إِنَّ اللّٰهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ ."

Abdullah b. Mes'ud'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez."* Bir adam, "İnsan, elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister, sever." deyince Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Allah güzeldir, güzelliği ister, sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve halkı aşağılamaktır."*[40]

3 عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ خَطِيبًا فَقَالَ(...) "وَإِنَّ اللّٰهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لاَ يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَ لاَ يَبْغِىَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ ."

Iyâz b. Hımâr (r.a) anlatıyor: Bir gün Rasûlullah (s.a.v) aramızda ayağa kalkarak şöyle konuştu: *"Şüphesiz ki Allah Teâlâ sizin mütevazı olmanızı bana vahyetti (emretti). Tâ ki kimse kimseye karşı böbürlenmesin ve ona taşkınlık yapmasın!"*[41]

Açıklama

Haset kelimesi kıskanma, kıskançlık ve çekememe manasına gelir. Bir terim olarak haset, başkasının sahip olduğu maddi-manevi imkân ve nimetin yok olmasını istemek demektir. İmrenme ve hayırda rekabet anlamındaki gıpta ise başkasının sahip olduğu maddi veya manevi imkânın bekası yanında ona kendisinin de ulaşmasını arzulamak demektir. Gıpta meşrudur, haset ise haramdır.

İnsanın kendini beğenmesi değil, kendini bilmesi gerekir.

Pek çok kötülük, düşmanlık ve iftiranın arkasında haset vardır. Yüce Kur'an'ın beyanlarından, İblis'in Âdem'e (a.s) secde etmemesi ve Allah'a (c.c) isyan etmesinin temelinde haset olduğu, Kâbil'in Hâbil'i katletmesinin arkasında da hasetin yattığı anlaşılır. Hz. Yusuf'un (a.s), bizzat kardeşleri tarafından kuyuya atılmasının arkasında da haset vardır. Yüce Kur'an, haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden Allah'a (c.c) sığınmak gerektiğini de öğretir.[42]

39 Buhârî, Edeb, 57; Müslim, Birr, 23.
40 Müslim, İman, 147; Tirmizî, Birr, 61; Ahmed b. Hanbel, I, 399, IV, 133.
41 Müslim, Cennet, 64; Ebû Dâvud, Edeb, 40; Tirmizî, Menâkıb, 67; İbn Mâce, Zühd, 16, 23.
42 bk. Felak suresi, 5. ayet.

Hadislerde, haset hastalığının hemen yanı başında kin, dedikodu, düşmanlık, aldatma gibi günahların ve şeytanın yer alması[43] , iman ile hasedin kulun kalbinde bir arada bulunamayacağının açıklanması[44] ; hasetin kardeşlik ve sosyal barış için büyük bir tehdit ve tehlike oluşturduğunu, ayrıca dedikodu, gıybet ve iftira gibi pek çok musibete de sebep olduğunu hatırlatır.

Özgüven eksikliği ile kin ve düşmanlık beslemek, hasedin sebepleri arasındadır. Haset, diken gibi batan ve tedavisi çok zor olan bir hastalıktır. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) diliyle *"Haset, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi iyilikleri de yer bitirir."*[45] Dışa vuran bir tehlike, bir düşünce ve davranış bozukluğu olarak hasedin tedavisi o kadar da kolay değildir. "Zarara rıza gösteren kimseye acınmaz." kaidesi gereği, belki haset illetiyle kendini tüketen ve çevresine zarar veren insana acınmaması gerektiği düşünülebilir. Ama ne olursa olsun "Kıskançlık duyduğunda haset edenin şerrinden şafağın Rabb'ine sığınırım"[46] diyerek Allah'a (c.c) sığınılmalı, böyle kimselerin kıskançlık duygusunu kamçılayacak davranıştan kaçınılmalı,bu zayıf insanları İslâm'ın üstün ahlakı gösterilerek tedavi yoluna gidilmeli, sabır ve metanet gösterilmeli, şefkat ve merhametle yaklaşılarak kıskançlık ateşi söndürülmelidir. "Hedef yolunda edep, her edepsize tahammül etmektir." sözü, bu konuda geçerli olmalıdır. Çünkü bela ve tehlikeyi defetmenin en güzel yolu, iyi muamele ve keremdir. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"İyilik ile kötülük bir değildir. Sen (kötülüğü) daha güzel olan ile sav. İşte o zaman seninle arasında düşmanlık olan kimse, bir dost ve samimi bir arkadaş gibi davranır."**[47]

"Şüphesiz ki Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez."

(Nisâ suresi, 36. ayet.)

DEĞERLENDİRELİM

Hasetten kaynaklanan ilk isyan hareketinin gökte, ilk cinayetin ise yerde işlenmesi dikkat çekicidir.

Hasedin ortaya çıkardığı olayların sebep ve sonuçlarını sınıfta değerlendiriniz.

43 Tirmizî, Kıyâmet, 56; İbn Mâce, Zühd, 24; Ahmed b. Hanbel, I, 165, II, 439.
44 Nesâî, Cihâd, 8.
45 Ebu Dâvud, Edeb, 44; İbn Mace, Zûhd, 22
46 Felak, 113/1-4.
47 Fussilet suresi, 34. ayet.

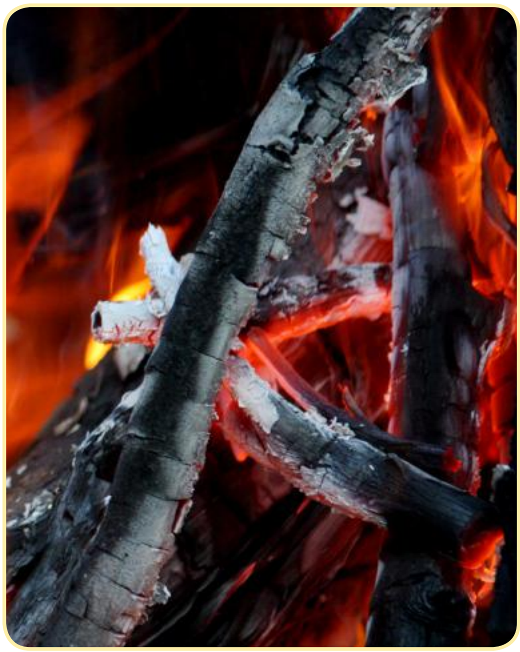

Kendini bilen, Rabbini bilir.

İmam Tirmizî, *"Kalbinde zerre kadar iman bulunan kimse cehenneme girmez."* hadisinin, *"Cehennemde ebedi olarak tutulmaz."* anlamına geldiğini selef âlimlerinden naklederek söz konusu *"Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez."* hadisinin de aynı istikamette anlaşılması gerektiğine işaret eder.

Kibir; insanın kendini başkalarından üstün görüp büyüklenmesi ve haddini bilmemesi demektir. Kibir, ucuptan, ucup da cehaletten kaynaklanır. Ucup; egoizm, kendini beğenmek ve benmerkezci davranmak anlamına gelir. Gerek ucup gerekse onun bir ileri aşaması olan kibir, tedavisi güç bir hastalık ve insanı helake sürükleyen bir afettir. Kûfeli tabiin âlimlerinden Mesrûk (ö. 63/683) diyor ki: "Kişiye bilgi olarak Allah'tan korkması, cehalet olarak da kendini beğenmesi yeter." Demek oluyor ki ucup ile kibir hastalığı, haddini bilip Allah'a (c.c) sığınarak ve başkalarına alçak gönüllü davranarak tedavi edilebilir. Ucup ve kibirin zıddı, alçak gönüllü olmak anlamına gelen tevazudur. Tevazu, iki aşırı uç olan tekebbür ile tezellül arasında orta yol çizgisidir. Bazen kibir ile vakar, tevazu ile de tezellül birbirine karıştırılır. Tekebbür, kibirin eylem ve davranışa dönüşmesi, tezellül ise zillete düşmek demektir.

Tabiatı itibariyle insan, kendini beğenip öne çıkaran ve başkalarını hor görüp aşağılayan insan tipinden hoşlanmaz. Aynı şekilde tevazu diye müminin kendini zillete düşürmesi, onun mürüvvet ve şahsiyetiyle bağdaşmaz. Zira mümin ancak izzetiyle yaşayabilir. Güçlünün önünde iki büklüm olup da güçsüzlere ve zayıflara sert ve soğuk davranmak hem ahlaki bir zaaf hem de önemli bir kişilik problemidir. Kibir ve gurura kapılarak dünyevileşen insan, Gazneli Mahmud'un şu şiirinden ders çıkarmalıdır: "Öldükten sonra yoklasın kafatasın mezarda her ölenin / Farkı var mı bakalım hükümdarla kölenin!"

Yüce Kur'an şu uyarıda bulunur: **"Küçümseyerek, kibirlenerek insanlardan yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah kendini beğenip, övünüp duranları asla sevmez. Yürüyüşünde ölçülü ve dengeli ol, sesini de alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."**[48]

48 Lokmân suresi, 18-19. ayetler.

Peygamberimiz (s.a.v) de şu uyarıda bulunur: *"İsraf etmeyerek, kibir ve gurura kapılmayarak yiyiniz, içiniz, giyininiz ve tasadduk ediniz."*[49] Bu hadisten ilham aldığı anlaşılan Abdullah b. Abbâs (r.a) diyor ki: "İki şey sana bulaşmadığı sürece dilediğini ye, dilediğini giy: İsraf, kibir ve gurur." Bilinmelidir ki şöhret zaafı ve gösterişin temelinde kibir vardır. Kibir de "gereksiz ve dengesiz harcama, gösterişli ve müsrif yaşam tarzı" demek olan lüksü doğurur.

Hayat rehberimiz Rasûl-i Ekrem (s.a.v), yaş ve seviye itibariyle farklı insan gruplarına tevazu ahlakını şöyle göstermiştir:

Ebû Mes'ûd (r.a) anlatıyor: Bir adam, Rasûl-i Ekrem (s.a.v) ile görüşmek üzere geldiğinde adamı heyecan sardığından titremeye başladı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdu: "Sakin ol, ben bir kral değilim. Ancak ben, kurutulmuş et (kadîd) yiyen, Kureyş kabilesinden bir kadının oğluyum."[50]

Ömer b. es-Sâib'den rivayet edilen şu örnek de dikkate değerdir: "Rasûlullah otururken sütbabası çıkageldi. Rasûlullah hemen elbisesinin bir tarafını serdi ve onu üzerine oturttu. Sonra sütannesi geldi. Elbisenin öbür yarısını da serdi ve sütannesini üzerine oturttu. Daha sonra (erkek) sütkardeşi gelince de ayağa kalktı ve onu önüne oturttu."[51]

5. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ENES B. MÂLİK (R.A)

Hicretten on yıl önce dünyaya gelen Enes b. Mâlik (r.a), Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) hizmetiyle tanınan meşhur bir sahabedir. Ensardandır ve Hazreç kabilesine mensuptur. Medine-i Münevvere'ye hicret edildiği yıl, Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) hizmet etmesi için getirildiğinde Enes (r.a) henüz on yaşında, okuma bilen zeki bir çocuktu. Hz. Peygamber'e (s.a.v) on yıl hizmet ettiğinden Hadimü'n-Nebî (Peygamber'in hizmetkârı) lakabıyla anıldı. Topladığı ekşi bir bakla çeşidi sebebiyle, Ebû Hamza künyesini ona Rasûlullah (s.a.v) vermişti. Künyesinin Ebu'n-Nadr olduğunu söyleyenler de vardır. Enes'in (r.a) annesi, Peygamberimiz (s.a.v) ile arasında süt akrabalığı gibi bir mahremiyet bağı bulunan Ümmü Süleym'dir. Babası Mâlik'in, zevcesi Ümmü Süleym'in Müslüman olmasına kızarak Şam'a gittiği ve orada öldüğü rivayet edilir. Enes'in (r.a) üvey babası Ebû Talha (r.a) ise tanınmış sahabilerdendir.

BİLGİ KUTUSU

Rasûlullah (s.a.v) Medine'ye geldiğinde ensarın hepsi hizmet etmek için yarışa girmişti. Enes b. Malik'in (r.a) annesi, Peygamberimize (s.a.v) gelerek "Ey Allah'ın Rasûlü, benim size verebilecek başka bir şeyim yok. Yardımcı olması ve hizmetinizde bulunması için oğlumu size bırakıyorum." teklifinde bulunmuş, Rasûlullah (s.a.v) da onun bu samimi teklifini kabul etmiştir.

Enes (r.a), gazvelerde Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) yanından hiç ayrılmamış, onun vefatından sonra fetih hareketlerine katılmış ve ondan öğrendiği adap ve ahlakı hayatının her aşamasında göstermiştir. Rasûlullah'a (s.a.v) her zaman istediği gibi davranamadığını ifade eden Enes (r.a), bununla birlikte hizmette kusur işlediğinde bile ondan bir defa olsun azar işitmediğini, Hz. Peygamberin (s.a.v) bir hatası yüzünden kendisini uyaracak olan eşlerine, "Bırakın çocuğu! O, Allah'ın dilediğinden başka bir şey yapmamıştır." diyerek onları yatıştırdığını söyler.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v) umumiyetle Enes'e "yavrucuğum" diye hitap eder, bazen de "iki kulaklı" (zü'l-üzüneyn) diye takılarak onunla şakalaşırdı.[52] Enes (r.a), vefatından sonra Rasûlullah'ı (s.a.v) çok özlediğini, sık sık rüyasında gördüğünü, huzuruna varıp "Yâ Rasûlallah, küçük hizmetkârın geldi!" demeyi

49 Buhârî, Libâs, 1; Nesâî, Zekât, 66; İbn Mâce, Libâs, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 181.
50 İbn Mâce, Et'ıme, 30.
51 Ebû Dâvud, Edeb, 120.
52 Ebû Dâvud, Edeb, 84; Tirmizî, Menâkıb, 45; Ahmed b. Hanbel, III, 117.

çok arzu ettiğini söylerdi. Enes (r.a), çok sevdiği Rasûlullah'ın (s.a.v) birkaç saç telini yanından ayırmazdı. Ölünce de saç telinin dilinin altına konulmasını vasiyet etmiş ve vasiyeti yerine getirilmişti.

Enes b. Mâlik (r.a), müksirun diye bilinen, çok hadis rivayet eden yedi sahabeden birisi olmuştur. Ondan gelen hadislerin sayısı 2286'dır. Basralılar, hadislerle alakalı bir sorun olduğunda, "Gelin işin doğrusunu Enes'ten (r.a) öğrenelim." demişler ve ömrünün sonlarında dahi hafızası parlak olan Enes'in (r.a) geniş hadis ilminden hayli faydalandıklarından çok mutlu olduklarını dile getirmişlerdir. Bir asırdan fazla yaşayan Enes b. Mâlik (r.a), 103 yaşında iken hicri 93'te Basra'da vefat etti.

Allah ondan razı olsun.

ARAŞTIRALIM

Enes b. Malik'ten (r.a) rivayet edilen bazı meşhur hadisler:

– Zalime yardım, onu zulümden engellemektir.

(Buhari, Mezalim, 4)

– Kişi sevdiği ile beraberdir.

(Müslim, Birr, 50)

Siz de Enes b. Malik'ten (r.a) rivayet edilen hadisler bulunuz.

✓ ....

....

✓ ....

....

"Sen yücesin (yâ Rab). Bizim senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen her şeyi bilensin, hikmet sahibisin."

(Bakara suresi, 32. ayet.)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1) Gıybet ile koğuculuk arasındaki farkı açıklayınız.

....

....

2) Hadis ilmindeki cerh-ta'dil, gıybetten sayılır mı? Açıklayınız.

....

....

3) Usulü's-sünen veya medar-ı İslam diye bilinen hadislerin özelliği nedir? Açıklayınız.

....

....

4) Kibir ve gururdan nasıl uzak durabiliriz? Açıklayınız.

....

....

B. Boşlukları aşağıdaki ifadelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(iftira, vicdan, tevazu, müksirun, tedebbür, gıpta, haset, fücur)

1) Kibrin zıddı .... dur.

2) Enes b. Mâlik (r.a) çok sayıda hadis rivayet ettiği için .... sahabelerdendir.

3) ...., doğruyu yanlıştan ayıran manevi histir.

4) Söylenen bir özelliğin anlatılan kişide olmaması ....dır.

5) .... başkalarında olan iyiliklerin kendinde de olmasını istemektir.

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

1) Hadise göre bir müminde hangi nitelik asla **bulunmaz?**

A) Doğruluk **B)** Cimrilik **C)** Yalancılık **D)** Korkaklık **E)** Cömertlik

2) Hadise göre ateşin odunu yok ettiği gibi iyilikleri yok eden haslet aşağıdakilerden hangisidir?

A) Gıybet **B)** Kibir **C)** Öfke **D)** Haset **E)** Yalancılık

3) Kalem suresinde "Sen yüce bir ahlak üzeresin." diye ahlakı ile övülen kişi kimdir?

A) Hz. Meryem (r.a) **B)** Hz. Peygamber (s.a.v) **C)** Hz. İbrahim (a.s.)

D) Hz. Yusuf (a.s.) **E)** Hz. Musa (a.s.)

6. ÜNİTE

SOSYAL İLİŞKİLERLE İLGİLİ HADİSLER

ÜNİTEYE HAZIRLIK

1) Eşlerin birbirleri üzerindeki haklarını araştırınız.

2) Alışverişte dikkat edilmesi gereken kuralları düşününüz.

3) Bayram ve kandil günleri gibi özel günlerde aile büyüklerinizi ziyaret eder misiniz? Niçin?

4) Komşularınızla ilişkilerinizi inceleyiniz.

5) Hz. Aişe'nin (r.a) hadis ve fıkıh ilmindeki yeri ve önemini araştırınız.

1. AİLE İÇİ İLETİŞİM

1- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي."

İbn Abbâs'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Sizin en hayırlınız, aile fertlerine karşı en iyi olanınızdır. Aile fertlerine karşı en iyi olanınız da benim."*[1]

Derler ki aile küçük bir devlet; devlet ise büyük bir ailedir.

2- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :" يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُونُ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ ."

Enes b. Mâlik (r.a) diyor ki: Rasûlullah (s.a.v) bana *"Yavrucuğum! Aile fertlerinin yanına girdiğinde selam ver ki sana ve ev halkına bereket olsun."* buyurdu.[2]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ."

1 İbn Mâce, Nikâh, 50.
2 Tirmizî, İsti'zân, 10.

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Mümin erkek, mümin kadına (eşine) kin beslemesin. Şayet onun bir huyunu beğenmezse bir başka huyundan hoşlanabilir."*[3]

OKUYALIM-DEĞERLENDİRELİM

Hz. Peygamber (s.a.v), aile fertlerine samimi ve içten muamele eder, sevdiğini ve değer verdiğini hissettirir, onların sevinçleriyle sevinir, üzüntüleriyle üzülürdü. Aile ortamında sevgi, saygı, nezaket ve adalete dayalı sıcak ve ahenkli bir hayat sürdürürdü. O, asla baskı yapmaz ve zor kullanmazdı. Aşağılayıcı ve can sıkıcı sözlere, azar ve dayak gibi onur kırıcı yollara tevessül etmezdi. Aynı zamanda o, dünyanın geçiciliğini ve ahiret hayatının ebediliğini anlatır, gereksiz harcamalardan ve gösterişten uzak sade bir yol izlenmesi gerektiğini dile getirirdi.

Peygamberimizin (s.a.v.) aile fertleriyle ilişkisi ile günümüzdeki aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerini arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Açıklama

Aile içi iletişim, aile üyeleri arasında kurulan ilişkiler bütününü ifade eder. Aile yuvasında anne-baba ile çocuklar arasında doğru bir iletişimin kurulması, çocukların karşılaştıkları problemleri, düşünce ve duygularını dile getirmeleri ve konuşarak onlara çözüm yolu bulunması çok önemlidir. Aile içi sevgi ve saygı bağlarının güçlenerek sürdürülmesi için de buna ihtiyaç vardır.

Anne-babanın dayanışması, anlayış ve davranış bütünlüğü çocukların ruh sağlığını olumlu etkiler, aile içi iletişimi kolaylaştırır, mutlu ve huzurlu bir ortam oluşturur. Hiç şüphesiz, aile içinde oluşan ortam, toplum ve devlet yapısına olumlu veya olumsuz bir sonuç olarak yansıyacaktır.

İlk hadis metninde geçen ve "aile fertleri" diye tercüme edilen ehl (أَهْل) kelimesi, eş (anne) ve çocukları anlamında kullanılır. Kelimenin, hısım ve akrabayı içine alacak şekilde daha kapsamlı kullanıldığı da bilinir.

Aile fertleri arasında doğru ve etkili bir iletişim kurabilmenin yolu, İslamın ahlak ve adap anlayışından geçer. "Bir kimse her şeyden evvel, kendisini aile fertlerine, dünyanın en sevimli insanı olarak kabul ettirmelidir." Bu sebeple, her daim hayat rehberimiz olan Hz. Peygamber'in (s.a.v) aile içi münasebetleri örneklik açısından büyük önem taşır.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz (s.a.v), kızı Rukiyye'ye şöyle demiştir: "Kızım, (eşin) Osman'a ikram et, ona değer ver ve ona saygılı ol. Zira ashabım içinden ahlak bakımından en çok bana benzeyen odur."

Hz. Peygamber (s.a.v), namaz ibadetini eşine ve çocuklarına hatırlatırdı. Hz. Peygamber (s.a.v), eşler arasında görülen kıskançlık, bencillik, dedikodu, mal ve eşyaya düşkünlük gibi olumsuz davranışlara hep sabır ve metanetle yaklaşırdı. Aile içi problemler, konuşularak ve danışılarak çözülürdü. Bazen de Kur'an ayetleri, olayı problem olmaktan çıkarıyordu. Mesela Hz. Âişe (r.a), İfk Hadisesi diye bilinen iftiraya maruz kalmıştı. Onu hüzne boğan bu hadise, şu ayetlerle güneş gibi aydınlığa kavuşmuştu:

3 Müslim, Radâ, 61; Ahmed b. Hanbel, II, 329.

"Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi. Çünkü siz bu iftirayı dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur. Onu duyduğunuzda: 'Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haşa! Bu, çok büyük bir iftiradır.' demeli değil miydiniz?"[4] Böylece Medine'de hanei saadetin en sevgili hanımefendisi olma şerefine ermiş bulunan Hz. Âişe (r.a), bizzat Kur'an tarafından aklanmış oldu.

Ailenin huzur ve saadeti, eşlerin birbirlerine katlanmaları, elbirliği yaparak dengeli, tutarlı ve orta bir yol izlemeleriyle mümkündür. Hayatın her aşamasında, acı ve tatlı zamanlarında, sevinç ve hüzün günlerinde aynı duygu ve heyecanı yaşayarak eşlerin birbirlerine destek vermeleri ve özel zaman ayırarak sohbet etmeleri son derece önemlidir.

Bu konuda Hz. Ali (r.a) der ki: "Güzel ahlak; haramlardan kaçınmak, helal kazanç titizliği göstermek, aile efradına cömert davranmaktır."

Hz. Peygamber (s.a.v); eşlerinin farklı ruh hallerini, duygu ve düşüncelerini göz önünde bulundurur, gerektiğinde nazlarını çeker ve susarak problemin üstesinden gelirdi. Nitekim Hz. Âişe (r.a) diyor ki: Safiyye gibi güzel yemek yapanı görmedim. Rasûlullah (s.a.v) benim evimde iken Safiyye ona yemek göndermişti. Ama ben, aşırı derecede duyduğum kıskançlıktan dolayı titredim. Hemen kalkıp tabağı kırdım. Fakat sonra pişman oldum ve dedim ki:

– Yâ Rasûlallah, bu yaptığımın kefareti (bedeli) nedir?

Bu sualime Rasûlullah (s.a.v),

– Tabağa misliyle tabak, yemeğe misliyle yemek, diye cevap verdi .[5]

DEĞERLENDİRELİM

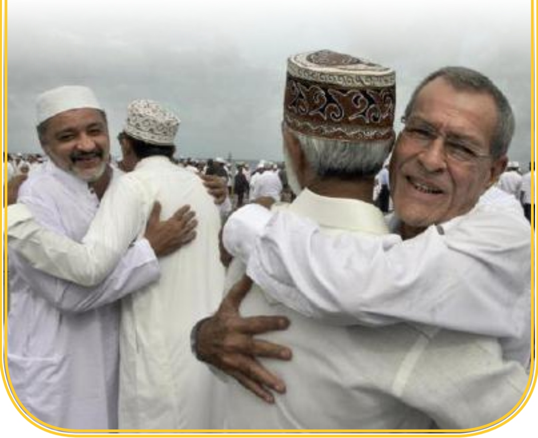
Sahîhi Buhârî şarihi İbn Battâl diyor ki: "Çocuklara selam vermek, onları şeriatın adabına alıştırma, yaşlıların kibir ve gururu bırakarak şefkat ve tevazu örneği göstermeleri anlamı taşımaktadır."

Yukarıdaki sözü büyüklerin küçüklere olan ilişkisi açısından değerlendiriniz.

DÜŞÜNELİM

Selamlaşmanın insan davranışı üzerindeki etkilerini düşününüz.

Hz. Peygamber (s.a.v), bir baba ve dede olarak çocuklarına düşkün, çok şefkatli ve merhametli idi. Hz. Fâtıma (r.a), babası Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına girdiği zaman (Peygamberimiz) onun için ayağa kalkar, elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. Hz. Fatıma da (r.a) Peygamberimiz (s.a.v) yanına girdiği zaman hemen ayağa kalkar, onun elinden tutar, öper ve onu kendi yerine buyur ederdi .[6] Vefatına sebep olan hastalığında Hz. Peygamber (s.a.v), biricik kızının üzüldüğünü görünce "Fatıma! Sen mümin kadınların hanımefendisi olmaya rıza göstermez misin?" diyerek onun ruhunu okşardı .[7]

4 Nûr suresi, 14-16. ayetler.
5 Ebû Dâvud, Büyû, 91; Nesâî, İşretü'n-Nisâ, 4.
6 Ebu Dâvud, Edeb, 143, 144.
7 Buhârî, İsti'zân, 43.

Peygamberimiz (s.a.v) Üsâme b. Zeyd'i ve (torunu) Hasan'ı (r.anha) kucağına alıp "Allahım, bu ikisini sev, ben bu ikisini seviyorum!" dedi .[8]

Oğlu İbrahim'in can çekişmeye başladığını gören Peygamberimiz (s.a.v) yaşlı gözlerle şöyle diyordu: "Göz yaşarır, kalp mahzun olur. Başka bir şey değil (sadece Rabbimizin razı olacağı şeyler söyleriz). Vallahi İbrahim, biz senden dolayı hakikaten üzgünüz."[9]

İkinci hadise göre çocuk, özellikle eve girdiğinde ana babasına ve diğer yetişkinlere selam vermeye alıştırılmalıdır. Bu alışkanlık, önemli bir incelik ve görgü kuralıdır.

Selamlaşmak, karşılıklı olarak sağlık ve esenlik dileklerinde bulunmak demektir. Nitekim **"Size bir selam verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile cevap verin..."**[10] ve **"...Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize, birbirinize selam verin..."**[11] ayetlerinde, hayat kökünden gelen ve selam diye tercüme edilen tahiyye kelimesi; sağlıklı, mutlu ve uzun ömür dilemek anlamındadır. Açıktır ki **"Müminler, zorluklara katlanmalarının karşılığı olarak cennet konağıyla ödüllendirilecek; orada selamla, sağlık ve esenlik dilekleriyle karşılanacaklar."**[12]

Evde hiçbir kimsenin olmaması hâlinde bile "es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-sâlihîn" duasıyla selam verilerek eve girilmesi tavsiye edilir. Kelede b. Hanbel (r.a) diyor ki: "Nebi'nin yanına gittim ve selam vermeden huzuruna girdim. Bunun üzerine Nebî şöyle buyurdu: "Geri dön ve de ki: es-Selâmü aleyküm, girebilir miyim?"[13] Yine Nebî eve girmeden önce izin alınması gerektiğini bir edep olarak öğretir: *"İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin."*[14]

Üçüncü hadis, şu ayeti hatırlatır: **"Ey iman edenler, onlarla (eşlerinizle) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz."**[15] Demek oluyor ki aile yuvası kuran eşler kusursuz değildir. Kadınların kusurları olabileceği gibi erkeklerin de kusurları olabilir. İnsan, hoşlanmadığı huy ve davranışları gözünde büyüterek eşinden nefret etmemelidir. Dünyada kusursuz insanın olmadığını düşünmeli, beğendiği yanlarını hesaba katarak eşiyle iyi geçinmeye çalışmalıdır. Beğenmediği taraflarını da zamana bırakmalıdır. Çünkü eşinde sevmediği huy ve davranış varsa hoşlandığı meziyetler mutlaka bulunacaktır.

BİLGİ KUTUSU

مَا اَحَلَّ اللّٰهُ شَيْئاً اَبْغَضَ اِلَيْهِ مِنَ الطَّلَاقِ

"Allah'ın helal kıldıkları arasında en sevmediği şey talak yani boşanmadır."

(Ebû Dâvud, Talak, 3)

ARAŞTIRALIM

Benzer sözler bulunuz.

Kusursuz güzel olmaz.

Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.

....

....

....

....

....

....

8 Buhârî, Fezâil ashâbi'n-nebî, 18.
9 Müslim, Fedâil, 62.
10 Nisâ suresi, 86. ayet.
11 Nûr suresi, 61. ayet.
12 Furkan suresi, 75. ayet.
13 Ebû Dâvûd, Edeb, 127; Tirmizî, İsti'zân, 18.
14 Buhârî, İsti'zân, 13; Müslim, Edeb, 33-37; Ebû Dâvud, Edeb, 127; Tirmizî, İsti'zân, 3; İbn Mâce, Edeb, 17.
15 Nisâ suresi, 19. ayet.

Özellikle erkek, fizik veya davranış bakımından eşinde "mutlak güzellik" arayarak ondan olmayacak şeyler beklememeli ve duygularla değil akılla hareket etmelidir. Eşinin fiziki yapısını sorun yapmamalı, onu olduğu gibi kabullenmeli ve empati kurarak kendini onun yerine koymalıdır.

Ne var ki sabır ve samimi çabalara rağmen eşler arasında tek yanlı veya karşılıklı sevgi ve saygı bağlarının koptuğu bir aile kurumunda artık ciddi bir problem var demektir. Şüphesiz ruh ve anlamını kaybeden bir aile kurumu, iki tarafa da acı ve ıstırap yaşatır. Böyle bir cehennem hayatından kurtulmanın yolu, son çare olarak boşanmaktır. Fakat boşanmanın da Allah'ın (c.c) sevmediği bir durum olduğunun bilinmesi gerekir.

2. ALIŞVERİŞ

OKUYALIM-DEĞERLENDİRELİM

Rasûlullah (s.a.v) zaman zaman devlet başkanı sıfatı ile çarşı ve pazarı denetlemiş, böylece halkın aldatılmasını önlemiş, bu davranışıyla daha sonraki idarecilere de örnek olmuştur.

Peygamberimizin (s.a.v.) bu davranışını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

1 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلاً فَقَالَ: " مَا هٰذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ أَفَلاَ جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّى."

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) bir buğday yığınına rastlamış, elini onun içine daldırmış ve oradan parmaklarına ıslaklık dokunmuştu. Bunun üzerine,

– **Bu nedir, ey satıcı,** diye sordu. Adam,

– Onu yağmur ıslattı ya Rasûlallah, diye cevap verince Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

– *Halkın görmesi için ıslananı üste çıkarsaydın ya! Aldatan benden değildir!*[16]

BİLGİ KUTUSU

Aldatma kelimesinin hadis metnindeki karşılığı (غَشَّ) fiilidir. Bu fiilin özünde, "bir kimseyi kasıtlı olarak yanıltıcı söz ve davranışlarla etkileyip onu akit (anlaşma) yapmaya razı etme" anlamı vardır

2 عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " اَلتَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ ."

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tacir; peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."*[17]

16 Müslim, İman, 164; Tirmizî, Büyû, 74; İbn Mâce, Ticârât, 36; Ebû Dâvud, İcâre, 50; Dârimî, Büyû, 10; Ahmed b. Hanbel, II, 242.
17 Tirmizî, Büyû, 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Büyû, 8.

3- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ (...)فقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ الَّذِى حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا ".

Abdullah b. Abbâs (r.a) diyor ki: Peygamber (s.a.v) *"Bir şeyin içilmesini haram kılan Allah, onun satışını da haram kılmıştır."*[18] diye buyurdu.

Açıklama

Ebû Hureyre (r.a) birinci hadisin vürud sebebini şöyle anlatır: Rasûlullah (s.a.v) buğday satan bir adama rastladı. Satıcıya "Nasıl satıyorsun?" diye sordu. O da bilgi verdi. Bunun üzerine Rasûlullah'a (s.a.v), elini onun içine daldırması, diye işaret (vahy) edildi. O da elini daldırdı ve onun ıslak olduğunu gördü. İşte bu olay üzerine Rasûl-i Ekrem (s.a.v) *"(Bizi) aldatan bizden değildir."* buyurdu.

Hadis, Müslüman tacirin sattığı malın kusurunu gizlememesi, doğru ve dürüst hareket etmesi gerektiğini ifade eder. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) "Bizden değildir." şeklinde uyarı niteliğindeki tehdidinden, kötü malı iyi diye pazarlayıp satmanın haram ve büyük bir günah olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca hadis, maliyeci veya zabıta gibi yetkililerin piyasayı denetlemeleri ve satışta hile yapan esnafa müdahalede bulunmaları gerektiği mesajını da vermektedir.

DEĞERLENDİRELİM

Piyasaya sürülen mal ve eşyayı abartılı bir şekilde, olduğundan farklı gösteren reklamlar da bir çeşit aldatmadır. Çünkü mal ve eşyanın niteliğini abartarak tanıtmak, bir nevi yalan ve aldatma demektir.

Bu konuyu sınıfta değerlendiriniz.

BİLGİ KUTUSU

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

"Eksik ölçüp tartan hilekârlara yazıklar olsun!"

(Mutaffifîn suresi, 1. ayet.)

İkinci hadis, sözünde ve işinde doğru, dürüst ve güvenilir olan tüccarın Allah (c.c) nezdindeki itibarının ve ahiretteki makamının büyük olacağını vurgular. Bu hadis, şu ayeti kerimeyi hatırlatır: **"Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdirler, bunlar ne güzel arkadaşlardır. Bu lütuf Allah'tandır, bilen olarak Allah yeter."**[19]

Hz. Ömer (r.a) şöyle der: "Öyle bir kişinin namazı ve orucu sizi aldatmasın ki konuştuğunda yalan söyler ve kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder." Demek ki iş, meslek ve ticaret hayatında yalan söylediğinden, maddi-manevi emanete riayet etmediğinden itibarını yitirmiş olan bir insan, namaz ve oruç ibadetinin hakkını verememiş ve semeresini görememiştir.

Bu yüzden Rasûl-i Ekrem (s.a.v), *"Ey tüccar topluluğu! Alışveriş esnasında boş laf ve yemin edilir. Bu sebeple onu zekât ve sadaka ile telafi ediniz!"* uyarısıyla, insanın hem Hak hem de halk nezdinde güven yenilemesi gerektiğini öğretir. Zira çarşı ve pazarda çok yemin edilir. Emanete hıyanet edilerek yalan, hile, aldatma ve kandırma yollarına başvurulur. Haksız rekabet, karaborsacılık, faizcilik, tefecilik gibi günahlar sıkça işlenir.

18 Müslim, Müsâkât, 68; Nesâî, Büyû, 90; Dârimî, Büyû, 35; İmam Malik, Muvatta', Eşribe, 12.
19 Nisâ suresi, 69-70. ayetler.

Ayrıca Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v), *"Tarttığınız zaman ağır tartın."*[20] hadisinden ölçü ve tartı işlerinde satıcıların çok dikkatli ve dürüst davranmaları, hatta tartının müşteriye avantaj sağlayacak şekilde yapılması gerektiği anlaşılır. Zira eksik tartmak da bir nevi hırsızlıktır. Şüphesiz bu uygulama, helal yolla kazanç peşinde olan fedakâr satıcıya itimadı artırdığı gibi aldatılmadığını aksine kendisine cömert davranıldığını gören müşteri için de bir mutluluk vesilesi olacaktır.

Ölçü ve tartı konusunda titizlik göstermeyen ticaret ehline yönelik tehdit içeren pek çok ayeti kerime vardır. Onlardan birisi şudur: **"Eksik ölçüp tartan hilekârlara yazıklar olsun. Onlar insanlardan kendilerine bir şey aldıkları zaman tam ölçerler. Kendileri başkalarına bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçer ve tartarlar. Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?"**[21]

BİLGİ KUTUSU

İslam hukukuna göre bir malın satış akdine konu olabilmesi için onun dinin hükümlerine ve ahlakın ilkelerine aykırı olmaması gerekir. Başka bir deyişle, satılan malın mütekavvim (değer ifade eden bir niteliğe sahip) ve hukuki tasarrufa uygun olması şarttır.

Üçüncü hadisi rivayet eden Abdullah b. Abbâs (r.a), üzümün sıkmasıyla imal edilen şarabın hükmü kendisine sorulunca üzerine şu vakayı anlatmıştır: Bir adam, Rasulullah'a (s.a.v) bir tulum şarap hediye etti. Rasûlullah (s.a.v),

– Bunu Allah'ın haram kıldığını bilmiyor musun, diye sordu.

Adam,

– Hayır, cevabını verdi ve hemen orada birine bir şeyler fısıldadı.

Rasûlullah (s.a.v),

– Ona ne fısıldadın, diye sordu.

– Onu satmasını emrettim, dedi adam.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v),

– İçilmesini haram kılan (Allah) satışını da haram kılmıştır, buyurdu.

Adam derhal tulumu açtı ve içindeki yere akıtıp gitti.

Ölmüş hayvan, kan, necis sayılan şeyler, domuz eti ve şarap dinen mal kabul edilmediği için satım akdine konu olamazlar. Az da olsa alkol ihtiva eden içecekler de aynı hükme tabidir. Hatta Müslümanlarca bulundurulması bile yasak olduğundan şarap ve domuz etine zorla el konulur. Şarap imalâtçısına üzüm satmak da caiz görülmez.

20 İbn Mâce, Ticârât, 34.
21 Mutaffifîn suresi, 1-4. ayetler.

3. GİYİM-KUŞAM

1- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عُمَرَ ثَوْبًا أَبْيَضَ فَقَالَ : " أَجَدِيدٌ ثَوْبُكَ أَمْ غَسِيلٌ " فَقَالَ فَلَا أَدْرِي مَا رَدَّ عَلَيْهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اِلْبَسْ جَدِيدًا وَعِشْ حَمِيدًا وَمُتْ شَهِيدًا " أَظُنُّهُ قَالَ " وَيَرْزُقُكَ اللّٰهُ قُرَّةَ عَيْنٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ."

Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) Ömer'in üzerinde beyaz bir elbise gördü ve **"Elbisen yeni midir, yoksa yıkanmış mıdır?"** diye sordu. Ravi diyor ki: "Ömer'in buna ne cevap verdiğini bilmiyorum." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Yeni elbise giyesin, hamd ederek yaşayasın ve şehit olarak ölesin!"* Ravi diyor ki: Sanırım şöyle devam etti: *"Ve Allah seni dünyada ve ahirette göz aydınlığı ile rızıklandırsın!"*[22]

2 عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :"اِلْبَسُوا الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا أَطْهَرُ وَأَطْيَبُ وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ."

Semüra b. Cündeb'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a..v) şöyle buyurdu: *"Beyaz renk elbise giyiniz. Çünkü beyaz, görünüm itibariyle daha hoş ve daha temizdir. Ölülerinizi de beyaz kefene sarınız."*[23]

3 عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِى بَكْرٍ دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَأَعْرَضَ عَنْهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: " يَا أَسْمَاءُ إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلُحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلاَّ هَذَا وَهَذَا". وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ."

Âişe'den (r.a) rivayet edildiğine göre Ebû Bekir'in (r.a) kızı Esmâ (r.a) üzerindeki ince elbise ile Rasûlullah'ın (s.a.v) huzuruna vardı. Rasûlullah (s.a.v) ondan yüzünü çevirdi ve şöyle buyurdu: *"Ey Esmâ! Kadın buluğ çağına eriştiği zaman, artık onun şu ve şu yerleri dışında bedeninin görülmesi uygun olmaz."*[24] Rasûlullah (s.a.v) bunu söylerken yüzüne ve ellerine işaret etti.

22 Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Libâs, 2.
23 Tirmizî, Edeb, 46; İbn Mâce, Libâs, 5; Nesâî, Cenâiz, 38, Zînet, 97.
24 Ebû Dâvud, Libâs, 31.

DEĞERLENDİRELİM

Namazın şartlarından olan setr-i avret konusunu hatırlayınız. Kıyafetlerimizde bulunması gereken özellikleri sınıfta değerlendiriniz.

Açıklama

İlk hadisin İbn Mâce rivayetinde, “Elbisen yeni midir, yoksa yıkanmış mıdır?” sorusuna Hz. Ömer’in (r.a) “yıkanmıştır” diye cevap verdiği yer alır. Aynı bab başlığı altında, bir gün yeni bir elbise giyen Hz. Ömer’in (r.a) “Mahrem yerlerimi örttüğüm ve hayatımda güzellik kazandığım elbiseyi bana giydiren Allah’a hamdolsun, (الْحَمْدُ لله الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي).”[25] diye dua ettiğini ve Rasûl-i Ekrem’in (s.a.v) bu şekilde dua edip eski elbisesini tasadduk eden kimsenin Allah’ın himayesinde olduğunu müjdeleyen hadisini nakleder.

İkinci hadiste zikredilen beyaz renk elbise, sade ve gösterişsiz olma, maddi ve manevi temizliği temsil etme ve hoş bir görünüm sağlama gibi özellikleri nedeniyle Peygamberimiz (s.a.v) tarafından tercih ve tavsiye edilmiştir. Rasûl-i Ekrem’in (s.a.v) sadece beyaz elbise giymediği, başka renk elbiseleri giydiği ve giyilmesine izin verdiği de bilinir. Demek oluyor ki “Beyaz renk elbise giyiniz.” cümlesindeki emir kalıbı vücup (bağlayıcı dinî gereklilik) değil, müstehap bir hüküm ifade eder.

Üçüncü hadise göre kadının örtünmesi, dinin emri ve gereğidir. Allah Teâlâ (c.c), **“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) esirgesinler, namus ve iffetlerini korusunlar! Açıkta kalan, kendiliğinden görünen kısmı müstesna olmak üzere ziynetlerini göstermesinler...”**[26] buyurur. Bu ayette geçen “açıkta kalan kısmı müstesna” tabiri, ulema tarafından genellikle yüz ve eller şeklinde anlaşılmıştır. Söz konusu hadis de istisna edilen yerlerin yüz ve eller olduğunu gösterir.

BİLGİ KUTUSU

Meşhur Arap dilcisi ve tefsir âlimi Ebû Zekeriyyâ el-Ferrâ (ö. 207/822) diyor ki:

“İslam öncesi cahiliye devrinde kadınlar, başörtülerini arkalarına salıverirler ve ön taraflarını (boyun ve yakalarını) açarlardı. Bunun üzerine Müslüman kadınlar örtünmekle emrolundular”.

BİLGİ KUTUSU

وَ لِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ

“Takva elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır.”

(A’râf suresi, 26. ayet.)

Kadınların giyim kuşamı konusunda Rabbimiz şöyle buyurur: **“...Kadınlar başörtülerini yakalarının üzerine (kadar) koysunlar...”**[27] **“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaçtan dolayı dışarı çıktıkları zaman) dış elbiselerini (cilbâb) üstlerine almalarını söyle. Onların tanınıp incitilmemesi (kendilerine sarkıntılık edilmemesi) için en uygun olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”**[28]

25 İbn Mâce, Libâs, 2
26 Nûr suresi, 31. ayet.
27 Nûr suresi, 31. ayet.
28 Ahzâb suresi, 59. ayet.

Yine yüce Rabbimiz, Müslüman kadın ve erkeklerin takva temelli ve sorumluluk bilinciyle gerçekleştirilen giyim kuşamına vurgu yapar: **"Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek elbise, süslenecek giysi yarattık. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindendir. Belki onlar düşünüp ders alırlar."**[29]

Ayeti kerimede geçen takva elbisesi; tevazu işareti sayılan elbise, sorumluluk bilincinin gereği olan sade ve mütevazı giysi, Allah (c.c) korkusu, hayâ, salih amel, savaşta giyilen zırh ve miğfer gibi manalara gelir. Doğrusu kadın ve erkeğin yaratılışı ile iki cins arasındaki iletişim ve etkileşim dikkate alındığında takva elbisesinin bu manaların hepsini içerdiği ve örtünmenin toplumsal ve evrensel boyutu kolayca anlaşılır.

Giyim kuşam hadisleri arasında bir de şöhret elbisesi vardır. Takva elbisesine ters düşen şöhret elbisesi, çevrenin dikkatini üzerine çekip çalım satmak için giyilen, kibir ve gurur izleri taşıyan, rengi veya tarzı alışılmışın dışında olan elbiselerdir. Bazı âlimlerin açıklamasına göre halkın dikkatini çekmek, zahit ve fakir görünmek gibi niyetlerle giyilen pejmurde, eski ve yamalı giysiler de şöhret elbisesi sayılır.

Burada Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) şu hadisi de zikredilmelidir: *"Cehennemliklerden iki sınıf vardır ki ben onları dünyada görmedim: Birincisi ellerindeki öküz kuyruğu gibi kırbaçlarla halkı kırbaçlayan kimselerdir. İkincisi giyinmiş çıplak, kırıtarak ve salınarak yürüyen, başları deve hörgücü gibi kadınlardır. Bunlar cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar. Halbuki onun kokusu çok uzun mesafelerden hissedilir."*[30]

"Allah'ım, Muhammed'in ev halkının rızkını geçinecek kadar kıl!"[31] diye dua eden Peygamberimizin (s.a.v) gerek giyim kuşam gerekse yeme içme hususunda prensip olarak bulduklarıyla yetindiği; lüks ve israftan, kibir ve gösterişten kaçındığı; hep ümmetinin genel durumunu göz önünde bulundurarak orta yolu takip ettiği bilinir.

OKUYALIM-DEĞERLENDİRELİM

"Düzgün bir kıyafet, iyi bir tavsiye mektubudur.

Yukarıdaki sözü giyim kuşamın önemi açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

4. YEME-İÇME

1 عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " كُلُوا وَاشْرَبُوا وَالْبَسُوا وَتَصَدَّقُوا فِى غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلاَ مَخِيلَةٍ. "

Amr b. Şuayb'ın dedesinden rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İsraf etmeyerek, kibir ve gurura kapılmayarak yiyiniz, içiniz, giyininiz ve tasadduk ediniz."*[32]

29 A'râf suresi, 26. ayet.
30 Müslim, Libâs, 125; Cennet, 52; Muvatta', Libâs, 4.
31 İbn Mâce, Zühd, 9.
32 Buhârî, Libâs, 1; Nesâî, Zekât, 66; İbn Mâce, Libâs, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 181.

2 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قال رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ” طَعَامُ الاثْنَيْنِ كافي الثَّلاثَةِ وطَعَامُ الثَّلاثَةِ كافي الأَربَعَة . “

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"İki kişinin yiyeceği üç kişiye, üç kişinin yiyeceği de dört kişiye yeter."*[33]

3 عَنْ مِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ” مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أُكُلَاتٌ يُقِمْنَ صُلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ وَثُلُثٌ لِشَرَابِهِ وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ. “

Mikdâm b. Ma'dîkerib diyor ki: Ben, Rasûlullah'ı (s.a.v) *"Hiçbir insan, midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Oysa ademoğluna kendini ayakta tutacak birkaç lokma yeter. Şayet mutlaka çok yiyecekse midesinin üçte birini yemeğine, üçte birini içeceğine, üçte birini de nefesine ayırmalıdır."*[34] diye buyururken işittim.

Açıklama

İsraf; savurganlık, sınırı aşma, aşırılığa kaçma, gereksiz tüketim ve dengesiz harcama demektir. İsraftan kaçınmanın maddi-manevi pek çok faydası ve hikmeti vardır. Genelde yüce Yaratıcı'nın taksim ettiği rızkın, özelde ise milli gelirin bütün kesimlere adil olarak dağılımı, piyasanın oturması ve fiyatların istikrar bulması ilk akla gelenler arasındadır. Çünkü israf; tüketimi körükleyen, arz-talep dengesini bozan ve fiyatların yükselmesine yol açan bir aşırılıktır.

Bu itibarla, yeme içme ve giyim kuşam konusunda israftan kaçınılarak ihtiyaç fazlası beslenmekten ve gereksiz kılık kıyafet edinmekten uzak durulması, imkânların muhtaçlarla paylaşılması ve kullanılabilecek giysilerin dağıtılması gerekir.

Peygamberimizin (s.a.v) *"Bir nehir kenarında da olsan abdestte yine israf söz konusudur."*[35] şeklindeki uyarısı, imkân ve nimetleri gereği gibi kullanma konusunda titizlik ve disiplin kazandırmaya yöneliktir.

İkinci hadisin başka bir tariki şöyledir: *"Bir kişinin yiyeceği iki kişiye, iki kişinin yiyeceği dört kişiye, dört kişinin yiyeceği ise sekiz kişiye yeter."*[36]

BİLGİ KUTUSU

Zeytinyağı, hurma, bal, süt, et, tirit ve kabak yemeği Hz. Peygamber'in (s.a.v) sevdiği yiyecekler arasında idi. (Buhârî, Et'ıme, 32) Bununla beraber Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) yemek konusunda ayırım yapmadığı ve mevcut olanla karnını doyurduğu kesindir.

33 Buhârî, Et'ıme, 11; Müslim, Eşribe, 178; Tirmizî, Et'ıme, 21.
34 Tirmizî, Zühd, 47; İbni Mâce, Et'ıme, 50.
35 İbn Mâce, Tahâret, 48; Ahmed b. Hanbel, II, 221.
36 Müslim, Eşribe, 179-181; Tirmizî, Et'ıme, 21; İbn Mâce, Et'ıme, 2.

Son iki hadisiyle Rasûl-i Ekrem (s.a.v), müminin midesine aşırı düşkün olmamasını; tokgözlü, kanaatkâr ve fedakâr olup yiyeceğini paylaşmasını tavsiye eder. Birlikte yemenin bereket vesilesi olarak herkese yeteceği mesajını verir. Her şeyden önce mideyi tıka basa doldurmak yerine az yemek;,-sağlığı korur; aklın ve zihnin verimli çalışmasını sağlar. Her iki hadis de tıbbı Nebevi'nin temel niteliğini oluşturan koruyucu hekimlik açısından önemlidir. Gerçekten de hadis ve sünnetin öğrettiği yemek adabı dikkate alınmadan erdemli olmak kolay değildir.

Yeme içmede gerekli olan ölçü; Allah'a (c.c) kulluk görevini ve geçimini sağlama sorumluluğunu yerine getirecek, vücudun kuvvetini devam ettirecek bir miktardır. Bu miktar, kişilerin ihtiyaçlarına göre az veya çok değişir.

İmam Gazzâlî, az yemenin ve açlığın faydalarını maddeler hâlinde özetle şöyle anlatır:

1. Açlık anında kalbe ve beyne fazla kan hücumu olmadığı için düşünme gücü artar, anlayış ve seziş kabiliyeti gelişir. Sürekli tokluk tembellik doğurur, kalbi köreltir ve hızlı kavrama kabiliyetini zayıflatır.

2. Az yemek ve açlık, incelik ve gönül huzuru sağlar. Allah'ı (c.c) anmaktan zevk almak ve zikre devam etmek bu sayede mümkün olur.

3. İnsan açlık anında Rabb'ine daha bir içtenlikle yönelir, kulluğunu idrak eder, acizliğini anlar, kibir ve gururdan uzaklaşır, Allah'ın (c.c) yüceliğini, rahmet ve merhametinin sonsuzluğunu kavrar.

4. Aç kalan insan, muhtaç ve yoksulların hâlini anlar. Tok ise aç kimsenin hâlinden anlamaz. Böylelikle açlık çekenler, Allah Teâlâ'nın (c.c) nimetlerinin kıymetini bilir, azabını ve imtihanını unutmaz. Çünkü bazı toplumlar bol nimetlerle, bazıları da açlıkla imtihan olunur.

5. İnsanı her türlü kötülüğe sevkeden nefistir. Nefse hâkimiyet, az yemek ve açlıkla sağlanır. Çünkü Allah'ın emrine isyan, kuvvet ve şehvetten kaynaklanır. Kuvvet ve şehvetin kaynağı ise yeme içmedir. Yemeği azaltmak, şehveti ve kuvveti zayıflatır.

6. Açlık, çok uyumayı engeller. Çünkü çok yiyenler çok uyurlar. Çok uyku ise kalbi karartır, zihnî faaliyetleri engelleyerek çalışmayı önler. Çok uyuyanlar Allah'a (c.c) karşı kulluk görevlerini de hakkıyla yerine getiremezler. Âlimlerimiz, çok uykuyu bütün felaketlerin sebebi olarak kabul ederler.

BİLGİ KUTUSU

Abdullah b. Abbâs (r.a) şöyle diyor: "İki şey sana bulaşmadığı sürece dilediğini ye, dilediğini giy: İsraf, kibir ve gurur."

BİLGİ KUTUSU

Ali el-Cürcânî'ye niçin sürekli çorba içtiği sorulduğunda: "Ben kuru lokmayı çiğneyip yutuncaya kadar yetmiş kere Allah'ı anarım. Bu sebeple kırk senedir ekmek çiğnemekle uğraşmadım" der.

OKUYALIM DEĞERLENDİRELİM

Hz. Âişe (r.a) diyor ki:

"Üzerimizden aylar geçerdi de evimizde yemek pişirecek bir ateş yakmazdık. Bizim yemeğimiz sadece hurma ile sudan ibaretti. Ancak bize bir parça (hediye) et gelirse o başka!"

(Buhârî, Rikâk, 17; Hibe, 1.)

"Hakikaten Rasûlullah bir günde iki defa doya doya ekmek ve zeytinyağı yemeden vefat etti."

(Müslim, Zühd ve Rekâik, 29.)

7. Az yemek; ibadetlere devamı kolaylaştırır, kalp ve gönül uyanıklığı sağlar, zaman kaybını önler.

8. Az yemek ve aç kalmak, vücudun sağlıklı kalmasını ve bir kısım hastalıkların yok olmasını sağlar. Çünkü bir çok hastalığın sebebi oburluktur. Çok yemek; özellikle mide, bağırsak, kalp ve damar hastalıklarının sebepleri arasında önemli bir yer işgal eder. Bu fizyolojik ve biyolojik hastalıklar, psikolojik rahatsızlıklara da sebep olur.

9. Az yiyen ve açlığa tahammül edenler, geçim kolaylığı içinde olurlar. Çünkü onlar az ile idare etmeyi öğrenmişler, oburluğu terketmeyi âdet hâline getirmişlerdir.

10. Yoksullara, yetim ve öksüzlere bakmak onların ihtiyaçlarını karşılamak, başka insanlara faydalı olmak dinimizin önemli emir ve tavsiyeleri arasındadır. Az yemek yiyenler bu sayede başkalarına yardım edip hem dünya hem de ahiret hayatlarında mutluluğa ulaşırlar. Bir fakiri, bir yetim ve öksüzü sevindirmenin mutluluğunu hissedebilmek en büyük saadettir.

Yeme içme adabına dair birkaç hadise yer vermekte fayda vardır:

"Kim (çiğ olarak) sarmısak, soğan, pırasa yemişse mescidimize yaklaşmasın. Çünkü insanoğlunun rahatsız olduğu şeylerden melekler de rahatsız olur."[37]

"Yemeği ayrı ayrı değil, birlikte yiyiniz çünkü bereket toplulukla beraberdir."[38]

"Hiçbiriniz asla sol eliyle yiyip içmesin. Zira şeytan soluyla yer, soluyla içer."[39]

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v), Ümmü Seleme'nin önceki eşi Ebû Seleme'den oğlu Ömer'in yemek tabağının her tarafından yediğini görünce "Oğul! Besmele çek, sağ elinle ye ve hep önünden ye!" diyerek onu uyarmıştı.

Hz. Âişe (r.a) diyor ki: "Bir gün Peygamber eve girdiğinde yere atılmış bir ekmek parçası gördü. Onu yerden alıp sildikten sonra yedi."[40]

37 Müslim, Mesâcid, 74.
38 İbn Mâce, Et`ime, 17.
39 Müslim, Eşribe, 107; Ebû Dâvûd, Et'ime, 19; Tirmizî, Et'ime, 6; İbn Mâce, Et'ime, 8.
40 İbn Mâce, Et'ime, 52.

5. ZİYARET

1 عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :'' لَيْسَ الْوَاصِلُ
بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنْ الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا.''

Abdullah b. Amr'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Sıla-i rahim yapan, karşılık veren değildir. Asıl sıla-i rahim yapan kişi, karşı taraf alakasını kestiği halde onu ziyaret edendir."* buyurdu.[41]

2 عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْكَعْبِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :'' مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتُهُ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ
وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَثْوِيَ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرِجَهُ .''

Ebû Şurayh el-Ka'bî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Onu özel ağırlamak (caize) bir gün ve bir gecedir. Misafirlik üç gündür. Üç günden sonrası ise sadakadır. Misafirin ev sahibini sıkıntıya sokacak kadar yanında kalması helal değildir."*[42]

41 Buhârî, Edeb, 15.
42 Buhârî, Edeb, 31; Müslim, Lukata, 14-16; Ebû Dâvûd, Et`ıme, 5; Tirmizî, Birr, 43; İbn Mâce, Edeb, 5.

3 عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " فُكُّوا الْعَانِيَ يَعْنِي الْأَسِيرَ وَأَطْعِمُوا الْجَائِعَ وَعُودُوا الْمَرِيضَ. "

Ebû Mûsâ'dan (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Esiri kurtarın, aç olanı doyurun ve hastayı ziyaret edin."*[43]

OKUYALIM

Pek çok müfessir tarafından "iyilik ve kötülük konusunda Kur'an'ın en kapsamlı ayeti" diye ifade edilen şu beyan, akrabaya gösterilmesi gereken ilginin yalnız bir tavsiye değil, bizzat Allah Teâlâ'nın (c.c) açık bir emir ve talimatı olduğunu öğretir:

"Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, akledesiniz diye size böyle öğüt verir."

(Nahl suresi, 90. ayet.)

Açıklama

Arapça v-s-l (وصل) kökünden gelen sıla kelimesi; ulaşmak, kavuşmak, bağ anlamına gelir. Rahmet ve merhamet kelimeleriyle birlikte düşünülmesi gereken rahim ise acıma, esirgeme ve koruma anlamına gelir. Sıla-i rahim; akraba ziyareti, onların hak ve hukukunun korunması ve gözetilmesi demektir. Bu görev ve sorumluluk, anne babadan başlar; dede, nine, kardeş, amca, hala, dayı, teyze, yeğen ve yakınlık derecesine göre nesep bağı bulunan uzak akrabalara kadar uzanır.

İlk vahiy geldiğinde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hissettiği korku ve endişe karşısında bir teselli olarak Hz. Hatice'nin (r.a) şu konuşması, sıla-ı rahim önemini gösterir: "Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni mahcup etmez. Zira sen hısım ve akrabalık bağlarını gözetirsin, dosdoğru konuşursun, işini görmekten aciz ve zayıf olanlara yardım edersin, fakirlerin elinden tutarsın, misafirleri ağırlarsın, zulüm ve haksızlığa uğrayan kimselere arka çıkarsın."[44]

YAZALIM

Ev ziyaretlerinde nelere dikkat edilmelidir? Yazınız.

Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a) diyor ki: Bir adam Rasûlullah'a (s.a.v) gelerek sordu:

– Yâ Rasûlallah, beni cennete sokacak bir ibadet söyler misiniz?

Rasûlullah (s.a.v),

– Allah'a ibadet eder ve ona hiç bir şeyi ortak koşmazsın; namaz kılar, zekât verir ve sıla-i rahim yaparsın, buyurdu.

43 Buhârî, Cihâd, 171, Et'ime, 1, Nikâh, 71, Merdâ, 4.
44 Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 3; Müslim, İmân, 252.

Sıla-i rahim, cennete ileten bir yol olduğunu söyleyen Peygamberimiz (s.a.v), onun rızkın ve ömrün bereketlenmesine zemin hazırladığını da dile getirir: *"Rızkının çoğalmasını ve ömrünün uzamasını isteyen kimse, akrabasını kollayıp gözetsin."*[45]

İkinci hadiste geçen "caize", bir evde misafir olarak kalan kimseye ikram edilen yiyecek-içecek demektir. Bunun ölçüsü, bir gün bir gece misafiri elden geldiğince ağırlamak, ikinci ve üçüncü günlerde ise misafirin bulunmadığı normal günlerde evde yenilen içilen şeyi ikram etmektir. Misafir üç günlük hakkını kullandıktan sonra artık onu ağırlamak ve ona özel ilgi göstermek gerekmez. Çünkü bu durumda artık o misafir olmaktan çıkar ve üçüncü günden sonra yiyip içtiği şeyler ev sahibinin sadakası ve iyiliği kabilinden olur ki bunu yerine getirip getirmemek de ev sahibine bağlıdır.

"Misafire ikram" konusu, İslam'ın ilk devirlerinde çok daha fazla önem arz ediyordu. Çünkü Müslümanlar fakir olup ciddi geçim sıkıntısı çektiklerinden misafire ikram etmek, onun iaşe ve ibatesini (yedirme-içirme ve barınma ihtiyacını) karşılamak farz idi. Medine'de şartların iyileşmesiyle birlikte misafire ikram artık farz değil, sünnet müstehap bir hüküm olarak uygulandı. Nitekim dinî-şeri hüküm itibariyle misafiri en fazla üç gün ağırlamak, cumhur ulemaya göre müstehaptır, sevap kazandıran insani-ahlaki bir görevdir.

Üçüncü hadiste geçen hasta ziyareti; şifa dileğinde bulunarak hastaya moral vermek, onu teselli ederek gönlünü almak ve maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamak demektir. Hasta, iyi ve sağlıklı günlerindeki dost ve yakınlarını yanında görmek ve onlarla dertleşmek ister. Böylelikle ruhen rahatlar, moral bulur ve neşelenir. Nitekim "Dostla karşılaşmak hastaya şifadır (لِقَاءُ الْخَلِيلِ شِفَاءُ الْعَلِيلِ)." sözü meşhurdur. Bu anlamda hasta ziyareti müekked sünnettir. Vacip olduğunu söyleyen âlimler de vardır. Fakat bir hasta, yaşadığı yerde hiçbir kimse tarafından ziyaret edilmez ve ihtiyaçları karşılanmazsa orada yaşayan bütün Müslümanlar bundan sorumlu tutulur. Böyle bir durumda hasta ziyareti, aç olanı doyurmak ve düşman elindeki esiri kurtarmak gibi farz-ı kifaye olur. Yani bazı Müslümanların bu görev ve sorumluluğu üsltlenmiş olması, diğerlerini günaha girmekten kurtarır. Aksi hâlde İslam toplumunun tamamı günahkâr olur. Hastanın sık sık ziyaret edilmesi de sünnettir. Ancak özel bir durumdan dolayı hasta ziyaretten hoşlanmaz ise ziyaret edilmez.

Söz konusu hadisin açık ifadedesine göre hasta, aç ve düşman elinde esir bir mümine yardım etmek, üç önemli görev ve sorumluluktur.

Gayrimüslim hasta da ziyaret edilebilir, edilmelidir. Nitekim insan psikolojisini çok iyi bilen Rasûlullah (s.a.v), gayrimüslim bir hastayı ziyaret ederek teselli etmiş ve onun hidayete ermesine vesile olmuştur. Enes (r.a) anlatıyor: Yahudi bir delikanlı, Peygamber'e hizmet ederdi. Derken bir gün hastalandı. Peygamber ziyaretine gitti, başucuna

DEĞERLENDİRELİM

"Hastanın yanına girdiğiniz zaman uzun ömürlü olması hususunda onu ümitlendirip kederini dağıtınız. Şüphesiz bu (ümitlendirme) hiçbir şeyi geri çevirmez. Fakat hastanın gönlünü hoş tutar."

(Tirmizî, Tıb, 35)

"Hastaya veya cenaze yakınlarına ziyarete gittiğinizde hayır söyleyin; çünkü melekler sizin söylediklerinize âmîn derler."

(Tirmizî, Cenâiz, 7)

Yukarıdaki hadisleri hasta ziyaretinde dikkat edilmesi gereken hususlar açısından değerlendiriniz.

45 Buhârî, Edeb, 12; Müslim, Birr, 20-21; Ebû Dâvûd, Zekât, 45.

oturdu ve "Müslüman ol." diyerek onu İslam'a davet etti. Çocuk hemen yanındaki babasına baktı. Babası, "Ebu'l-Kâsım'a itaat et (yavrum)!" dedi. Çocuk, derhal Müslüman oldu. Nihayet Peygamber (s.a.v), "Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun." diyerek oradan ayrıldı.[46]

Rasûlullah (s.a.v), Ensâr'dan kadın sahabi Ümmü'l-Alâ'yı hastalandığında ziyaret etmiştir. Ümmü'l-Alâ diyor ki: "Rasûlullah (s.a.v) beni hasta iken ziyaret etti ve bana 'Sana müjde ey Ümmü'l-Alâ! Zira ateşin, altının ve gümüşün pasını giderip temizlemesi gibi Müslüman'ın hastalığı da onun günahlarını giderir.' buyurdu."[47]

Hz. Âişe (r.a) diyor ki: "Rasûlullah (s.a.v) Medine'ye geldiğinde (babam) Ebû Bekir ile Bilâl hastalanmışlardı. Ben her ikisini ziyaret eder ve 'Babacığım sıhhatin nasıl, kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilâl, sen kendini nasıl buluyorsun, senin sıhhatin nasıl?' derdim."[48]

Demek oluyor ki hasta ziyareti, Allah'a (c.c) yaklaştıran salih ameller arasındadır. Bu sebeple Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v), *"Bir Müslüman, hasta bir Müslüman kardeşini ziyarete gittiğinde dönünceye kadar cennet bahçesindedir."*[49] hadisi ile "Hasta ziyareti, nafile ibadetten daha faziletlidir." diyen âlimlerin sözü unutulmamalıdır.

6. DOSTLUK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

1- عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ ".

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: **"Kişi, dost ve arkadaşının yaşayış ve gidişatı üzerinedir. O hâlde her biriniz kiminle dost ve arkadaşlık yaptığına dikkat etsin!"**[50]

PAYLAŞALIM

Aile büyüklerinizden, eski komşuluklarla ilgili hatıralar dinleyerek sınıfta paylaşınız.

2- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " لاَ تُصَاحِبْ إِلاَّ مُؤْمِنًا وَلاَ يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلاَّ تَقِيٌّ."

Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Müminden başkasını dost ve arkadaş edinme, yemeğini ancak müttakî olan kimse yesin."*[51]

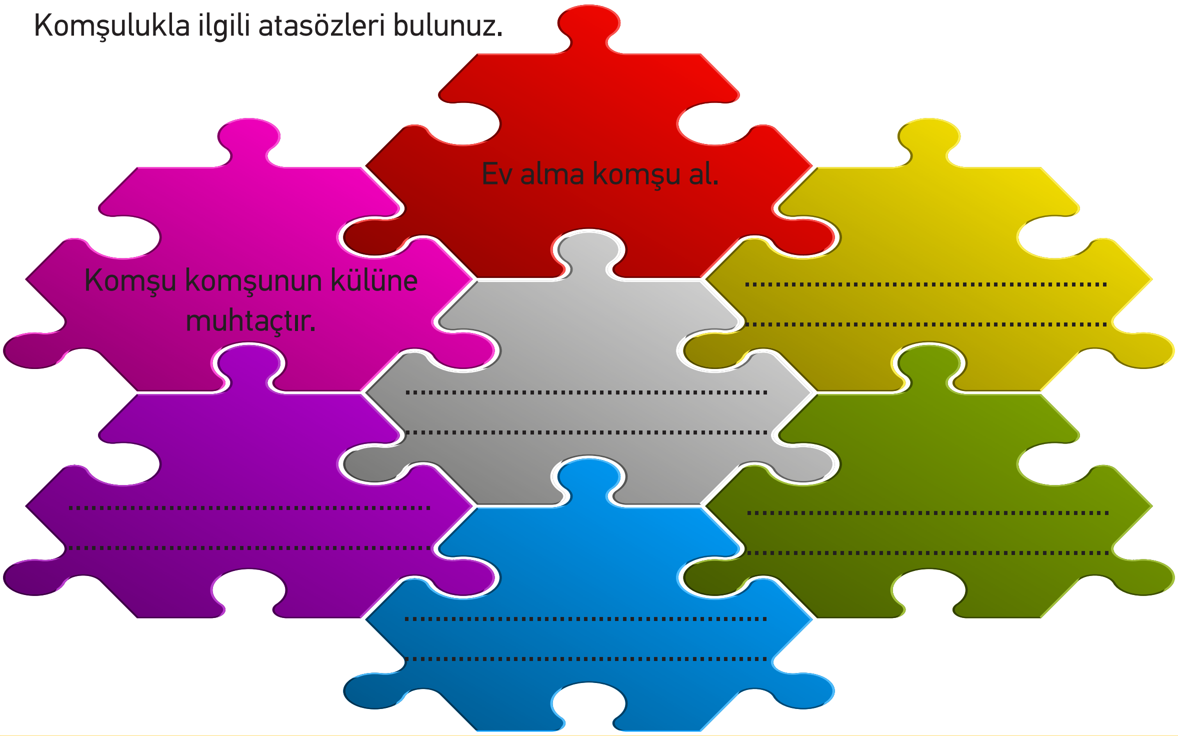
46 Buhârî, Cenâiz, 79; Ebû Dâvud, Cenâiz, 5; Ahmed b. Hanbel, III, 175.
47 Ebû Dâvud, Cenâiz, 1.
48 Buhârî, Merdâ, 8.
49 Müslim, Birr, 40-42; Tirmizî, Cenâiz, 2.
50 Ebû Dâvûd, Edeb, 16; Tirmizî, Zühd, 45.
51 Ebû Dâvûd, Edeb 16; Tirmizî, Zühd, 56;

3 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ ".

Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun."*[52]

ARAŞTIRALIM

Komşulukla ilgili atasözleri bulunuz.

Açıklama

İlk iki hadis, arkadaş grubu veya sosyal çevrenin insan eğitimi ve ahlaki kişiliğin gelişimi üzerindeki etkisini gösterir. Ayrıca dostluk ve arkadaşlık ilişkileri, her şeyden önce meçhul bir varlık olan insanın kendini ve muhataplarını yakından tanımasına fırsat verir. Nitekim Hz. Ömer (r.a), bir adamın diğerini övdüğünü işitir. Aralarında şu şekilde konuşma geçer:

– Onunla yolculuk yaptın mı?

– Hayır!

– Alım satım yaparak onunla yakın bir muamelede bulundun mu?

– Hayır!

– Peki sabah-akşam ona komşu oldun mu?

– Hayır!

– Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki senin onu tanıdığın kanaatinde değilim.

52 Buhârî, Edeb, 31; Müslim, İman, 74-77; Ebû Dâvûd, Edeb, 123; Tirmizî, Kıyâmet, 50; İbn Mâce, Edeb, 4.

Sosyal ilişkileri en üst seviyede tutarak gönüllerde bir sevgi seli oluşturmak; sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir toplumun inşasına katkı sağlamak ve gök kubbe altında hoş bir sada bırakmak önemsenmelidir. Şüphesiz bunun yolu, samimi dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinden geçer.

Hadislere göre şu tutum ve davranışlar, komşuluk hakları çerçevesinde değerlendirilir: Güler yüzle selamlaşmak, yardımına koşmak, hastalanınca ziyaret etmek, isteyince borç veya ödünç bir şey vermek, maddi ve manevi sıkıntıya düşünce gözetip kollamak, sevinç ve kederine ortak olmak, ayıp ve kusurlarını örtmek, zarar vermemek, izni olmadan evinin güneş ve rüzgârını kesecek şekilde bina yapmamak, özellikle yapılan yemekten haberdar olması hâlinde bir miktar ikram etmek, komşusu ölünce cenaze namazını kılıp kabristana defnetmek.

DEĞERLENDİRELİM

"Cebrâil bana komşu hakkında o kadar çok tavsiyede bulundu ki ben, Allah Teâlâ komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim."

(Buharî, Edeb, 28)

Rasûl-i Ekrem (s.a.v), bilinçli ve dindar bir eşin, ihtiyaca cevap veren bir meskenin, dürüst ve güvenilir bir komşunun ve ulaşımı sağlayacak bir binitin mutluluk vesilesi olduğunu öğretir. Aslında komşuluk ciddi bir sınavdır. Nitekim şu hadis bu noktaya ışık tutar: *"Kişinin imtihanı eşi, malı, kendisi, evladı ve komşusu hakkındadır; bütün bunlar birer imtihan vesilesidir. Oruç, namaz, sadaka (zekât), emr-i ma'ruf ve nehy-i münker (iyiliği tavsiye ve kötülüğü yasaklama), meydana gelen günahların bağışlanmasına sebep olur."*[53]

"Gülme komşuna, gelir başına." atasözü, kaynağını şu hadislerden almış olmalıdır: *"Kardeşinin başına gelen bela ve musibete sevinme. Aksi hâlde, Allah ona merhamet ediverir, seni de bela ve musibete uğratıverir."*[54]

"Kim, kardeşini bir suç ve günah sebebiyle ayıplarsa onu işlemeden ölmez."[55]

Bu konuda, tabiinden Hasan Basrî'nin şu sözü de unutulmamalıdır: "Derler ki kim tevbe ettiği bir günahı kardeşine isnat ederse Allah onu o günaha mübtela etmedikçe ölmez."

7. CENAZE

1 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ."

Ebû Hureyre (r.a) diyor ki: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyururken işittim:

"Cenaze namazı kıldığınız zaman ölen kimse için içtenlikle dua ediniz"[56]

2 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَنَازَةٍ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ ."

53 Buhârî, Mevâkît, 4; Müslim, Fiten, 9; Tirmizî, Fiten, 71; İbn Mâce, Fiten, 9; Ahmed b. Hanbel, V, 401.
54 Tirmizî, Kıyâmet, 54.
55 Tirmizî, Kıyâmet, 53.
56 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 56.

Ebû Hureyre (r.a) diyor ki: Rasûlullah (s.a.v) bir cenaze namazı kıldı ve şöyle dua etti:

"Allahım, dirilerimizi ve ölülerimizi, küçüklerimizi ve büyüklerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı, burada bulunanlarımızı ve bulunmayanlarımızı bağışla! Allahım, bizden hayatta bırakacaklarını İslam üzere yaşat. Vefat ettireceklerini İslam üzere vefat ettir. Bizi bu cenazede bulunmanın ecir ve sevabından mahrum etme ve ondan sonra bizi fitne ve dalalete düşürme!"[57]

3 عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُور فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُزَهِّدُ فِي الدُّنْيَا وَتُذَكِّرُ الْآخِرَة."

İbn Mes'ud'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Ben sizi kabirleri ziyaret etmekten nehyetmiştim, artık ziyaret ediniz. Zira bu, dünyaya gönül bağlatmaz ve ahireti hatırlatır."[58]

Açıklama

Cenaze (veya cinaze) kelimesi hem ölü hem de tabut için kullanılır. Ölmek üzere olan kişiye de muhtazar denir. Bu durumda olan kimsenin duyacağı şekilde Kelime-i tevhid getirerek söylemesine imkân sağlanır ve Yâsîn suresi okunur.

Ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara teçhiz, ölünün yıkandıktan sonra kefenlenmesine tekfin, tabut içinde namazının kılınıp kabristana taşınmasına teşyi ve nihayet kabre konulmasına defin adı verilir. İster çocuk isterse yetişkin olsun cenazenin yıkanması (gasil) ve üzerine namaz kılınıp defnedilmesi farz-ı kifâyedir,

Miras taksimine dair yazılan feraiz kitaplarında şu hüküm yer alır: "Terike-i meyyite hukûk-i erbaa taalluk eder: Techîzü tekfîn, kazâ-i düyûn, tenfîz-i vasâyâ, kısmet beyne'l-verese". Yani ölenin bıraktığı miras, sırasıyla şu dört muameleyi görür: Ölünün kefen ve defin masrafları çıkarılır, borçları ödenir, (kalan malın üçte birini aşmamak kaydıyla) vasiyeti yerine getirilir ve kalan malı mirasçılara paylarına göre dağıtılır. Ölenin borçları mirasçıları tarafından elden geldiğince hemen ödenmelidir. Ölen kimse mal bırakmamış ve borcunu ödeyecek yakını yok ise beytü'l-mâl adı verilen devlet bütçesinden karşılanır.

57 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 56; Tirmizî, Cenâiz, 38; Nesâî, Cenâiz 77; İbn Mâce, Cenâiz, 23.
58 İbn Mâce, Cenâiz, 47.

Cenazeye katılmak ve yakınlarına taziyede bulunmak; sevgi, saygı, dostluk, kardeşlik ve komşuluk ilişkilerini güçlendiren görev ve sorumluluklar arasında gelir. Cenazeye saygı göstermek, onun hayattaki yakınlarına karşı saygılı olmanın da bir göstergesidir. Akraba ve komşuların yemek hazırlayıp cenaze evine götürmeleri müstehap görülür. Gerek definden sonra gerekse taziye ziyareti esnasında ölen kimseye dua etmek ve Kur'an okumak yine müstehap görülür. Aslında okunan Kur'an ve bağışlanan sevap da dua hükmündedir. Yüce Kur'an, şu beyanı ile gelmiş-geçmiş müminleri dua, hayır ve rahmetle yâd edenleri över: **"Onlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla, iman edenlere karşı kalplerimizde hiçbir kin bırakma. Rabbimiz, şüphesiz sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin!"**[59] Peygamberimiz de (s.a.v) şöyle buyurur: "Ölülerinize Yâsîn okuyunuz."[60]

Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kaleler içinde olsanız bile..."**[61] Rasûl-i Ekrem (s.a.v) de *"Ağız tadını kaçıran ölümü sıklıkla hatırlayın ve onu hatırdan çıkarmayın!"*[62] buyurur. Hz. Ali (r.a) de şöyle diyor: "Dünya bir sona doğru başını alıp gitmekte, ahiret ise koşarak bize doğru gelmektedir. İnsanlar arasında, dünyanın da ahiretin de isteklileri vardır. Siz ahireti istemeye bakın. Günü gün etmeyin. Bugün hesap günü değil, iş günüdür. Ama yarın artık iş yok, yalnız hesap vardır." ve "Nimetin tamamı, İslam üzere ölebilmektir."

İşte kabir ziyareti, nefis muhasebesi yapmak ve dünya-ahiret dengesi kurmak açısından önem arz eder. Çünkü mezar taşlarındaki "Hüve'l-Bâkî" (Bâki olan yalnız O'dur.) hükmünü gören bilinçli bir ziyaretçi, kendisinin fâni olduğunu düşünerek ebedî hayatın başlangıcı ve yepyeni bir süreç için her an hazırlıklı olmak ister. Zira "Uyku, hafif bir ölümdür. Ölüm ise ağır bir uykudur." Esasen iman, salih amel ve iyi ahlak sahibi kimseler için ölüm en büyük saadet; imansız kimseler için de en büyük felaket olarak görülür.

8. VEDA HUTBESİ'NDEN BÖLÜMLER

Hicretin onuncu yılındaki hac ibadeti esnasında Rasûlullah (s.a.v), arife günü Arafat'ta Allah'a (c.c) hamd ü senadan sonra uzun bir hutbe irad etmişti. Cahiliye Devri'nin ahlak ve hukuk dışı âdet ve geleneklerini reddeden bu hutbe; İslam'ın evrensel mesajını, insanların kardeşliğini ve eşitliğini, temel hak ve hürriyetleri açıklar. Tarihî belge niteliği taşıyan Veda Hutbesi şudur:

Ey İnsanlar! Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, bu seneden sonra sizinle burada belki de bir daha hiç buluşamayacağım.

İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mukaddes bir şehir ise canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur.

59 Haşr suresi, 10. ayet.
60 Ebû Dâvud, Cenâiz, 20; İbn Mâce, Cenâiz, 4; Ahmed b. Hanbel, V, 26, 27.
61 Nisâ suresi, 78. ayet.
62 Tirmizî, Kıyâmet, 26; Nesâî, Cenâiz, 3; İbn Mâce, Zühd, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 293.

Ashabım! Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayasınız.

Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup doğrudan işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş olur.

Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin. Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lakin borcunuzun aslını vermeniz gerekir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Cahiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir.

Ashabım! Cahiliye Devri'nde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası, Abdülmuttalib'in torunu (amcazadem) Rabîa'nın kan davasıdır.

İnsanlar! Bugün şeytan, sizin şu topraklarınızda yeniden tesir ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz, bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınınız.

İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta sorumluluk bilinci ve duygusu ile hareket edip Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa onları tedip edebilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru bir şekilde her türlü yiyim ve giyimlerini temin etmenizdir.

DEĞERLENDİRELİM

Töre cinayetleri ve kan davaları konularını sınıfta değerlendiriniz.

Müminler! Size iki emanet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emanet, Allah'ın kitabı Kur'an ve Rasûlü'nün sünnetidir.

Müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; böylece bütün müslümanlar kardeştir. Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz helal değildir. Meğerki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar! Cenâb-ı Hak her hak sahibine hakkını (Kur'an'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin ve bütün Müslümanların lanetine uğrasın! Cenâb-ı Hak, bu gibi insanların ne tevbelerini ne de adalet ve şehadetlerini kabul eder.

DEĞERLENDİRELİM

اَلَا اِنَّ الْمُسْلِمَ أَخُو الْمُسْلِم

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir."

İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

Onlar "Allah'ın elçiliğini ifa ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahadet ederiz." cevabını verdiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle dedi:

"Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab!"[63]

63 Bk. İbn Hişâm, es-Sîratü'n-Nebeviyye, II, 350; Heyet, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I, 542-544.

9. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ÂİŞE (R.A)

Hz. Âişe (r.a), Ebû Bekir Sıddîk'ın kızıdır. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v) Peygamber olarak gönderilişinin (bi'set) dördüncü senesinde, yani miladi 614 yılında Mekke-i Mükerreme'de doğdu. Peygamber Efendimiz (s.a.v) ile nikâhı hicretten önce Mekke'de kıyıldı. Hicretin ikinci yılı şevval ayında da evlendi. Böylece Hz. Âişe (r.a), **"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır..."**[64] ve **"...Sizin, Allah'ın Rasûlü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun eşlerini nikâhlamanız asla caiz olamaz..."**[65] ayetleri gereğince ümmü'l-mü'minîn (müminlerin annesi) olma vasfını kazandı.

Hz. Aişe (r.a), Uhud Savaşı'nda sırtında su taşıma, bilgi toplama, haber alma ve yaralılara bakma gibi hizmetlerde bulundu. O, Rasûl-i Ekrem'e (s.a.v) karşı beslediği derin sevgi yanında, ona hürmet ve itaat etmekle de temayüz etmişti. Geceleri namaz kılar, günlerinin çoğunu oruç tutarak geçirir, ilim ve tefekkürle meşgul olurdu. Hz. Âişe (r.a), Rasûlullah'ın (s.a.v) *"Amellerin en hayırlısı az da olsa devamlı olanıdır."*[66] buyurduğunu rivayet etmişti. Hadisi ondan işiten ravi diyor ki: "Âişe (r.a) amel işlediğinde ona devam ederdi."

Hz. Âişe (r.a), vahiy meleği Cebrail'in (a.s) Rasûlullah (s.a.v) ile gönderdiği özel selamı almış ve "Ve aleyhi's-selâm ve rahmetullâhi ve berakâtüh" diye mukabelede bulunarak "O (Rasûlullah), benim görmediğimi görüyor." demiştir.[67] Şüphesiz bu, Hz. Âişe'nin (r.a) faziletini gösteren bir hadisedir.

Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Âişe (r.a), çoğu doğrudan Peygamber'den (s.a.v) olmak üzere 2210 hadis rivayet etmiş ve müksirun diye bilinen, çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biri olmuştur. O, rivayetin yanısıra dirayete yani hadislerin doğru anlaşılmasına önem vererek murâd-ı nebevîyi tespit

OKUYALIM

Hz. Âişe (r.a) , Rasûlullah'ın (s.a.v) kendisine şu duayı öğrettiğini söylemiştir:

"اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا."

"Allahım, ben senden hayrın her çeşidini, acil olanı ve geç olanı, bildiğim ve bilmediğim her türlü iyiliği istiyorum. Her türlü şerden, acil olanından ve geç olanından, bildiğim ve bilmediğim bütün kötülüklerden de sana sığınıyorum. Allahım, ben senden, kulun ve Peygamberinin istediği hayrı istiyorum. Senin kulun ve Peygamberinin sığındığı şerden de sana sığınıyorum. Allahım, ben senden cenneti ve cennete yaklaştıran söz veya amel diliyorum. Cehennem ateşinden ve cehenneme yaklaştıran söz veya amelden de sana sığınıyorum. Benim için hükmettiğin her kaza (ve kaderi) de hayırlı kılmanı senden istiyorum"

(İbn Mâce, Duâ, 4).

64 Ahzâb suresi, 6. ayet.
65 Ahzâb suresi, 53. ayet.
66 Müslim, Müsâfirîn, 218.
67 Buhârî, Edeb, 111; Ebû Dâvud, Edeb, 154; Tirmizî, İsti'zân, 5.

noktasında üstün gayret sarfetmiş, hadisleri yanlış anlayan ve yorumlayan bazı sahabelerin hatalarını düzeltmiştir. Bedruddîn ez-Zerkeşî'nin el-İcâbe li Îrâdi mâ İstedrakethü Âişe (r.a) ale's-Sahâbe adlı eseri bunun delilidir. Bu özelliğiyle Hz. Âişe (r.a), sahabe ve tabiin nesline ilmî tenkit zihniyetinin esaslarını öğretmiş bulunmaktadır. Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin (r.a), "Rasûlullah'ın ashabı olarak biz, hadisle ilgili bir meselemizi Âişe'ye (r.a) sorduğumuzda mutlaka onda bir bilgi bulmuşuzdur." sözü, onun ilmî kabiliyetini, tecrübe ve derinliğini ortaya koyan önemli bir belgedir.

Babası Hz. Ebû Bekir'in (r.a) vefatı üzerine kabri başında yaptığı dua, Cemel Vakası'nda yaptığı konuşma, bazı mektupları, Arap dilini güzel kullanması ve ezbere bildiği şiirler, Hz. Âişe'nin (r.a) kalbî duyarlılığını ve edebî kişiliğini gösteren örnekler arasındadır.

Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Hatîce'den (s.a.v) sonra en çok Hz. Âişe'ye (r.a) muhabbet duymuştur. Ona "Hümeyra" diyerek seslendiği de rivayet edilir. Son rahatsızlığı esnasında Rasûl-i Ekrem (s.a.v), diğer zevcelerinden izin alarak Hz. Âişe'nin (r.a) odasına geçti ve mübarek başı onun kucağında iken Refîk-i A'lâ'ya (En Yüce Dost) kavuştu ve onun odasına defnedildi.

Genç yaşında dul kalan Hz. Âişe (r.a), Peygamberimizden (s.a.v) sonra kırk yedi sene yaşadı ve hicri 58 (miladi: 678) yılında Medine-i Münevvere'de vefat etti. Cenaze namazını Medine Vali vekili Ebû Hureyre (r.a) kıldırdı ve vasiyeti üzerine Cennetü'l-Bakî mezarlığına defnedildi.

Allah ondan razı olsun.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Hatice (r.a) Mekke'de Rasûlullah'a (s.a.v) moral ve destek vererek öne çıkmıştır. Hz. Âişe (r.a) ise Medine'de dinin ve ilmin özelde kadınlara, genelde bütün topluma yayılmasındaki katkısıyla dikkat çekmiştir.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1) Aile ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken kurallar nelerdir? Yazınız.

....

....

2) Anne ve babanın sevgiyle yaklaşmasının çocuk üzerindeki etkileri nelerdir? Yazınız.

....

....

3) Ticaretle uğraşanlarda olması gereken özellikleri yazınız.

....

....

4) Komşuların birbirleri üzerindeki haklarını söyleyiniz.

....

....

5) 'Takva elbisesi' nedir? Açıklayınız.

....

....

6) Hasta ziyaretinde nelere dikkat etmek gerekir? Açıklayınız.

....

....

B. Boşlukları aşağıdaki ifadelerden uygun olanlarla doldurunuz.

(Hümeyra, Veda Hutbesi, israf, selamlaşmak, aile, ifk, aldatma, takva elbisesi, şöhret elbisesi)

1) ...., karşılıklı olarak sağlık ve esenlik dilemektir.

2) Hz. Aişe'ye (r.a) iftira atılması olayı, İslam tarihinde .... hadisesi olarak bilinir.

3) ....; savurganlık, sınırı aşma ve dengesiz harcama demektir.

4) Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Âişe'ye (r.a) .... diye de hitap etmiştir.

5).............................., insanların dikkat çekmek, kibirlenmek ve çalım satmak için giydiği elbisedir.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğruların başına (D), yanlışların başına (Y) yazınız.

(......) Hz. Âişe (r.a), Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) 2375 hadis rivayet etmiştir.

(......) Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) eşlerine 'ümmü'l-mü'minîn' sıfatını Allah (c.c) vermiştir.

(......) Müslüman olmayanlar, hasta da olsalar ziyaret edilmezler.

(......) Sıla-i rahim, akraba ziyareti demektir.

SÖZLÜK

A

adab-ı muaşeret: Davranış bilgisi. Bir toplumda benimsenerek gelenekleşmiş nezaket, terbiye, ahlak ve görgü kuralları.

akaid: Dinin temel hükümlerini özlü bir şekilde ifade eden ilkeler.

aşere-i Mübeşşere: Hz. Peygamber(s.a.v.) tarafından cennetlik oldukları müjdelenen on sahabe.

avam: Halk, cumhur, ahali. İlim, yönetim ve bilgelik sahibi olmayan insanlar, büyük çoğunluk. Manevi olgunluk eğitiminden geçmemiş, nefsinin hastalıklarını görüp bilerek iyileştirme çabasına girememiş kişiler.

B

bab: Hadis literatüründe konu, ünite.

beytü'l mal: Maliye, devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü. Devletin mal varlığını muhafaza ve kontrol eden kurum.

bi'set: Gönderme, iletme, elçi tayin etme. Bütün peygamberlerin, özel olarak da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlikle görevlendirilmesi.

buğz: Bir insan veya olaydan içten içe nefret etmek, kin duymak, düşmanlık beslemek.

C-D-E

cerh: Bir hadis ravisinin temel inanç esasları, dini sorumluluklarını yerine getirme ve duyup öğrendiği hadisleri başkalarına aynen rivayet etme bakımından bir kusurunun ve yanlışının bulunması.

dalalet: Doğru yoldan sapma, sapkınlık, şaşırma. Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahi buyruklara aykırı davranma.

ebrar: Dinin emirlerine hakkıyla uyan ve bu emirleri içtenlikle yapanlar.

evham: Kuruntu, şüphe.

ezeli: Başlangıcı ve evveli olmayan, öncesinde yokluk olmayan, Allah.

F

facir: Günaha dalan, günahkâr, isyankâr, azgın. İslam'ın koymuş olduğu emirleri ve yasakları çiğneyen. İnkârcı, kâfir.

fakih: Din bilgini, fıkıh âlimi, müçtehit. İslam fıkhını iyi bilen ve kendisine sorulan konular hakkında fetva verme ve çözüm önerme yetkisine sahip olan kimse. Dinî hükümler konusunda derin anlayış ve kavrayışı olan, insanın lehindeki veya aleyhindeki hükümleri delilleriyle ortaya koyabilecek ölçüde fıkıh ilminde uzmanlaşan kimse.

fasık: Allah'ın emirlerine aykırı davranan, kötü huylu, kötülük yapmayı alışkanlık haline getiren kimse, günahkâr. Çok yalan söyleyen, başkalarını aldatan. Allah'ın emirlerine karşı gelen, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) getirmiş olduğu dinin bir kısmını veya hepsini inkâr eden. Allah'ın indirdiği şekliyle İncil'e iman edip içindekileri uygulaması kendilerine farz olan Yahudiler, Hıristiyanlar. İslam dinine inandığını söyleyen fakat kalbiyle inkâr eden ikiyüzlü, münafık.

fazilet: Olgunluk, erdemlilik, üstünlük, değer, kıymet. İffet, namus, güzel ahlak. İnsanın doğuştan sahip olduğu ve sonradan çalışma yoluyla geliştirip zenginleştirdiği güzel nitelikler.

fıtrat: Yokken var etme, yaratma. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler. İnsanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat. Allah'ın, tüm varlıkları kendi varlığı ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhit ve İslam inancı.

fücur: İsyan, günah, günahları açıktan işleme. Küfür, inkâr. Dince çirkin sayılan davranışlar, ahlaksızlık, edepsizlik. Yalan, söz ve davranışların farklı olması.

H

haham: Yahudi din adamı.

halis: Saf, katışıksız, arı.

halvet: Dinen evlenmelerinde bir sakınca olmayan bir erkekle bir kadının bir yerde üçüncü bir şahıs olmadan baş başa kalmaları. Nikâh tapıldıktan sonra ve zifaftan önce kadın ve erkeğin baş başa kalmaları. Tasavvuf yoluna giren birinin zihnini ve duygularını dağınıklıktan koruyabilmesi ve günahlardan uzak kalabilmesi için belirli bir süre mürşidin denetiminde tenha bir yerde yalnız başına kalıp kendisini bütün varlığıyla Allah'a vermesi.

hane-i saadet: Hz. Peygamber'in (s.a.v) evi.

hanif: Doğruya ve hakka bağlanan, gerçeğe dönen. Müslüman, muvahhit, Allah'ı birleyen, tevhit ehli. Temiz, gusül abdesti alan, cünüplükten yıkanan.

hasenat: İyilik ve güzellikler, sürekli ve kalıcı hayır işleri.

haslet: İnsanın yaratılışından gelen özellikler.

hayâ: Utanma, sıkılma duygusu, edep, ar. Kişinin, Allah'a olan içten sevgi ve saygısından dolayı kötü, çirkin, ahlak dışı ve günah olan davranışlardan rahatsız olup onlardan kaçınması.

heva: Arzu, istek, meyletme. Kişinin, dinini dikkate almaksızın arzuladığı şeylere yönelmesi. Kişinin, akıl ve dince kötü görülen şeylere karşı eğilimi.

hibe: Bağış, bağışlama, bir şeyi karşılıksız verme. Hediye, sadaka.

hilm: Yumuşak huylu, kibar, efendi, ağırbaşlı ve akıllı olma, uygarca davranma. Gücü kuvveti yerinde olan birinin öfke anında haklı olduğu halde karşısındakini cezalandırmak yerine onu bağışlayıp affetmesi.

huşu: İtaat etme, boyun eğme, tevazu gösterme, alçak gönüllü olma. Mutlak bir teslimiyetle Allah'ın isteklerini yerine getirme. Allah'a duyulan saygının bir gereği olarak başta namaz olmak üzere ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında kulun sükûnet ve vakar içinde bulunması.

İ

icabet: Çağrıya olumlu karşılık verme. Allah'ın kendisine yapılan dualara karşılık vermesi. Bir anlaşmada tarafların anlaşma şartlarını kabul etmeleri.

içtihat: Çaba gösterme, bir işi yapmak için olanca gayreti harcama, güç ve imkânı sarf etme, zahmet çekme, ısrarlı olma. Dinî konularda kıyas yoluyla yeni sonuçlar elde etme, hüküm çıkarma, istinbat.

iffet: Haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma. Yeme, içme ve diğer bedenî hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğa altına sokmak suretiyle kazanılan erdem.

ihtisas: Bir konuda özel eğitim görmek, uzmanlaşma.

iktida: Uyma, tabi olma, birinin peşine düşme. Örnek alma. Cemaatle kılınan namazda imama uyma.

infak: Tükenme, tamamlanma, bitirme, son bulma, yoksul düşme. Karşılıksız yardım, sadaka verme. Zekât. Kişinin kendisi, ana ve babası, çocukları ve eşi için yapmış olduğu meşru harcama.

irtidad: Dinden dönme, Hak dinden ayrılma. Bir Müslümanın İslam dinin terk etmesi.

istihare: Hayırlı olanı isteme. Yapılması düşünülen bir işin Allah katında hayırlı olan şekliyle gerçekleşmesini isteme. İnsanın yapmak istediği bir şeyin kendisi hakkında hayırlı olup olmadığını anlamak için olaylara vakıf olan uzman kişilerle yapılan istişare ve fikir alışverişi.

ittiba: Tabi olma, izinden gitme, Allah'ın ve Rasûlullah'ın (s.a.v) emirlerine uyma

ikrar: Kabul etme, doğrulama, onaylama, itiraf etme. Allah'ın varlığına ve birliğine iman eden bir kimsenin Müslüman muamelesi görebilmesi için inanmış olduğu değerleri sözlü veya fiilî olarak dışa yansıtması.

istismar: İyi niyeti kötüye kullanma.

M

mahrem: Saygıya ve gizlenmeye değer şey. Herkesin bilmesi gerekmeyen şey.

malayani: Anlamsız, yararsı söz ve iş, insan için arzu edilmeye değmez boş şey, abes. Konuşan kişiye veya dinleyenlere, gerek bu dünyada gerekse ahirette herhangi bir yararı dokunmayan gereksiz söz ve davranışlar.

mihrap: Cami ve mescitlerde kıble yönünde bulunan ve imamın namaz kıldırırken önünde durduğu genellikle oyuk ve girintili bölüm.

minber: Cami ve mescitlerde imamın üzerinde hutbe okuduğu, basamaklarla çıkılan ve mihrabın sağında bulunan yüksekçe yer.

mizan: Ölçü aleti, tartı, terazi. Doğru ve yanlışın, hak ve batılın, zulüm ve adaletin, iyilik ve kötülüğün farkını bildiren hüküm. Ahirette insanların günah ve sevaplarının, iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı manevi terazi.

muhaddis: Haber veren, söz nakleden, rivayet eden, ravi, hadis nakleden. Hadislerin sahih olanlarını sahih olmayanlardan ayırt edebilme donanımına sahip, hadis ilminin terimlerini ayrıntılarıyla bilen, kendinden önceki hadis âlimlerinin naklettikleri hadislere vakıf olan hadis âlimi.

musannef: Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabe ve tabiinden rivayet edilen ve hüküm bildiren hadislerin toplandığı eserler.

muvaffak: Başarılı olma.

muttaki: 1. Korunan, sakınan, çekinen, takvalı, dinî konularda bilinçli, şuurlu kimse. 2. Şirkten sakınan, hayatının her alanındaki kuralları yalnızca Allah'tan alan kimse.

mütevatir: Arkası kesilmeden birbirini izleyen, birbiri ardına gelen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan, nakledilen.

müzakere: Bir konuyla ilgili görüş alışverişi, danışma.

N

nafile: Fazlalık, fazladan yapılan iş, tatavvu. Farz ve vacip dışında sevap kazanmak amacıyla yapılan ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) de yapmış olduğu ibadetler ve davranışlar.

nakıs: Noksan, eksik, tam olmayan.

namazgâh: Açıkta namaz kılmak üzere hazırlanmış olan ve kıble yönünde Kâbe'yi göstermek için dikili taş bulunan geniş alan, musalla.

nass: Anlaşılması konusunda yoruma ihtiyacı olmayan, anlamı açık, ihtimalden uzak, tek bir anlama işaret eden söz. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir konu hakkındaki açık hüküm ve bunu gösteren sözler.

nasuh: Yürekten yapılan tevbe.

nezih: Güzel ahlaklı.

nisap: Zekât ve fıtır sadakası verebilmek, kurban kesebilmek ve diğer bazı mali ibadetleri yerine getirebilmek için Allah ve Rasulü tarafından belirlenen dinen mali yeterlilik ve zenginlik ölçüsü.

nübüvvet: Peygamberlik, nebilik, elçilik, risalet. Allah'ın gönderdiği vahiyleri, emir ve yasakları alıp insanlara dinin gereklerini duyurma; söz, tutum ve davranışlarıyla açıklama makamı olan peygamberlik.

R

refik: Arkadaş, dost.

rey: Görüş, inanç, akıl, düşüne. Kur'an-ı Kerim ve sünnetin açıkça çözüme kavuşturmadığı meseleleri ayet ve hadislerin ışığında karara bağlamak ve bir çözüm bulmak için takip edilen yol, bu konularda görüş belirtme.

rıfk: Bir Müslüman'da olması gereke incelik, naziklik, yumuşak huyluluk ve kibarlık gibi ahlaki özellikler.

riya: Gösteriş, iki yüzlülük, sahtekârlık, özü sözü bir olmama. İnsanlar arasında şöhret, çıkar sağlama veya manevi bir konum elde etme amacıyla gösteriş için ibadet veya iş yapma.

riyakâr: Gösteriş yapan, ikiyüzlü, sahtekâr, özü sözü bir olmayan. Allah rızası için yapılması gereken ibadet ve davranışları başkalarının takdirini kazanıp onlara beğendirmek arzusuyla yapan, samimiyetsiz kişi.

S-Ş

selef: Bir görevde kendinden önceki kimse.

selef-i sâlihîn: Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemi ve ondan sonraki üç asırda yaşamış olan İslam büyükleri, âlimleri, değerli insanlar. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) döneminden itibaren sahabe, tabiin ve tebeitabiinden olan Müslümanlar.

sıddık: Hiçbir zaman yalan söylemeyen ve yerine getiremeyeceği sözü vermeyen, sözünde duran, çok dürüst. Hakkı ve gerçeği tereddütsüz kabullenen, gerçeklere içtenlikle inanan.

sıdk: Doğruluk, doğru sözlülük, samimi davranış, içtenlik. Öz ile sözün, söz ile davranışların birbirine uyması, kişinin olduğu gibi görünüp göründüğü gibi olması durumu.

şerefe: Balkon, loca, kale burcundaki girintili çıkıntılı siper. Minarede gövdeyi çepeçevre dolaşan ve kenarları korkuluklu, müezzinin ezan okuması için yapılmış yer.

şeri: Şeriatla ilgili ve şeriata uygun olan. Söz ve davranış olarak dinine uygun olan, dinin onayladığı. İslamiyetin temel kurallarına uygun olan.

T

tadil: Bir hadis ravisinin naklettiği hadislerin geçerli kabul edilebilmesi için o ravinin, Kur'an-ı Kerim ve sünnetin buyruklarına uygun davrandığının, şahsiyetini zedeleyici söz ve davranışlardan uzak durduğunun, naklettiği hadisleri olduğu gibi aktarıp birbirine karıştırmadığının belirlenmesi, ortaya konması.

tasarruf: İslam'ın ruhi ve manevi yönünü öne çıkaran,

insana Allah'ı görüyormuşçasına bir ibadet ve davranış bilinci kazandırmayı hedefleyen düşünce biçimi, hayat tarzı. Kötü huyları terk edip güzel huylar edinme; Hz. Muhammed'in (s.a.v) edep ve ahlakını davranış haline getirme yolu.

tecessüs: Dikkatle araştırma, gözlemleme, casusluk yapma.

tecezzi: Kısımlara ayrılma, bölünme.

tedebbür: Bir konu üzerinde derin düşünme.

tedip: Terbiye etme.

tefekkür: Düşünme, derin düşünme, fikir yürütme, kavramaya çalışma, kafa yorma. Var olan bir şeyin manasını anlamaya çalışma ve eşyanın bilgisini zihinde toplayabilmek için aklın hareket halinde olması, derin derin düşünmesi.

teheccüd: İnsanlar uyurken kalkıp kılınan nafile namaz.

tekebbür: Kibirlenme, büyüklenme, böbürlenme, kendini üstün görme. Kişinin, kendisini yaratan Allah'ı ve yaratılış amacını unutarak daha çok maddi olan şeyleri öne çıkarmak suretiyle kendini üstün görüp ibadet yapmaktan yüz çevirmesi ve başkalarını da küçük görmesi.

tezekkür: Bir olay üzerinde konuşma.

tezellül: Aşağılanma, hor ve hakir görülme.

U-Ü

ucub: Kendini beğenme, üstün görme, şımarma. Başkalarının yaratılış biçimini, fikrini, davranışlarını ve düşüncelerini sebepsiz yere beğenmeyip onları küçük görme, yalnızca kendini beğenme.

ulvi: Yüce.

Ümmül-müminin: Kur'an-ı Kerim'e göre bütün müminlerin anneleri kabul edilen Hz. Muhammed'in (s.a.v.) eşleri.

üsve: Örnek.

V

vakar: Ağırbaşlılık, heybet, ciddiyet. Onur, haysiyet, izzet ve şeref.

vakıf: Bir malın mülkiyetini kendi şahsında tutarak yararlanma hakkını insanların hizmetine sunan kişi veya kurum, vakfeden.

vesile: Kendisiyle herhangi bir amaca ulaşılan ve yakınlık sağlanan şey, araç, vasıta. İnsanı Allah'a yakınlaştıran ve onun Allah katında güzel bir konum edinmesini sağlayan dosdoğru inanç, ibadet, ahlak, ilim ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti.

vesvese: Fısıltı, gizlice konuşma, şüphe, kuruntu, işkil.

vürud sebebi: Bir hadisin söyleniş sebebi.

Z

zahid: Dinin yasaklarından uzak durup emirlerini yerine getiren kişi.

zan: Şüphe, tereddüt, şek, sanma, sanı. Doğruluğu ya da yanlışlığı kesin olarak kanıtlanmayan şey.

zarif: Tavır ve davranışları beğenilen.

zillet: Hor görülme, alçalma.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Müsned, Kahire 1313.

Ahmed Naîm - Kâmil Miras, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Ankara 1972.

Aliyyü'l-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûreddîn Ali b. Sultân, Mirkâtü'l-mefâtîh şerhu Mişkâti'l-mesâbîh, Beyrut 1412.

Aynî, Bedreddîn Ebû Muhammed Mahmûd, Umdetü'l-kârî fî şerhı Sahîhı'l-Buhârî, İstanbul 1308-1309.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul 1979.

Cerrahoğlu, İsmail, "Abdullah b. Mes'ûd", I, 114-117.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, Sünen, Kahire 1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Sünen, İstanbul 1981.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul 1971.

Fayda, Mustafa, "Âişe", DİA, II, 201.

Güler, Zekeriya, Hadis Günlüğü, Hat Yayınevi (beşinci baskı), İstanbul 2012,

----- 40 Hadiste İş Ve Ticaret Ahlâkı, İgiad Yayınları (yedinci baskı), İstanbul 2012.

Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed en-Nîsâbûrî, el-Müstedrek ale's-sahîhayn (thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1411.

Heyet, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Çağ Yayınları, İstanbul 1986.

İbnü'l-Esîr, Ebu's-Seâdât Mecdüddîn Mübârek el-Cezerî, en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs (thk. Tâhir ez-Zâvî-Mahmud et-Tanâhî), Kahire 1385.

İbn Hamza, İbrâhim b. Muhammed el-Huseynî ed-Dımaşkî, el-Beyân ve't-ta'rîf fî esbâbi vurûdi'l-hadîsi'ş-şerîf (thk. Abdülmecîd Hâşim el-Huseynî), Mısır, ts.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed el-Askalânî, Fethu'l-Bârî bi şerhı Sahîhı'l-Buhârî (thk. Muhıbbüddîn el-Hatîb), Kahire 1986.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik el-Himyerî el-Basrî el-Mısrî, es-Sîratü'n-nebeviyye, Kahire 1336-1337.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed el-Kazvînî, Sünen, Kahire 1952.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed el-Mısrî, Lisânü'l-Arab, Beyrut, ts.

İbn Melek, İzzeddîn Abdüllatîf b. Abdilazîz et-Tîrevî, Mebârıku'l-ezhâr fî şerhı Meşârıkı'l-envâr, İstanbul 1328.

Kandemir, M. Yaşar, "Ebû Hureyre", DİA, X, 160-167;

----- "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", DİA, I, 126-128.

Karaman, Hayreddin-Çağrıcı, Mustafa-Dönmez, İbrahim Kâfi-Gümüş, Sadrettin, Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara 2006.

Mâlik, İbn Enes el-Medenî, el-Muvatta' (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Mısır 1370.

Münâvî, Muhammed Abdurraûf, Feydu'l-Kadîr şerhu'l-Câmiı's-sağîr min ehâdîsi'l-beşîr en-nezîr (thk. Ahmed Abdüsselam), Beyrut 1415.

Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, el-Câmiu's-Sahîh, Kahire 1955.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed, Sünen, Beyrut, ts.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddîn Yahya b. Şeref, el-Minhâc fî şerhı Sahîh-ı Müslim (Sahîhu Müslim bi şerhı'n-Nevevî), Mısır 1412/1991;

----- Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri (tercüme ve şerh: M. Yaşar Kandemir-İsmail Lütfi Çakan-Raşit Küçük), İstanbul 1997.

Serinsu, Ahmet Nedim; Sürmeli, Mehmet; Alkan, Arif; Akyürek, Ömer; Deliser, Bilal; Baştürk, Ayhan; Çınar, Ali; Mavili, Yusuf, Dinî Terimler Sözlüğü, MEB Yayınları, Ankara, 2009.

Tirmizî, Ebû Îsa Muhammed, Sünen, İstanbul 1992.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Yayınevi arşivi